

กฐินสู่ธรรม

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมบรรณาการจาก

คุณแม่เงินไฉ่ แซ่ลิ้ม

ในโอกาสทอดกฐิน

ณ วัดบ้านกร่าง อ.ศรีประจันต์ จ.สุพรรณบุรี

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

กฐินสู่ธรรม

© พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-8338-62-2

พิมพ์ครั้งที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๔๑

๑,๐๐๐ เล่ม

คุณแม่เงินไฉ่ แซ่ลิ้ม จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ
ในโอกาสทอดกฐิน ณ วัดบ้านกว้าง อ.ศรีประจันต์
จ.สุพรรณบุรี

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด

๕๔/๖๗, ๖๘, ๗๑, ๗๒ ซอย ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์

แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

โทร. ๘๖๔๐๔๓๔-๕, ๔๑๒๕๘๘๗, ๔๑๒๕๘๘๑, ๐๑-๘๒๓๘๘๒๕

โทรสาร ๔๑๒๓๐๘๗

อนุโมทนา

คุณแม่เงินไฉ่ แซ่ลิ้ม มีจิตศรัทธา ประกอบด้วยจาคเจตนา
จะเป็นเจ้าภาพทำบุญทอดกฐิน ที่วัดบ้านกว้าง อ.ศรีประจันต์ จ.สุพรรณบุรี
ในวันอาทิตย์ที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๑ และในโอกาสอันสำคัญนี้ ก็ได้
ปรารถนาที่จะพิมพ์หนังสือธรรมเผยแพร่ เพื่อเป็นที่ระลึกสำหรับงาน
ทอดกฐินนั้น และเป็นธรรมทานที่จะอำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชน
เป็นกุศลเพิ่มพูนยิ่งขึ้นไป จึงได้แจ้งความประสงค์ขออนุญาตพิมพ์
หนังสือเรื่อง “กฐินสู่ธรรม” อาตมภาพขออนุโมทนาตามกุศลเจตนา
ด้วยความเต็มใจ

“กฐินสู่ธรรม” นี้ เมื่อพิมพ์ครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๕๓๖ มีชื่อว่า
“กฐินแรกที่สายใจธรรม” แต่ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้เปลี่ยนชื่อเรื่องใหม่
เพื่อให้มีความหมายกว้างออกไป และสื่อถึงสาระที่มุ่งหมาย

ขออนุโมทนา คุณแม่เงินไฉ่ แซ่ลิ้ม ที่ได้บำเพ็ญธรรมทาน ซึ่ง
เป็นการช่วยกันเผยแพร่สัมมาทัศนะให้ขยายกว้างขวางออกไป อันจะ
เป็นรากฐานแห่งสัมมาปฏิบัติเพื่อนำไปสู่สันติสุขที่แท้จริง ขออำนาจแห่ง
ธรรมทานกุศลจริยา ที่ได้บำเพ็ญครั้งนี้ จงเป็นปัจจัยนำมาซึ่งจตุรพิธพร
ชัยแก่เจ้าภาพ พร้อมทั้งลูกหลานญาติมิตร และอำนวยผลเพื่อความ
เจริญแพร่หลายแห่งพระสัทธรรม และประโยชน์สุขของมหาชน ตลอด
กาลนาน

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๑

สารบัญ

อนุโมทนา	(๑)
๑. เรื่องของชาวพุทธ	๑
เทศกาลท้ายฝน	๓
๑. ปวารณา	๗
๒. ตักบาตรเทโว	๙
๓. กฐิน	๑๑
- คำถวายผ้ากฐิน	๑๗
- คำอธิษฐานกฐิน	๑๗
- แบบกรรมวาจาให้ผ้ากฐิน	๑๙
กฐิน: บทฝึกวิถีชีวิตประชาธิปไตย	
บนฐานแห่งการให้และการร่วมมือ	๒๑
ความเป็นมาและเจตนารมณ์ของกฐิน	๒๒
กฐินขยายผล กลายเป็นกิจกรรมของประชาชน	๒๗
รักษาสาระและเจตนารมณ์ไว้	
แล้วพัฒนาประเพณีให้มีประโยชน์ยิ่งขึ้นไป	๓๐
ความรู้เรื่องวัด	๓๕
วัดคืออะไร?	๓๕
วัดมีหน้าที่อย่างไร?	๓๗
วัดเกิดขึ้นเมื่อไร?	๔๑

วัดที่มีลักษณะเหมาะสมเป็นอย่างไร?	๔๒
วัดเป็นสมบัติของใคร?	๔๓
วัดมีบทบาทในสังคมไทยอย่างไร?	๔๕
วัดมีฐานะและภาวะแตกต่างกันอย่างไร?	๔๘

๒. หลักของชาวพุทธ	๕๓
แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดั่งาม	๕๕
ธรรมะฉบับเรียนลัด	๖๙
บทที่ ๑ เมื่อสุขแท้ ก็ถึงธรรม	๖๙
บทที่ ๒ ปฏิบัติธรรม คืออย่างไร	๗๘
บทที่ ๓ หลักการทั่วไปของการปฏิบัติธรรม: ชุดที่ ๑	๘๒
บทที่ ๔ หลักการทั่วไปของการปฏิบัติธรรม: ชุดที่ ๒	๘๘
สังคัมภีร์ลัทธิ เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์	๙๓

๑

เรื่องของชาวพุทธ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

เทศกาลท้ายฝน*

ชีวิตของชาวไทยในชนบท ซึ่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ และส่วนมากเป็นชาวไร่ชาวนา ต้องพึ่งฟ้าพึ่งฝน ฤดูฝนจึงเป็นฤดูกาลสำคัญ เป็นฤดูกาลที่หล่อเลี้ยงชีวิตของประชาชน บรรยากาศที่ชุ่มฉ่ำและพืชพันธุ์ธัญญาหารที่ออกงามเขียวขจีในฤดูนี้ เป็นเครื่องชูกายและฟื้นฟูจิตใจให้สดชื่นมีชีวิตชีวา แต่ในเวลาเดียวกัน ถนนหนทางและพื้นแผ่นดินที่แฉะแฉะมีโคลนเลนเป็นหลุมเป็นบ่อ ก็เป็นอุปสรรคแก่การเดินทาง และการดำเนินชีวิตในที่แจ้ง ทำให้เกิดความอึดอัดขัดข้อง ไม่คล่องแคล่วสะดวกตาย

พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ซึ่งในยามปกติย่อมเที่ยวจาริกไปในถิ่นต่างๆ เพื่อปฏิบัติศาสนกิจเผยแผ่พระพุทธธรรม ครั้นฤดูฝนย่างเข้ามา ก็หยุดสัญจร เข้าพำนักอยู่ประจำที่ ณ วัดใดวัดหนึ่งตลอดเวลา ๓ เดือน เพื่อหลีกเลี่ยงเหตุที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่พืชพันธุ์ที่เพิ่งจะเริ่มออกงาม และเปิดโอกาสให้ชาวชนบทประกอบการกิจกรรมโดยไม่ต้องห่วงกังวลถึงพระสงฆ์ที่จะเดินทางออกไปต่างถิ่น หรือเข้า

* พิมพ์ครั้งแรก ในวารสารธรรมปทีป ของวัดวชิรธรรมปทีป นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ปีที่ ๓ เล่มที่ ๑๙ ฉบับมหาปวารณา พ.ศ. ๒๕๒๐

มาจากถิ่นอื่น ๆ อีกทั้งตัวพระสงฆ์นั้นเอง ก็ไม่ต้องประสบปัญหาอันเกิดจากการเดินทางที่ยากลำบากด้วย

นอกเหนือจากเหตุผลอันเกี่ยวข้องกับดินฟ้าอากาศแล้ว การที่พระสงฆ์หยุดอยู่ประจำที่ในฤดูฝน ได้อำนวยโอกาสให้กิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษาและปฏิบัติธรรมในแต่ละท้องถิ่นดำเนินไปได้อย่างเข้มแข็งจริงจังยิ่งขึ้น พระสงฆ์ที่เป็นผู้ใหญ่มีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญในธรรมวินัย เป็นนักเผยแผ่ ก็ได้มีโอกาสหยุดพักผ่อนทบทวนงาน คิดการที่จะทำต่อไป และอำนวยความสะดวกความชำนาญแก่พระสงฆ์อื่นที่พำนักร่วมอยู่ พระสงฆ์ที่มีความรู้ความชำนาญน้อยลงมา ก็มีโอกาสดูแลศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม และปรึกษาสอบถามท่านผู้มีความรู้ความชำนาญมากกว่า แม้พุทธศาสนิกชนชาวบ้านทั้งหลาย ก็มีโอกาสดำเนินธรรมและสนทนาสอบถามเรื่องราวทางพระศาสนากับพระสงฆ์ผู้อยู่ประจำที่ได้สม่ำเสมอยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ยังได้เกิดประเพณีที่ให้อายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์แล้วอุปสมบทเพื่อรับการศึกษาอบรมทางพระศาสนาอย่างจริงจังในช่วงที่มีบรรยากาศเหมาะสมอีกด้วย เพราะเหตุที่เทศกาลฝนหรือเทศกาลพรรษามีความหมายและคุณค่าอย่างนี้ ในสมัยต่อมา แม้ปัญหาเกี่ยวกับดินฟ้าอากาศจะลดความสำคัญลง แต่ความหมายของเทศกาลพรรษาก็ยังทรงคุณค่าอยู่ได้อย่างมั่นคง

ปีหนึ่งมี ๑๒ เดือน พระสงฆ์จาริกไปในที่ต่าง ๆ ประมาณ ๘-๙ เดือน อยู่ประจำที่ในเทศกาลพรรษา ๓ เดือน เสมือนว่า ทำงานนอกสถานที่ ๓ ส่วน ในสถานที่ ๑ ส่วน ทำงานกระจายเพื่อประชาชนทั่วไป ๓ ส่วน ทำงานเจาะจงเพื่อชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ ๑

ส่วน ออกไปเพื่อเผยแผ่แก่เขา ๓ ส่วน กลับมาเตรียมพื้นตัวใหม่ ๑ ส่วน ในลักษณะหนึ่งเป็นเหมือนเครื่องประจุไฟฟ้า (แบตเตอรี่) ที่จ่ายกระแสไฟฟ้าไประยะหนึ่งแล้ว กลับมาอัดกระแสเตรียมพร้อมที่จะใช้งานต่อไปใหม่

เทศกาลพรรษาเริ่มต้นด้วยงานพิธีเป็นเครื่องหมายให้รู้กันฉันใด ก็สิ้นสุดลงด้วยม้งงานพิธีเป็นเครื่องหมายฉันนั้น เริ่มต้นพรรษาเรียกว่า เข้าพรรษา สิ้นสุดพรรษา เรียกว่า ออกพรรษา

อย่างไรก็ดี ลักษณะงานพิธีสำหรับเริ่มต้นพรรษา และสิ้นสุดพรรษานั้น หาได้เหมือนกันอย่างแท้จริงไม่

เมื่อเริ่มต้นพรรษา มีวันวันหนึ่งกำหนดไว้โดยเฉพาะสำหรับเริ่มต้นเรียกว่า เข้าพรรษา (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘) และพิธีกรรมก็เป็นพิธีสำหรับเข้าพรรษา โดยพระสงฆ์กล่าวคำแสดงความตั้งใจ หรือตัดสินใจว่า “ข้าพเจ้าจะจำพรรษาดลอดเวลา ๓ เดือนในวัดนี้”

เมื่อสิ้นสุดพรรษา วันที่พรรษาสิ้นสุดลงมีจริง เรียกว่า วันออกพรรษา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) แต่พิธีกรรมที่จะให้พรรษาสิ้นสุดลงหาไม่มี เพราะเมื่อวันเวลาที่อยู่จำพรรษาคือ ๓ เดือนเต็มตามที่กล่าวคำตั้งใจแล้ว การจำพรรษาย่อมสิ้นสุดลงโดยตัวของมันเองเป็นของอัตโนมัติ แทนที่จะมีพิธีสำหรับให้พรรษาสิ้นสุดลง กลับมีพิธีกรรมและงานพิธีอื่น ซึ่งมีลักษณะเป็นการเริ่มต้นมากกว่า คือ เริ่มต้นเวลาหลังจากพรรษาสิ้นสุดแล้ว พุทธอีกอย่างหนึ่งว่า มีพิธีเริ่มต้นเวลาในพรรษาที่เรียกว่า เข้าพรรษา กับพิธีเริ่มต้นเวลานอกพรรษาที่จะพูดต่อไป

พิธีเริ่มต้นเวลานอกพรรษานั้น มีความหมายเชื่อมโยงเวลา

ในพรรษากับเวลานอกพรรษาให้สัมพันธ์กัน คือ อ้างอิง หรืออาศัย เวลาที่ผ่านมาในพรรษานั้นเป็นฐาน เพื่อเริ่มต้นกิจการงานในเวลา นอกพรรษาที่จะมีมาต่อไปให้ได้ผลดี

วัสสานกาล หรือพรรษากาล หรือฤดูฝนนั้น ความจริงมี ๔ เดือน พระสงฆ์จำพรรษาเพียง ๓ เดือน เดือนสุดท้ายของฤดูฝนจึงยังเหลืออยู่ ๑ เดือน ขอเรียกว่า ๑ เดือนว่า เดือนท้ายฝน (เริ่มแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) เป็นเดือนที่เหลือไว้เตรียมตัวให้พร้อมสำหรับงานหรือศาสนกิจนอกพรรษาต่อไป งาน พิธีในเวลาช่วงนี้ขอเรียกว่า เทศกาลท้ายฝน

พิธีกรรมและงานพิธีในท้ายฝนนี้มีถึง ๓ อย่าง บางอย่างเป็น พิธีที่ต้องทำในวันสิ้นสุดพรรษา บางอย่างทำได้ตลอดเดือนท้ายฝน บางอย่างเป็นพิธีตามบทบัญญัติในวินัยของพระสงฆ์ บางอย่างเป็น พิธีอันมีมาตามประเพณี บางอย่างเป็นทั้งบทบัญญัติในวินัยสงฆ์ และเป็นพิธีอันมีมาตามประเพณี

พิธีกรรมและงานพิธี ๓ อย่างนี้ มีชื่อว่า พิธีมหาปวารณา (เรียกว่าง่าย ๆ ว่า พิธีปวารณา) งานดักบาตรเทโวโรหณะ (ชาวบ้านเรียกว่า ดักบาตรเทโว) และงานทอดกฐิน งานใดเป็นอย่างไร มีความหมาย อย่างไร จะได้พูดต่อไป

๑. ปวารณา

ปวารณา แปลว่า การเปิดโอกาสเชิงเชิญชวนให้ขอหรือให้ ว่ากล่าวตักเตือน ในที่นี้ หมายถึงการที่พระสงฆ์พูดเปิดโอกาสแก่ กันและกัน ให้ว่ากล่าวชี้ข้อบกพร่องและตักเตือนแนะนำกัน

ปวารณา เป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่ง คือ เป็นกิจที่พระสงฆ์จะต้องทำ เพราะเป็นบทบัญญัติในวินัย ในปัจจุบัน ปวารณายังเป็นพิธีกรรมที่กระทำในหมู่พระสงฆ์โดยเฉพาะ ชาวบ้านไม่เกี่ยวข้องและไม่ใคร่ทราบ

ปวารณา คือการเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวชี้ข้อบกพร่องแนะนำ กันได้นั้น เป็นเรื่องธรรมดาของพระสงฆ์อยู่แล้ว ครั้นถึงวันสิ้นสุดพรรษานี้ ทำกันเป็นครั้งสำคัญพร้อมกันทุกรูป เป็นครั้งใหญ่ จึงเรียกว่ามหาปวารณา

มหาปวารณา ทำเฉพาะในวันสิ้นสุดพรรษา ที่เรียกว่า วันออกพรรษา (คือ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) วันเดียวเท่านั้น เพราะเหตุที่มหาปวารณาเป็นกิจกรรมสำคัญในวันสุดท้ายของพรรษา ในทางวินัย จึงเรียกชื่อวันสิ้นสุดพรรษานี้ว่า “วันมหาปวารณา” หาเรียกว่า วันออกพรรษาไม่

สาระสำคัญของมหาปวารณา คือ พระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ด้วยกันตลอดเวลา ๓ เดือน ย่อมได้รู้เห็น เข้าใจนิสัยใจคอ ความประพฤติปฏิบัติของกันและกันพอสมควร บางทีอาจได้เห็น ได้ยิน หรือมีเหตุให้ระแวงสงสัยเกี่ยวกับความบกพร่อง ความประพฤติเสีย

หายของกันและกันบ้าง ก่อนที่จะเดินทางออกจาริกปฏิบัติศาสนกิจ แยกย้ายกันไปในที่ต่างๆ จึงมีบทบัญญัติในวินัยกำหนดให้พระสงฆ์ มาประชุมพบปะพร้อมกันทั้งหมดในวันสุดท้ายของพรรษานั้น ทุกรูป ไม่ว่าผู้ใหญ่ผู้น้อย กล่าวคำเปิดโอกาสเชิญชวนกันให้ว่ากล่าวชี้ข้อ บกพร่องแนะนำตักเตือนกัน เป็นการแสดงความบริสุทธิ์ เป็นการได้ ช่วยกันสำรวจตนเอง จะได้แก้ไขปรับปรุงตน เตรียมตัวพร้อม และมีความมั่นใจในการที่จะเดินทางออกปฏิบัติศาสนกิจต่อไป

คำปวารณาว่า “สงฆมณเฑ ปวเรมิ, ทิฏฐูเน วา สุเตน วา ปริสงกาย วา, วทนตุ มํ, อายสฺมนุโต อนุกมฺปิ อุปาทย, ปสฺสนุโต ปฏิกฺกฤษฺสามิ”

แปลเป็นภาษาไทยว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอ ปวารณาจะสงฆ์ ไม่ว่าจะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ได้เห็นก็ตาม สิ่งที่ได้ยินมา ก็ตาม หรือระแวงสงสัยก็ตาม ขอท่านทั้งหลายจงมีใจอนุเคราะห์ ว่า กล่าวบอกข้าพเจ้าเถิด เมื่อข้าพเจ้ามองเห็น จะแก้ไข”

ปวารณานี้ ถ้าปฏิบัติกันจริงจัง และถ้าชาวบ้านจะเอาอย่าง นำไปปฏิบัติในกิจการและการดำเนินชีวิตทางสังคม ให้เป็นเรื่อง สามัญของวงการชาวพุทธ ก็จะเป็นความเจริญก้าวหน้าของพระพุทธศาสนาที่นำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่พหุชนสมตามวัตถุประสงค์ ของการเผยแผ่ธรรมวินัยอย่างหนึ่ง

๒. ตักบาตรเทโว

มีตำนานเล่าว่า ในพรรษาที่ ๗ หลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปทรงจำพรรษาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และทรงแสดง พระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา พร้อมทั้งเทวดาทั้งหลาย ครั้น สิ้นสุดพรรษาแล้ว ในวันมหาปวารณา (คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่เรียกกันว่าวันออกพรรษา) พระองค์ก็เสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ลงสู่ มนุษยโลกที่เมืองสังกัสสะ ซึ่งเป็นนครสำคัญแห่งหนึ่งของแคว้น โกศล ครั้นนั้น เทวดามากมายได้ตามส่งเสด็จ ฝ่ายมนุษย์ทั้งหลายก็ พากันตื่นตื่นดีใจ มาชุมนุมกันรอรับเสด็จอย่างคับคั่ง เป็นธรรมดา ของพุทธศาสนิกชน เมื่อมาชุมนุมกันในโอกาสเช่นนี้ ก็ย่อมตักบาตร ถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ เป็นการทำบุญครั้งใหญ่ และถวายเป็น การต้อนรับแด่พระพุทธเจ้า

จากตำนานนี้ ก็ได้เกิดประเพณีตักบาตรเทโวสืบต่อมา ตักบาตรเทโวเป็นคำย่อ เรียกเต็มว่า ตักบาตรเทโวโรหณะ เทโวโรหณะ แปลว่า การลงจากเทวโลก คือการที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ ตามตำนานที่เล่ามาแล้วนั่นเอง ตักบาตรเทโว จึงหมายถึง การ ตักบาตรเนื่องในการที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก จะเห็นว่า ในพิธีตักบาตรเทโวนี้ มีการชกกระทที่มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ นำ แฉวพระสงฆ์ที่รับบิณฑบาตด้วย เป็นเครื่องหมายว่า พระพุทธเจ้า เสด็จลงตามตำนานนั้น

เนื่องจากในการออกพรรษาไม่มีพิธีการอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ การตักบาตรเทโวนี้จึงเป็นพิธีที่เป็นเครื่องหมายของการออกพรรษา

สำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป

การดักบาตรเทโว บ่งบอกถึงความหมายที่ลึกซึ้งลงไปอีก หมายถึงการที่พระพุทธเจ้าเสด็จกลับคืนมาสู่โลกมนุษย์ คือการที่มนุษย์ทั้งหลายได้ต้อนรับพระองค์กลับมาอีก ในระหว่างพรรษานั้น พระพุทธเจ้าจะเสด็จปลีกพระองค์ไปปฏิบัติพุทธกิจอย่างใด ณ ที่ใด หรือแก่ชุมชนใดโดยเฉพาะก็ตาม แต่เมื่อออกพรรษาแล้ว พระองค์ก็จะเสด็จออกมาบำเพ็ญพุทธกิจในหมู่ประชาชนทั่วไปอีก ประชาชนทั้งหลายจะได้พบได้เฝ้าพระองค์นี้คือความหมายของการออกพรรษา หรือที่แท้จริงคือการเริ่มต้นของเวลาออกพรรษา เป็นเครื่องบ่งบอกว่าระยะเวลาที่พระสงฆ์อยู่ประจำที่เพื่อดำเนินการศึกษาอบรมภายในหมู่พระสงฆ์เองโดยเฉพาะ เพื่อซักซ้อมเตรียมฝึกฝนตนเองให้พร้อมยิ่งขึ้น และเพื่อส่งเคราะห์ชุมชนหมู่หนึ่งโดยเฉพาะนั้น บัดนี้ระยะเวลาแห่งศาสนกิจที่เน้นหนักในด้านนั้นได้สิ้นสุดลงแล้ว ต่อแต่นี้ไปเป็นการเริ่มต้นแห่งรอบเวลาใหม่ คือการที่พระสงฆ์จะออกไปปฏิบัติศาสนกิจจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของชุมชน

ดักบาตรเทโว เป็นเรื่องของประเพณี ไม่มีบทบัญญัติใดกำหนดไว้ในวินัย บางวัดจัดในวันมหาปวารณา คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ที่เรียกว่าวันออกพรรษา เพราะถือตามตำนานอันมาในอรรถกถาว่าพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลกในวันนั้น แต่บางวัดจัดหลังจากวันนั้น ๑ วัน คือในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ คงจะถือว่าพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาในวันมหาปวารณาก็จริง แต่ประชาชนได้มีโอกาสดักบาตรทำบุญในวันรุ่งขึ้น ประเพณีนี้ในบางวัดบางถิ่นก็เลือนหายไปแล้ว บางวัดหรือบางถิ่นยังปฏิบัติอยู่ แต่ส่วนมากดูจะค่อยๆ จืดจางและอ่อนกำลังลงโดยลำดับ

๓. กฐิน

เรื่องกฐิน มีคำสำคัญที่ควรทำความเข้าใจกันก่อน ๒ คำ คือ “กรานกฐิน” กับ “ทอดกฐิน”

กรานกฐิน เป็นพิธีกรรมในฝ่ายของพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะ ทอดกฐิน เป็นพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนกระทำ เพื่อช่วยให้พระสงฆ์กรานกฐินได้สะดวกขึ้น แรกเริ่มทีเดียว มีกรานกฐินก่อน ต่อมาทอดกฐินจึงเกิดขึ้น เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนการกรานกฐินนั้น

กรานกฐิน เป็นบทบัญญัติในวินัยของสงฆ์ ทอดกฐินเป็นพิธีอันมีมาตามประเพณี

“กรานกฐิน” มีความเป็นมาแต่เริ่มต้นว่า ครั้งหนึ่งในพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชดวัน ในนครสาวัตถี มีพระภิกษุ ๓๐ รูป เดินทางออกจากเมืองปาฐาจะมาเฝ้า แต่เดินทางไม่ทัน เมื่อระยะทางยังเหลืออยู่ ๖ โยชน์ ก็ถึงเวลาเข้าพรรษาเสียก่อน จำเป็นต้องเข้าพรรษาที่นั่น และรอเวลาอยู่ พอออกพรรษาทั้งที่ฝนยังตกชุกอยู่ ก็รีบออกเดินทางทันที ทำให้การเดินทางชุลลคลลลำบาก มาถึงวัดพระเชดวันอย่างเปียกปอนมอมแมม ครั้นได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และทูลให้ทรงทราบความแล้ว พระองค์ได้ทรงวางพุทธบัญญัติ อนุญาตให้พระสงฆ์ที่จำพรรษาครบถ้วนแล้ว กรานกฐิน กรานกฐินจึงเกิดมีขึ้นอย่างนี้

การกรานกฐิน (เขียน กราลกฐิน ก็มี) มีความหมายว่า พระสงฆ์จำพรรษาครบถ้วนในวัดเดียวกันจำนวนตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไป

ประชุมกันมีมติดอบผ้าที่หามาได้ หรือได้รับมาโดยวิธีการที่ถูกต้อง ให้แก่พระภิกษุรูปหนึ่งในคณะของตนนั้น พระภิกษุผู้ได้รับแล้วนำผ้าไปตัด เย็บ ย้อม ทำเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งใน ๓ ผืน ให้เสร็จเรียบร้อยภายในวันเดียวนั้น แล้วมาแจ้งให้ที่ประชุมรับทราบ เมื่อที่ประชุมอนุโมทนา คือให้ความเห็นชอบแล้ว ก็เป็นเสร็จพิธี

สิ่งที่ควรทราบในที่นี้

- ผ้าซึ่งที่ประชุมพิจารณาให้แก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในพิธีนี้ เรียกว่า ผ้ากฐิน
- ที่ว่าทำเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งใน ๓ ผืน อธิบายว่า ผ้า ๓ ผืนนี้ ศัพท์พระ เรียกว่า ไตรจีวร ได้แก่ อันตราวาสก (ภาษาสามัญเรียกว่า สบง) อุตราสงค์ (ภาษาสามัญ เรียกว่า จีวร) สังฆาฏิ เอาผ้ากฐินมาทำเป็นผ้าผืนใดใน ๓ ผืนนี้ก็ได้ แต่เอาเพียงผืนเดียว
- ในการตัดเย็บย้อม เป็นต้น เพื่อทำเป็นจีวรนั้น ท่านให้พระภิกษุทั้งหมดทุกรูปที่ประชุมกันนั้นช่วยกันทำงานเสร็จสิ้น
- ระยะเวลาที่จะกรานกฐินได้คือ ภายในเวลา ๑ เดือน ต่อจากสิ้นสุดพรรษาแล้ว คือตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ความจริง เวลา ๑ เดือน ที่จะกรานกฐินได้นี้ ก็คือเดือนสุดท้ายของฤดู ตามปกติ วินัยสงฆ์อนุญาตให้ใช้เดือนที่กล่าวนี้เป็นระยะเวลาสำหรับแสวงหาและทำจีวร ซึ่งนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งการเตรียมตัวสำหรับการออกเดินทางจาริกในช่วงยาวของเวลาค่อนปีที่เหลือ

ถ้าไม่มีพุทธบัญญัติเกี่ยวกับกฐินนี้ ย่อมอาจเป็นได้ว่า เมื่อออกพรรษาแล้ว พระภิกษุแต่ละรูปต่างองค์ต่างก็แสวงหาและทำจีวรของตน องค์ไหนพร้อมก็ออกเดินทางไป องค์ไหนทำจีวรไม่เสร็จภายในเวลา ๑ เดือน ก็หมดโอกาสทำจีวร จนกว่าจะถึงฤดูกาลนี้ใหม่ แต่เมื่อมีพุทธบัญญัติให้กรานกฐินแล้ว พระสงฆ์ทุกรูปจะต้องเอาใจใส่ดูแลช่วยเหลือกัน เป็นการปฏิบัติธรรม คือความสามัคคี ซึ่งเป็นหลักสำคัญแห่งชีวิตของหมู่คณะ สามัคคีอย่างไร? ประการแรก เป็นการพิสูจน์ความพร้อมเพรียงของพระสงฆ์ที่อยู่ร่วมกันมาตลอด ๓ เดือน ที่จะชวนชวนหาผ้ามาเป็นของกลางผืนหนึ่ง เสร็จแล้วต้องมีความพร้อมใจกัน ตกลงกันได้ที่จะมอบให้แก่รูปใดรูปหนึ่ง แล้วต้องพร้อมใจกันขมิ้นมัดตัดเย็บย้อมเป็นต้น ทำจีวรนั้นด้วยกันจนเสร็จ การปฏิบัติเช่นนี้ ทำให้ต้องเอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่ของกันและกันไปด้วย เพราะข้อกำหนดสำคัญที่จะเป็นคุณสมบัติของผู้ควรได้รับผ้ากฐินนั้น นอกจากความประพฤติที่ดีงามและความรู้ธรรมวินัย ก็คือความเป็นผู้มีจีวรเก่าที่สุด ผ้าของกลางนั้นจึงได้เป็นสมบัติของผู้ขาดแคลนที่สุด หรือมีความจำเป็นที่สุด

การกรานกฐินย่อมจะเป็นเหตุให้พระภิกษุในวัดนั้นๆ มีภาระผูกพันที่ทำให้ออกเดินทางซาลงไปสักหน่อย ซ้ำเท่าไรก็ขึ้นกับความชวนชวนพร้อมเพรียงกันนั้น อีกประการหนึ่ง ทำให้ได้สละเวลาเพื่ออนุเคราะห์ช่วยเหลือกัน โดยเฉพาะคือช่วยเหลือผู้ขาดแคลนผู้จำเป็นที่สุด เมื่อออกเดินทางก็ไปด้วยความสบายใจว่าได้แสดงน้ำใจสามัคคีกันแล้ว และสบายใจว่าท่านที่พำนักมาด้วยกันนั้น แยกย้ายกันไปอย่างผู้ไม่มีความเดือดร้อน

นอกจากนั้น พระภิกษุทุกรูปที่เข้าร่วมกรานกฐิน ยังได้รับ *อานิสงส์* คือสิทธิพิเศษทางวินัยอีกด้วย คือขยายเขตแสวงหาและทำจีวรออกไปได้อีก แทนที่จะหมดเขตเพียงกลางเดือน ๑๒ ก็ต่อออกไปจนกลางเดือน ๔ บางที่มัวมาชวนช่วยหาผ้ากฐินเพื่อให้แก่พระองค์ที่จีวรขาดหรือเก่านั้น เลยไม่มีเวลาทำจีวรสำหรับตนเอง เมื่อช่วยกันแล้ว ก็ได้สิทธิพิเศษนี้ คือถ้ายังทำจีวรของตนเองไม่สำเร็จ ก็ยียดเวลาต่อได้อีกเรื่อยไปจนกว่าจะเสร็จ แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกินกลางเดือน ๔ นอกเหนือจากนี้ยังได้อานิสงส์อื่นๆ อีก ๕ อย่าง ซึ่งส่วนมากเป็นเรื่องของการผ่อนผันข้อกำหนดเกี่ยวกับการปฏิบัติตามวินัยของพระสงฆ์ เพื่อไม่ต้องสับสน จึงจะไม่กล่าวในที่นี้

การกรานกฐิน มีสาระที่ควรทราบโดยย่อเท่านี้ ต่อจากนี้ควรทราบเรื่องการทอดกฐินต่อไป

“*ทอดกฐิน*” เกิดจากความคิดของชาวพุทธฝ่ายคฤหัสถ์ ที่จะช่วยเหลือสนับสนุนการกรานกฐินของพระสงฆ์ จุดสำคัญของเรื่องอยู่ตรงที่ว่า ทำอย่างไรจะช่วยให้พระสงฆ์ได้ผ้ากฐินผืนที่จะนำมาประชุมตกลงมอบกันนั้น โดยไม่ให้พระสงฆ์ต้องยุ่งยากลำบากมากนัก เมื่อคิดดังนี้ จึงมีชาวบ้านบางท่านจัดหาผ้ามา แล้วนำไปมอบให้แก่สงฆ์ผู้จะกรานกฐิน การกระทำอย่างนี้เรียกว่า *ทอดกฐิน* เมื่อนิยมทำตามกันสืบมา ก็กลายเป็นประเพณีทอดกฐิน

การที่นิยมทำกันมาก เพราะนอกจากเป็นการช่วยเหลือสนับสนุนพระสงฆ์ในการกรานกฐินแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญบุญกุศลอย่างมากด้วย เพราะการถวายผ้ากฐิน เป็นสังฆทาน คือการถวายแก่สงฆ์เป็นส่วนรวม หรือส่วนกลาง ไม่จำเพาะเจาะจงรูปใดรูปหนึ่ง

แล้วแต่สงฆ์จะมอบให้แก่พระภิกษุรูปใดต่อไป และเป็นกาลทาน คือทานที่ถวายได้เฉพาะกาลในเวลาจำกัดเพียง ๑ เดือนที่กำหนดไว้ในช่วงท้ายฝนเท่านั้น

กิริยาที่ให้ผ้ากฐิน ใช้คำว่า “*ทอด*” ซึ่งแตกต่างจากการถวายของอื่นๆ เพราะไม่ได้ประเคน ไม่ได้ถวายแก่พระภิกษุรูปหนึ่งรูปใด ถวายเป็นของกลางต่อหน้าสงฆ์ทั้งหมดหรือท่ามกลางสงฆ์ทั้งหมด โดยวางปล่อยไว้ จึงเรียกว่า *ทอดกฐิน*

สาระสำคัญของการทอดกฐิน คือเป็นการขยายขอบเขตของความสามัคคีออกไปถึงชาวพุทธฝ่ายคฤหัสถ์ด้วย การทอดกฐิน เท่ากับเป็นหลักฐานแสดงความร่วมมือของชาวบ้านแก่พระสงฆ์ ว่าเขายังสนับสนุนพระสงฆ์หมั่นอยู่ด้วยดี อีกอย่างหนึ่ง เป็นสัญญาณบ่งบอกศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระสงฆ์ในวัดนั้นๆ ศรัทธานี้มีความหมายลึกซึ้ง อาจหมายถึงปฏิบัติทางจริยาวัตรของพระสงฆ์ในวัดนั้นๆ ว่า เป็นที่พึ่งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนหรือไม่ ถ้าพระสงฆ์ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ถ้าพระสงฆ์กับประชาชนพร้อมเพรียงสามัคคีกันดี ผ้ากฐินก็จะเกิดมีขึ้นแก่พระสงฆ์ ให้พร้อมที่จะทำการกรานกฐินได้ทันที พระสงฆ์ไม่ต้องยุ่งยากลำบากหาอีก

ชาวบ้านรับภาระครั้งแรก คือจัดหาผ้ากฐินมาทอด พระสงฆ์รับภาระครั้งหลัง คือนำผ้ากฐินไปกราน เป็นสัญลักษณ์แห่งการช่วยกันสืบต่อพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัททั้งสองฝ่าย

ตอนแรกก็ถวายแต่ผ้ากฐิน ซึ่งเป็นหลักของพิธี ต่อมาคงรู้สึกที่ไม่เต็มอิมแห่งศรัทธา พุทธศาสนิกชนจึงถวายสิ่งอื่นๆ ด้วย นานเข้าของที่ถวายในการทอดกฐินก็มากเข้าทุกที จนกระทั่งบาง

แห่งกลายเป็นโอกาสสำหรับรวบรวมทุนไว้ทำการใหญ่อื่นๆ เช่น สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นต้น แต่จะถวายสิ่งของต่างๆ มากมายเท่าใดก็ตาม ตัวกฐินก็ยังคงเป็นผ้าผืนเดียวเท่านั้น ของนอกนั้นไม่ว่าใหญ่น้อยเท่าใด เรียกว่าเป็นบริวารกฐินทั้งสิ้น

ระยะแรกก็เป็นงานเฉพาะพิธีโดยหมู่คนมีศรัทธา ต่อมาก็ขยายเป็นงานของหมู่ชน ของชุมชน งานร่วมระหว่างต่างชุมชน จากงานเฉพาะพิธี ขยายเป็นมีงานสมโภชฉลอง มีการเดินทางสนุกสนาน บางแห่งขยายจนกลายเป็นโอกาสแห่งการท่องเที่ยว จากพิธีที่เรียกว่าสังฆกรรมของพระสงฆ์ กลายเป็นงานบุญของพุทธศาสนิกชน จากงานพิธีทางพระศาสนา ขยายออกไปเป็นกิจกรรมที่มีความหมายกว้างขวางทางสังคม

สิ้นฤดูกฐินเมื่อผ่านกลางเดือน ๑๒ มีพิธีลอยกระทงแล้ว ก็เป็นอันจบสิ้นเทศกาลทำบุญ ได้พูดถึงมหาปวารณา พูดถึงตักบาตรเทโว พูดถึงกฐิน มาแล้วพอสมควร สามอย่างนี้ มีพื้นฐานทางพระพุทธศาสนามาก ส่วนลอยกระทงหนักไปทางพิธีของชาวบ้าน ขอเอ่ยถึงไว้แต่เพียงชื่อ

ไปร่วมพิธีกรรมหรืองานพิธี มีจิตใจสงบเบิกบานผ่องใส ด้วยบรรยากาศแห่งงานนั้น นับว่าเป็นบุญกุศลขั้นต้น

เข้าใจความหมายเนื้อหาสาระของพิธีกรรมและงานพิธีนั้นด้วย เป็นบุญกุศลขั้นกลาง

นำเอาความหมาย และเนื้อหาสาระนั้น ไปปฏิบัติ หรือประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตด้วย เป็นบุญกุศลขั้นสูงสุด

คำถวายผ้ากฐิน

อิมัง ภันเต, สะปะริวารัง, กะฐินะจีวะระทุสสัง, สังฆัสสะ, โอโณชะยามะ, สาธุ โน ภันเต, สังโฆ, อิมัง, สะปะริวารัง, กะฐินะทุสสัง, ปะฏิคคัณหาตุ, ปะฏิคคะเหตวา จะ, อิมินา ทุสเสนะ, กะฐินัง, อัตถะระตุ, อัมหากัง, ทีฆะรัตตัง, หิตายะ, สุขายะ.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้ากฐินจีวร กับทั้งบริวารนี้ แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐิน กับทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย ครั้นรับแล้วจงกรานกฐิน ด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ล้นกาลนาน เทอญ.

คำอภิเษกกฐิน

แบบ ๒ รูป

รูปที่ ๑

ผ้ากฐินทานกับทั้งผ้าอาสนีสังสบริวารทั้งปวงนี้ เป็นของ . . . พร้อมด้วย . . . ผู้ประกอบด้วยศรัทธา อุดสาหะพร้อมเพรียงกันนำมาถวาย แต่พระภิกษุสงฆ์ผู้อยู่จำพรรษาถ้วนไตรมาสในอาวาสนี้

ก็แลผ้ากฐินทานนี้เป็นของบริสุทธิ์ดุจเลื่อนลอยมาโดยนภากาศ แล้วแลตกลงในที่ประชุมสงฆ์ จะได้จำเพาะเจาะจงลงว่าเป็นของพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งก็หามิได้ มีพระบรมพุทธานุญาตไว้ว่า ให้พระสงฆ์

ทั้งปวงยอมอนุญาตให้แก่ภิกษุรูปหนึ่ง เพื่อจะทำซึ่งกฐินัตถการกิจ ตามพระบรมพุทธานุญาต และมีคำพระอรรถกถาจารย์ ผู้รู้พระบรมพุทธานุญาตสังวรพรรณนาไว้ว่า ภิกษุรูปใดประกอบด้วยศีลสุตาธิคุณ มีสติปัญญาสามารถ รู้ธรรม ๘ ประการ มีบุพกิจ เป็นต้น ภิกษุรูปนั้น จึงสมควร เพื่อจะกระทำกฐินัตถการกิจ ตามพระบรมพุทธานุญาตได้

บัดนี้ พระสงฆ์ทั้งปวง จะเห็นสมควรแก่ภิกษุรูปใด จงพร้อมกันยอมอนุญาตให้แก่ภิกษุรูปนั้น เทอญ.

(ไม่ต้อง สาธุ)

รูปที่ ๒

ผ้ากฐินทาน กับทั้งผ้าอาสนิสั่งสบริวารทั้งปวงนี้ ข้าพเจ้า พิจารณาเห็นสมควรแก่ . . . ซึ่งเป็นผู้มีสติปัญญาสามารถ เพื่อกระทำกฐินัตถการกิจให้ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตได้ ถ้าพระภิกษุรูปใดเห็นไม่สมควร จงทักท้วงขึ้นในท่ามกลางระหว่างสงฆ์ (หยุดนิดหนึ่ง) ถ้าเห็นสมควรแล้วไซ้จงให้สัตตทสัณญสาธุการขึ้นให้พร้อมกัน เทอญ.

(สาธุ)

แบบกรรมวาจาให้ผ้ากฐิน

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
 นะโม ตัสสะ, ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ,
 นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต, อะระหะโต สัมมา, -สัมพุทธัสสะ.

สุณาตุ เม ภันเต สังฆโม. อิทัง สังฆัสสะ กะฐินะทุสสัง อุปันนัง,
 ยะทิ สังฆัสสะ ปัตตะกัลลัง, สังฆโม อิมัง กะฐินะทุสสัง อายัสมะโต
 (อิตถันนามัสสะ) ทะเทยยะ, กะฐินัง อัตถะริตุง. เอสา ญัตติ.

สุณาตุ เม ภันเต สังฆโม. อิทัง สังฆัสสะ กะฐินะทุสสัง อุปันนัง,
 สังฆโม อิมัง กะฐินะทุสสัง อายัสมะโต (อิตถันนามัสสะ), เทติ, กะฐินัง
 อัตถะริตุง. ยัสสา ยัสมะโต ชะมะติ, อิมัสสะ กะฐินะทุสสัสสะ,
 อายัสมะโต (อิตถันนามัสสะ), ทานัง, กะฐินัง อัตถะริตุง, โส
 ตุนหัสสะ, ยัสสะ นกชะมะติ, โส ภาเสยยะ.

ทินนัง อิทัง สังฆะนะ, กะฐินะทุสสัง อายัสมะโต (อิตถัน-
 นามัสสะ), กะฐินัง อัตถะริตุง. ชะมะติ สังฆัสสะ ตัสมา ตุนหี,
 เอวะเมตัง, ธาระยามิ.

หมายเหตุ ในวงเล็บ อิตถันนามัสสะ นั้น ให้ใส่ชื่อผู้ครองกฐินแทน

กฐิน: บทฝึกวิถีชีวิตประชาธิปไตย

บนฐานแห่งการให้และการร่วมมือ*

ขอเจริญพร ท่านรองเลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
พร้อมทั้งผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่าน

อาตมาขออนุโมทนา ในกุศลเจตนาของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ได้ร่วมกับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี และพุทธสมาคมจังหวัดสุพรรณบุรี ในการจัดสัมมนาครั้งนี้ ซึ่งแสดงถึงความมีจิตใจห่วงกังวล และมีความสนใจในการรักษาและสืบทอดประเพณีการทอดกฐิน ให้ประเพณีนี้เป็นไปอย่างถูกต้องตามความมุ่งหมายเดิมที่เป็นหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความหมายรวมไปถึงการปรับปรุงแก้ไขประเพณีในส่วนที่อาจจะเคลื่อนคลาดไปแล้วด้วย

* สัมมนาพิเศษ และคำกล่าวปิดการสัมมนา เรื่อง “กฐิน: ประเพณีที่เบี่ยงเบนไป” พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) แสดงในโอกาสที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ อัญเชิญผ้ากฐินพระราชทานไปทอด ณ วัดป่าเลไลยก์วรวิหาร จ.สุพรรณบุรี เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๕

ในเรื่องของประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนานั้น การที่จะรักษาสืบทอด หรือปรับปรุงแก้ไข ข้อสำคัญจะต้องเข้าใจความมุ่งหมายและเจตนารมณ์ของตัวประเพณีนั้นเป็นข้อแรกก่อน นอกจากตัวความหมายที่เป็นสาระสำคัญแล้ว ก็จะต้องรู้จักรูปแบบของประเพณีนั้นด้วย

รูปแบบนี้แยกได้เป็น ๒ ส่วน คือ รูปแบบที่เป็นส่วนของเดิมอันเป็นพื้นฐาน และรูปแบบที่เป็นส่วนขยายเพิ่ม ตลอดจนพอกเข้ามาภายหลัง

ความเป็นมาและเจตนารมณ์ของกฐิน

เรื่องกฐินนี้ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เราต้องเข้าใจให้ครบ คือ จะต้องรู้ทั้งตัวความหมาย สาระสำคัญ เจตนารมณ์ และรู้รูปแบบเดิมและรูปแบบที่ขยายเพิ่ม

รูปแบบเดิม หมายถึงรูปแบบที่เป็นพุทธบัญญัติเป็นพระวินัย เป็นส่วนที่ต้องรักษาไว้ รูปแบบนี้จะควบคู่ไปกับความมุ่งหมายและเจตนารมณ์ หมายความว่า รูปแบบเดิมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการที่จะรักษาความมุ่งหมายที่เป็นสาระไว้ เป็นธรรมดาว่า เนื้อหาสาระจะต้องอยู่ได้ด้วยรูปแบบเป็นเครื่องรักษา แต่ถ้ารูปแบบไม่มีสาระ รูปแบบนั้นก็หาประโยชน์อะไรไม่ได้ เพราะว่าเนื้อหา กับรูปแบบเป็นสิ่งที่ต้องอยู่คู่กัน ตัวแท้ที่เราต้องการ คือเนื้อหาสาระ ความหมายเจตนารมณ์

นอกจากรูปแบบเดิมแล้ว ยังมีรูปแบบบางส่วนที่ขยาย

เพิ่มพูนขึ้นมา ซึ่งเป็นเรื่องของกาลเทศะ โดยเฉพาะวัฒนธรรมประเพณี อันนี้เราจะต้องเข้าใจและแยกออกให้ได้ว่าอันไหนเป็นส่วนขยายส่วนพอกส่วนเพิ่ม หรือแม้แต่เป็นเนื้องอก

สำหรับเรื่องกฐิน เราก็เอาหลักการนี้เข้ามาจับ แต่อาจมภาพเข้าใจว่าที่ประชุมนี้ได้ร่วมการสัมมนามาทั้งวัน คงมีความเข้าใจพอสมควรแล้ว ในที่นี้เพียงแต่มาทบทวนกันเล็กน้อย

กฐินนั้น ความจริงเป็นกิจหน้าที่ของสงฆ์ คือเป็นงานที่พระสงฆ์จะต้องทำ เดิมนั้นไม่ใช่เรื่องที่ญาติโยมเข้ามาเกี่ยวข้อง การที่ญาติโยมเข้ามาร่วมนั้น เป็นเรื่องภายหลัง

หน้าที่ของพระสงฆ์ที่เรียกว่ากฐินนี้ เป็นเรื่องที่สืบเนื่องมาจากการจำพรรษา พูดถึงเรื่องการจำพรรษาก็โยงไปถึงเรื่องฤดูกาลที่เป็นเรื่องของธรรมชาติ หมายความว่าพระสงฆ์นั้นจำพรรษาอยู่ประจำที่ในฤดูฝน

ฤดูฝนนั้นมี ๔ เดือน พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยให้พระสงฆ์จำพรรษาในฤดูฝนนั้น โดยอยู่แค่ ๓ เดือน อันนี้คือข้อสังเกตรประการแรก ฤดูฝน ๔ เดือน บัญญัติให้อยู่ประจำที่ ๓ เดือน แสดงว่ายังเหลืออีกเดือนหนึ่งจึงจะครบตลอดฤดูฝน อีกเดือนหนึ่งนี้จะเหลือไว้ทำไม ปรากฏว่าท่านเหลือไว้เป็นเวลาสำหรับพระสงฆ์จะได้หาจีวร ทำจีวร

ชีวิตของพระสงฆ์ โดยเฉพาะในสมัยโบราณนั้น คือชีวิตของการจาริก ท่านบัญญัติให้จำพรรษาในฤดูฝน เพราะว่าในฤดูฝนไม่สะดวก ไม่เหมาะกับการเดินทาง พอหมดระยะเวลาที่อยู่กับที่ในฤดูฝนแล้ว ก็ออกจาริกกันต่อไป ในการจาริกนี้ท่านควรจะเตรียมตัวกัน

ให้พร้อม มีบริวารอะไรที่ควรเตรียมก็เตรียมไว้เสีย สิ่งที่จะต้องเตรียมอย่างหนึ่งที่สำคัญก็คือ เครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ จีวร เหลือเวลา ๑ เดือนไว้สำหรับหาจีวร พระแต่ละองค์มีหน้าที่ที่เป็นเรื่องของตัวเอง ในการที่จะต้องหาจีวร ทำจีวร

เพราะปรารภเรื่องนี้แหละ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติเรื่อง กฐินขึ้นมาในช่วงเวลานี้ คือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการหาจีวรทำจีวรของพระสงฆ์ โดยยกเอาเรื่องการหาจีวรทำจีวรนี้ขึ้นมาเป็นกิจกรรมของสงฆ์ส่วนรวม กำหนดให้พระสงฆ์ที่หาจีวรทำจีวรสำหรับตนเอง แต่ละองค์นี้ให้มาร่วมกันทำกิจกรรมส่วนรวมขึ้นมาอย่างหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องของการหาจีวรทำจีวรเหมือนกัน ซึ่งเรียกชื่อพิเศษว่า กฐิน แต่แทนที่จะเป็นการหาจีวรทำจีวรสำหรับตนเอง ก็เป็นการช่วยกันหาผ้าของส่วนรวมที่จะเอามาตกลงกันมอบให้พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ให้เป็นผลของความสามัคคี

ถ้ามองในแง่หนึ่งก็เหมือนกับว่า พระพุทธเจ้าจะทรงพิสูจน์ความสามัคคีของพระสงฆ์ที่อยู่ด้วยกันมาตลอดเวลา ๓ เดือน ว่ามีความพร้อมเพรียงปรองดองกันหรือไม่ เพราะจะต้องมาทำกิจกรรมร่วมกันในการที่จะหาผ้ากฐินนี้ขึ้นมา และเสร็จแล้วก็ต้องมามอบให้แก่พระองค์หนึ่ง โดยต้องมีความยินยอมพร้อมเพรียงตกลงกันได้ และนอกจากพิสูจน์ความสามัคคีที่มีอยู่แล้วก็ได้เป็นเครื่องผูกใจกันไว้อีกด้วย เพราะว่าในโอกาสที่จะแยกย้ายกันไปก็ได้มาพร้อมเพรียงกัน ช่วยกันหาจีวรขึ้นมาแล้วถวายให้แก่พระภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งบอกว่าเป็นผู้มีศีลาจารวัตร มีความประพฤติดีงาม มีความสามารถ เมื่อต่างก็มีคุณสมบัติดีอย่างนี้ องค์ไหนจีวรเก่าก็ถวายองค์นั้นไป

เรื่องของกฐินก็มีสาระสำคัญอยู่ตรงนี้ คือเป็นเรื่องเกี่ยวกับการหาจีวร ทำจีวร แต่แทนที่จะเป็นเรื่องว่าแต่ละองค์ทำให้ตัวเองท่านก็ให้มีกิจกรรมของส่วนรวมขึ้นมา ในการที่จะให้พระที่จำพรรษาทั้งวัดมาพร้อมเพรียงกันหาและทำจีวรให้แก่สมาชิกในชุมชนของตน

ตอนที่จะเป็นกฐิน ก็คือตอนที่ว่าพระทั้งหมดที่จำพรรษาร่วมกันในวันนั้น ตลอดเวลา ๓ เดือนนั้น หาผ้าได้แล้วก็มาประชุมกัน เอาผ้านั้นมาเข้าที่ประชุม ตามระบบการอยู่ร่วมและดำเนินกิจการร่วมกันของสงฆ์ ที่ท่านเรียกว่าสังฆกรรม คือ งานของส่วนรวม กล่าวคือสงฆ์ เมื่อเข้าที่ประชุมแล้วก็มาตกลงกันว่าภิกษุรูปใดในหมู่ของตนนั้นเหมาะสมควรจะได้อะไร อย่างที่กล่าวเมื่อต้นว่าพิจารณาถึงความสามัคคี และความสามารถ และคุณสมบัติ เมื่อดูแล้วเห็นว่าองค์นี้คุณสมบัติอื่นท่านก็มีอยู่แล้ว ยังมีจีวรเก่าที่สุดด้วย ก็เสนอขึ้นมา และเมื่อเห็นชอบ ที่ประชุมก็มีมติตกลงกันว่ามอบจีวรนั้นให้องค์นี้ไป

เมื่อมอบผ้าให้องค์นั้นไปแล้ว องค์ที่ได้รับผ้าจะต้องทำจีวรให้เสร็จในวันเดียวและเอากลับมาแจ้งแก่ที่ประชุมให้ทราบ ตกลงว่าพระองค์เดียวได้รับมอบผ้าจากที่ประชุม ก็ไปทำจีวร แต่ไม่ใช่เป็นเรื่องที่องค์เดียวทำโดดเดี่ยวหรอก ให้องค์เดียวทำให้เสร็จก็จริง แต่ในเวลาทำนั้นทุกองค์ต้องมาช่วยกันทำ ท่านบอกว่าพระทุกรูปที่จำพรรษาร่วมกันนั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ ผู้น้อย พรรชามาก พรรชาน้อย ต้องมาช่วยกันทำจีวรให้พระองค์นี้ คือ ตอนนี้เรารู้แล้วว่า จีวรเป็นของพระองค์นี้ แต่เราก็มาร่วมกันทำ

พอทำเสร็จแล้วก็นำเข้าที่ประชุมอีก พระที่ได้รับมอบผ้านั้นก็แจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า ตนได้ทำถูกต้อง ครบกระบวนการของ

การทำผ้ากฐินแล้ว ที่ประชุมก็อนุโมทนา คือแสดงความเห็นชอบ เมื่อที่ประชุมแสดงความเห็นชอบด้วยแล้ว ก็เป็นอันว่าจบกิจหน้าที่ของพระสงฆ์ที่เรียกว่า “กรานกฐิน”

ในที่นี้จะไม่แยกแยะอธิบายว่าทำไมถึงเรียกว่า กฐิน ทำไมถึงเรียกว่ากรานกฐิน เป็นรายละเอียด คงได้ฟังกันมาแล้ว

รวมความก็คือว่า พระองค์ที่ได้รับมอบหมายผ้าจากที่ประชุมไปทำผ้าจีวร และก็ได้รับความช่วยเหลือจากพระในวัดนั้นทุกองค์ จนกระทั่งทำกิจขั้นสุดท้ายเสร็จแล้ว ก็ไปแจ้งต่อที่ประชุมให้ที่ประชุมรับทราบเพื่อขอความเห็นชอบร่วมกัน

เมื่อได้หาผ้าและทำจีวรร่วมกันให้แก่พระองค์หนึ่งอย่างนี้แล้ว ก็เป็นอันว่าพระองค์เดียวเท่านั้นที่ได้รับผ้ากฐินไป องค์นี้สบาย เรื่องที่ว่าเมื่อเวลาจะหาจีวรทำจีวร ๑ เดือน องค์นี้เสร็จแล้ว แต่องค์อื่นยังไม่เสร็จ องค์ที่ยังไม่เสร็จ อาจจะมัวยุ่งมาช่วยองค์นี้อยู่ เวลาเหลือน้อย แต่ก็เบาใจได้ เพราะพระพุทเจ้าได้ทรงวางพุทธบัญญัติเรียกว่า อานิสงส์กฐิน ว่าพระที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม มาทำการกรานกฐินได้ อนุโมทนาเสร็จแล้ว ก็ให้ได้รับอานิสงส์ คือสิทธิพิเศษต่างๆ หลายประการ ซึ่งเอื้อต่อการที่จะหาและรวบรวมผ้าทำจีวร รวมทั้งขยายเวลาที่จะหาจะทำจีวรออกไปอีก ๔ เดือน แต่ละองค์ได้สิทธิพิเศษขยายเวลาออกไป แต่ก่อนมีสิทธิแค่ทำยฤดูฝน คือ ถึงกลางเดือน ๑๒ ก็หมดสิทธิ แต่เพราะมัวไปช่วยเขา ทำเพื่อแสดงความสามัคคี ตอนนี้อย่างไรก็เสร็จแล้ว ตัวเองก็ได้สิทธิพิเศษขยายเวลาออกไป นี่คือการให้ความยอมรับและสนับสนุนต่อการที่มาสอดส่องใจกันในเรื่องของส่วนรวม

รวมความว่า กฐินเป็นเรื่องของกิจหน้าที่ของพระสงฆ์ที่เป็นส่วนรวม เรียกว่า เป็นการพิสูจน์ความสามัคคีและเป็นการแสดงน้ำใจต่อกัน เป็นการผูกใจกันไว้ ต่อจากนี้ก็จะแยกย้ายกันไป แต่ก่อนจะไปที่ใดแสดงน้ำใจต่อกันไว้อย่างดี มีความพร้อมเพรียง สามัคคีกัน

กฐินขยายผล กลายเป็นกิจกรรมของประชาชน

ในการที่จะเสร็จเป็นกฐินนั้น มีกิจกรรมสำคัญแยกได้เป็นสองตอน ได้แก่

๑. ตอนเข้าที่ประชุม ซึ่งมี ๒ ช่วง คือ ประชุมมอบผ้ากฐินให้แก่พระภิกษุรูปหนึ่งไป และเมื่อพระทั้งวัดไปช่วยกันทำจีวรเสร็จแล้วก็มาประชุมกันอีก พระที่ได้จีวรก็แจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงกิจกรรมที่สำเร็จแล้ว และที่ประชุมก็อนุโมทนา กับ
๒. ตอนนอกที่ประชุม ซึ่งก็มี ๒ ช่วงเหมือนกัน คือ การหาผ้ามาก่อนมอบ กับตอนมอบกันแล้วก็ไปทำจีวร

กิจกรรม ๒ อย่างนี้ เดิมเป็นหน้าที่ของพระ ตามพุทธบัญญัติ พระต้องทำหมด แต่พระพุทเจ้าก็ทรงเปิดโอกาสไว้ในพุทธบัญญัติว่า ผ้าที่เอามามอบให้ จะเป็นผ้าที่ทำมาเสร็จแล้วก็ได้ หมายความว่า มีญาติโยมนำมาถวายก็ได้ แต่ต้องถวายได้มาในวันนั้น และเอามามอบกันในที่ประชุม

ตรงนี้แหละ คือจุดที่แยกเป็น ๒ ตอน ตอนที่เป็นเรื่องของที่ประชุม คือตอนมอบผ้าและตอนอนุโมทนาเป็นเรื่องของพระสงฆ์โดย

แท้ ส่วนอีกตอนหนึ่งที่เป็นเรื่องของการหาผ้าและทำผ้า ท่านขยายกว้างออกไป คือนอกจากพระสงฆ์จะสามัคคีกันเองแล้ว ถ้าคฤหัสถ์จะศรัทธาและร่วมใจ ก็ให้คฤหัสถ์เข้ามาสามัคคีด้วยได้ คือ เข้ามาร่วมในเรื่องกฐินนี้ ในส่วนของการเอาจีวรมาถวายพระสงฆ์

แต่ตรงนี้ขออย่าว่า ญาติโยมพุทธศาสนิกชนนั้นต้องมีศรัทธาของเขาเอง ต้องเกิดจากน้ำใจของเขาเอง พระสงฆ์จะไปบอกเขาไม่ได้เป็นอันขาด จะไปพูดเลียบเคียงทำเลศนัยไม่ได้ทั้งสิ้น ถ้าไปบอกว่าวัดฉันยังไม่มีใครมาทอดกฐิน แล้วเขามาทอดกฐิน กฐินนั้นก็เป็นอย่างนั้น จะไปแสดงอะไรก็ตามที่เป็นเลศนัยทำให้เขามาทอดกฐิน ผิดทั้งนั้น ทำให้การกรานกฐินเป็นโมฆะ

การที่ญาติโยมจะมีน้ำใจศรัทธาและมีความสามัคคี ก็หมายความว่า พระในวัดนั้น ต้องมีความประพฤติดี มีความสามัคคี ปฏิบัติถูกต้องตามศีลาจารวัตรที่ทำให้ญาติโยมมีศรัทธาเลื่อมใส เขาจึงอยากจะร่วมมือช่วยเหลือโดยเอาผ้ามาถวาย

ในส่วนที่ญาติโยมทำได้ แสดงสามัคคีได้ โดยเอาผ้ามาถวายนี้แหละ ก็จึงทำให้พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ทำต่อกันมาจนขยายตัวเป็นประเพณีทอดกฐิน ซึ่งเราเรียกว่าไปทอดกฐิน การทอดกฐินก็เลยเป็นเรื่องของคฤหัสถ์เข้ามามีส่วนด้วย ตกลงก็จึงมี ๒ ส่วน คือส่วนกรานกฐิน เป็นเรื่องของพระ และส่วนทอดกฐิน เป็นเรื่องของคฤหัสถ์ คือการเอาผ้ากฐินไปถวายสงฆ์ ถวายเป็นของส่วนรวม ถวายเป็นของกลาง

เวลาไปถวายตัวผ้ากฐิน ซึ่งเป็นแกนของเรื่อง ที่เรียกว่าองค์กฐิน นั้น จะต้องไม่ถวายแก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง แต่เอาไปวาง

ไว้ต่อหน้าทีประชุมสงฆ์ แล้วพระสงฆ์ท่านก็ไปตกลงกันเองในที่ประชุมว่าจะมอบให้แก่พระรูปใด

สาระสำคัญของกฐินนี้ แสดงให้เห็นว่าเป็นเรื่องของความสามัคคีในพระสงฆ์แล้วขยายออกไปสู่พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ โดยเปิดโอกาสให้พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ได้มาร่วมแสดงความสามัคคีด้วย และการที่ฝ่ายคฤหัสถ์จะมาแสดงความสามัคคีด้วยนั้น ก็มีผลย้อนกลับในแง่ที่เป็นทั้งการย้าเตือน และการพิสูจน์ ถึงการที่พระสงฆ์จะต้องประพฤติดีสามัคคีกันอยู่ก่อน

เป็นอันว่า ตอนนี้อยู่ที่พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์มาสามัคคีกับพระสงฆ์แล้ว ต่อมาพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ก็สามัคคีกันเองอีก แทนที่ว่าคนเดียวมาถวายก็ไปร่วมกันทำอย่างที่เราานิยมมีกฐินสามัคคีตลอดจนมีประเพณีที่เรียกว่าจุลกฐิน เพื่อแสดงความสามัคคีให้มากขึ้น โดยต้องทำทุกอย่างให้เสร็จในวันเดียว ตั้งแต่นำผ้ามาปั่นเป็นด้าย เอาด้ายนั้นมาทอเป็นผ้า เอาผ้านั้นมาซักมาเย็บมาย้อมเป็นจีวร ต้องทำให้เสร็จในวันเดียว และถวายให้เสร็จภายใน ๒๔ ชั่วโมง เรียกจุลกฐิน ล้วนเป็นเรื่องของการสามัคคีทั้งนั้น

นอกจากนี้ยังมีเรื่องการสามัคคีข้ามถิ่น คือ พุทธศาสนิกชนในถิ่นนี้ถือตัวว่าเป็นเจ้าของวัดนี้ เป็นศรัทธาของวัดนี้ ก็ไปทอดกฐินที่วัดอีกตำบลหนึ่งซึ่งเป็นวัดของตำบลนั้นเป็นการแสดงน้ำใจต่อวัดนั้น และต่อชาวตำบลอีกตำบลหนึ่งนั้น บางทีก็ข้ามจังหวัดอย่างที่ท่านทั้งหลายมาทอดนี้ เป็นการแสดงน้ำใจสามัคคีที่ขยายวงกว้างออกไป สาระสำคัญของกฐินจึงอยู่ที่การแสดงออกซึ่งความสามัคคี

รักษาสาระและเจตนารมณ์ไว้

แล้วพัฒนาประเพณีให้มีประโยชน์ยิ่งขึ้นไป

ในการทอดกฐินนั้น สิ่งสำคัญก็คือตัวผ้าผืนเดียวที่ถวายให้พระท่านเอาไปตกलगมอบกัน ต่อมาเราก็คิดจะช่วยอนุเคราะห์ให้พระสงฆ์ได้มีความสะดวกในความเป็นอยู่ด้านอื่นๆ ด้วยก็เลยเอาวัตถุปัจจัย หรือบริวารอื่นๆ ไปถวายด้วย เพิ่มเข้าไปเป็นส่วนประกอบโดยเอามาถวายเพิ่มจากผ้าที่เป็นองค์กฐิน เรียกว่า *บริวารกฐิน* ดังจะเห็นในคำถวายผ้ากฐินว่า “ถวายผ้ากฐินพร้อมทั้งบริวาร”

ของที่เป็นบริวารนี้แหละเป็นส่วนที่เป็นเนืองอกขยายออกไปๆ ไปๆ มาๆ คนถวายกฐินไม่ว่าตัวกฐินอยู่ที่ไหน หลายคนยังไม่รู้เลยว่าตัวกฐิน คืออะไร ไปมองที่บริวารกฐินเป็นตัวกฐิน ตลอดจนทอดกฐินเพื่อสร้างโน่นสร้างนี่ เพื่อเอาเงินเอาทอง อันนี้ก็เป็นเรื่องที่ขยายพอกโตออกไป ตลอดจนกระทั่งว่าจะได้มีโอกาสไปเที่ยวกันกลายเป็นกฐินเที่ยว กฐินทัศนาจร

อย่างไรก็ตาม ถ้าสาระยังอยู่ ส่วนประกอบอย่างนี้เมื่อรู้จักจัดทำได้ดี ก็ไม่เสียหายอะไร หมายความว่าต้องทำให้อยู่ในขอบเขตคืออย่าให้เป็นเรื่องรื่นเริงสนุกสนานจนเลยเถิด จนกระทั่งออกนอกธรรมไป กลายเป็นสุรา กลายเป็นการพนันไปก็เสียหาย ข้อสำคัญคือจะต้องรักษาความหมายที่แท้ และเจตนารมณ์ของกฐินเอาไว้ และจัดกิจกรรมเสริมที่เป็นประโยชน์ชนิดที่สอดคล้องกัน

ถ้าหากว่าสิ่งที่มีขึ้นมาเป็นเครื่องประกอบองค์กฐิน ที่เรียกว่าบริวารกฐินเหล่านี้ จะเป็นส่วนเสริมให้กฐินมีความหมายมีความสำคัญยิ่งขึ้น โดยที่เราเข้าใจสาระสำคัญคือความสามัคคีและแสดง

ออกโดยการให้แกกัน ก็ย่อมเป็นสิ่งที่ดี

ขอเสนอว่า นอกจากสิ่งของที่เป็นบริวารกฐิน เราอาจจะมีกิจกรรมที่เป็นบริวารกฐินขึ้นมา ยกตัวอย่างเช่นเราไปถิ่นโน้น เรามีความต้องการอะไร มีความขาดแคลนอะไร เราควรจะช่วยเหลือสงเคราะห์อะไร เราก็นำไปพร้อมกับกฐิน จัดกิจกรรมที่เป็นบริวารกฐินขึ้นมา ไม่ใช่ไปเกื้อกูลเฉพาะพระสงฆ์อย่างเดียว แต่ไปให้ความหมายและทำประโยชน์แก่ท้องถิ่นด้วย

ความหมายนี้มีมาแต่โบราณ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าพุทธศาสนิกชนถือว่าวัดในถิ่นของตัวเองนั้นเป็นวัดของตน เป็นวัดของหมู่บ้านของตน ของตำบลของตน ของอำเภอของตน ที่นี้เวลาไป เราไม่ได้ไปเฉพาะที่วัด แต่มีความหมายถึงว่าเราไปสามัคคีกับชาวบ้านในถิ่นในตำบลนั้น ถ้าเราช่วยให้ท้องถิ่นนั้นมีอะไรองงามขึ้นมา ก็น่าจะเป็นกิจกรรมประเภทบริวารกฐินได้

ยกตัวอย่างเช่นว่า ที่ตำบลนั้นมีความขาดแคลนในเรื่องนี้ หรือมีความต้องการในเรื่องนี้ หรือควรจะได้มีการพัฒนาในเรื่องนี้เป็นประโยชน์อยู่ เราก็จัดตัวกฐินพร้อมทั้งกิจกรรมบริวารกฐินในรูปที่ว่าไปช่วยเหลือสงเคราะห์หรือไปทำอะไรเป็นการให้เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น อันนี้ อาตมภาพก็ขอเสนอไว้ คือให้กฐินขยายกว้างออกไปในแง่ของ *บริวารกฐิน* ว่า นอกจากมุ่งกันในด้าน *ของบริวาร* แล้ว ก็ให้หันมาสนใจในแง่ของการจัดกิจกรรมบริวาร ให้มีคุณค่าอย่างแท้จริงด้วย

ที่พูดมานี้เป็นการเน้นความหมายอย่างง่าย ๆ คือความสามัคคีและโยงต่อมาถึงเรื่องที่เราจัดทำให้เห็น ๆ กันอยู่ คือ เรื่องบริวาร

กฐิน ทั้งด้านของบิรवारและกิจกรรมบิรवार โดยขอให้สนใจพิจารณาทบทวนปรับปรุงกันในเรื่องกิจกรรมบิรवार นี่เป็นความหมายระดับพื้นที่ ที่แยกเป็นส่วนๆ

แต่ถ้าจะพูดให้ได้ความหมายที่ลึกลงไปจนถึงหลักการพื้นฐานที่ครอบคลุม กฐินที่เป็นกิจกรรมแห่งความสามัคคีของสงฆ์นี้ ก็มีสาระสำคัญหรือเจตนารมณ์อยู่ที่การย้าเตือนในหลักการและฝึกปฏิบัติในวิถีชีวิตของสังคมประชาธิปไตยนั่นเอง

จะเห็นได้ชัดว่า **กฐินเป็นกิจกรรมของสังคมประชาธิปไตย** การกรานกฐิน ซึ่งเป็นแกนของกฐินนั้น ปังชัดถึงความหมายนี้ และในกิจกรรมประชาธิปไตยนี้ ท่านเน้นความหมายที่สำคัญๆ คือ

- ความมีส่วนร่วม ที่มีลักษณะเป็นความร่วมมือ
- ความร่วมมือกัน เป็นไปด้วยความสามัคคี พร้อมเพรียง ร่วมแรงร่วมใจกัน
- ความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกัน แสดงออกในการให้และการกระทำเพื่อผู้อื่น

การแสดงออกในการเรียกร้องเพื่อผลประโยชน์ของตนนั้น คนทั่วไปพร้อมที่จะทำอยู่แล้ว ไม่ต้องเน้นความหมายแง่นี้ในการพัฒนาประชาธิปไตย แต่ควรฝึกฝนพัฒนาประชาธิปไตยด้วยกิจกรรมที่สมาชิกของชุมชนมาร่วมกันคิดร่วมกันแสดงออกในการให้และทำเพื่อผู้อื่น วิถีชีวิตที่ให้ความสำคัญแก่คุณลักษณะอย่างนี้ จึงจะนำสังคมประชาธิปไตยไปได้โดยเกษมสวัสดิ์

วันนี้เป็นวันที่มีการสัมมนา ซึ่งถือว่าเป็นวันสุกดิบ พรุ่งนี้ก็เป็นวันทอดกฐินแล้ว การทอดกฐินนี้เราก็กทำกันไปตามประเพณี

แต่อย่างน้อยก็ให้เราเข้าใจความหมาย สาระสำคัญ ความมุ่งหมาย หรือเจตนารมณ์ของกฐินไว้ก่อน แล้วก็พยายามทำให้เกิดผลตามความมุ่งหมายนั้นให้ได้ และต่อจากนี้ไปถ้ามีโอกาสก็ช่วยกันหาทางที่จะปรับปรุงพัฒนาเรื่องของกฐินนี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับญาติโยมว่าทำอย่างไรจะมีความหมายเป็นประโยชน์กว้างขวางยิ่งขึ้น ตามสาระที่ว่ามานั้น

วันนี้มีเวลาน้อย บัดนี้ก็ล่วงเลยเวลาไปมากทีเดียว กลายเป็นบ่าย ๔ โมง ๔๐ นาทีแล้ว อาตมภาพคิดว่าจะแสดงแง่คิดไว้เพียงบางประการ ซึ่งถ้าหากว่าจะเป็นจุดที่จะทำให้มีแง่สำหรับไปต่อไปขยายให้เกิดเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าเป็นแก่นสารขึ้นมาได้ ก็จะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ทำให้กฐินนี้มีความหมายต่อพระศาสนา และสังคมประเทศชาติมากยิ่งขึ้น เพราะเท่าที่เป็นมา ความหมายเดิมแท้ก็มีสาระสำคัญอยู่ที่จุดนี้

ความหมายเดิมแท้นั้นก็คือว่า กฐินนี้เป็นกิจกรรมแห่งความสามัคคีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของสงฆ์ ซึ่งจะเป็นเครื่องดำรงพระศาสนาให้มั่นคงอยู่ได้ และการที่พระศาสนาดำรงอยู่นั้นก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า พรหมจรรย์คือพระศาสนา นี้จะดำรงอยู่ยั่งยืนก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก

บัดนี้ก็เป็นเวลาพอสมควรแล้ว ได้เวลาที่จะต้องปิดประชุม ผู้ดำเนินการประชุมก็ได้มาแจ้งว่าถึงเวลาจะต้องปิด ฉะนั้น อาตมภาพคงจะได้แต่เพียงอนุโมทนาผู้ที่มาร่วมประชุมสัมมนาอีกครั้งหนึ่ง และขอให้เราทั้งหลาย ช่วยกันรักษาสืบทอด ความหมาย ความมุ่งหมาย หรือเจตนารมณ์ของกฐินสืบต่อไป ทั้งในเรื่องของการส่งเสริม

ความสามัคคี การพัฒนาวิถีชีวิตในสังคมประชาธิปไตยที่ชอบธรรม พยายามที่จะมีความคิดสร้างสรรค์ในการที่จะพัฒนาปรับปรุงสิ่งที่เป็นบวรของกฐินนี้ ทั้งในส่วนที่เป็นของบวรและกิจกรรมบวร ให้มีความหมายและเป็นประโยชน์แก่พระศาสนา แก่สังคมประเทศชาติ เพื่อประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคมสืบไป

ในโอกาสนี้ ขออาราธนาคุณพระรัตนตรัยอวยชัยให้พร *รัตนตยานุภาเวน รัตนตฺตยเดชสา* ด้วยเดชานุภาพคุณพระรัตนตรัย พร้อมทั้งกุศลเจตนาที่ท่านทั้งหลายได้ตั้งขึ้นแล้ว ซึ่งนำมาสู่การที่ได้มาร่วมในกิจกรรมการทอดกฐิน ณ โอกาสนี้ จงเป็นปัจจัยอภิลาภ รักษา ให้ทุกท่านเจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความร่มเย็นเป็นสุข เจริญออกงามในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยทั่วกันทุกท่าน ตลอดกาลนาน

ความรู้เรื่องวัด*

วัดคืออะไร?

วัดคืออะไร ถ้าตอบให้ง่ายที่สุดก็ต้องว่าวัดคือที่อยู่ของพระสงฆ์ แต่คำตอบอย่างนี้ จะทำให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายต้นและแคบเกินไป

“วัด” มีคำเรียกหลายอย่าง นอกจากคำว่าวัดเองแล้ว มีคำที่ใช้อยู่เดิมในภาษาบาลีอีก ๓ คำ คือ “อาราม” “วิหาร” และ “อาวาส”

อาราม แปลว่าสวนหรือที่รื่นรมย์ วิหารและอาวาสแปลอย่างเดียวกัน คือที่อยู่อาศัย แต่ศัพท์เหล่านี้ถึงถึงความหมายทางด้านวัตถุ หรือรูปธรรม เพื่อพูดจากันเข้าใจง่าย ๆ จะถือเอาความหมายตามตัวอักษรนี้ เป็นความหมายที่แท้จริง หาเพียงพอไม่

ถ้าถือเอาคำแปลตามตัวอักษร อาราม หมายถึงสวนไหนก็ได้ อาวาสหมายถึงที่อยู่ของใครก็ได้ วิหารใช้ในความหมายที่จำกัดดีกว่าคำอื่น และสื่อถึงความหมายทางนามธรรมด้วย ถึงกระนั้นก็เป็นเรื่องที่ต้องอธิบาย มิใช่เข้าใจเพียงตามตัวอักษร

การบวชเรียนของพระ มุ่งเพื่อการทำหน้าที่ของพระมากกว่าจะมุ่งเพื่อจะได้ไปอยู่ในที่ใดที่หนึ่ง การมีที่อยู่โดยเฉพาะ ก็เพื่อมุ่งให้ทำหน้าที่ได้ดี มากกว่ามุ่งเพียงเพื่อการอยู่

* พิมพ์ครั้งแรก ในหนังสือ “ทุนสร้างวัด วัดชีวิตธรรมปทีป นครนิวยอร์ก ๒๑ ก.ค. ๒๕๑๘”

ว่าที่จริง พระสงฆ์ไม่มีที่อยู่เป็นสมบัติของท่านเองด้วยซ้ำ วัดเป็นสมบัติของใคร ควรจะได้พูดกันต่อไป หน้าที่ของพระต่างหาก ที่เป็นสมบัติของพระแท้จริง

ดังนั้น จะพูดถึงความหมายของวัดก็ต้องพูดถึงหน้าที่ของพระด้วย วัดจึงหมายถึงสถานที่ที่พระไปอยู่ เพื่อจะทำหน้าที่ของพระได้อย่างสมบูรณ์

หน้าที่ของพระ เรียกเป็นคำศัพท์สมัยใหม่ว่า “ศาสนกิจ” จึงอาจให้ความหมายของวัดได้ว่า สถานที่อันเหมาะสมที่พระจะอยู่อาศัย เพื่อปฏิบัติศาสนกิจให้ได้ผลดี หรืออย่างน้อย จะต้องให้ความหมายว่า วัด คือ ที่พระสงฆ์อยู่อาศัยและปฏิบัติศาสนกิจ หรือจะพูดอย่างภาษาสมัยใหม่ก็ว่า วัด คือ ที่พระสงฆ์อยู่อาศัยและใช้เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติศาสนกิจ

ควรเน้นเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า คำว่าที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ ไม่ได้มีความหมายเหมือนบ้านเรือนซึ่งเป็นที่อยู่ของชาวบ้าน เพราะประการแรก พระสงฆ์ไม่ได้มีที่อยู่อาศัยเป็นสมบัติของตนเอง ประการที่สอง การอยู่ไม่ใช่ความหมายหลัก การปฏิบัติศาสนกิจต่างหาก เป็นความหมายหลัก แต่เพราะเป็นธรรมดาที่บุคคลจะต้องมีที่อยู่อาศัย แม้จะปฏิบัติศาสนกิจ ก็ต้องมีที่อยู่อาศัย เมื่อไม่มีที่อยู่อาศัยของตนเอง ก็อยู่ในที่ทำงานหรือที่ปฏิบัติศาสนกิจนั้นแหละ คือจัดที่พักอาศัยไว้ในเขตที่ทำงาน เอาการพักอาศัยมาพียงอยู่กับการปฏิบัติศาสนกิจ จุดสำคัญให้ยืນหลักว่าศาสนกิจเป็นที่หมาย การอยู่อาศัยเป็นปัจจัยประกอบ พูดอีกอย่างหนึ่งว่า ไม่ใช่อยู่เพื่อความสุขสบาย แต่อยู่เพื่อทำหน้าที่ได้

วัดมีหน้าทียังไง?

หน้าที่ของพระที่เรียกว่า “ศาสนกิจ” นั้น โดยย่อมี ๓ อย่าง คือ การศึกษาเล่าเรียนธรรมวินัย การปฏิบัติธรรมวินัย และการเผยแผ่ธรรมวินัย

การเผยแผ่ธรรมวินัยก็คือการสอนผู้อื่นให้เล่าเรียนธรรมวินัย และสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติธรรมวินัย ถ้ากระจายออกให้หมด จึงเป็น ๔ คือ ศึกษาเล่าเรียนธรรมวินัย ปฏิบัติธรรมวินัย สอนผู้อื่นให้เล่าเรียนธรรมวินัย และสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติธรรมวินัย แต่ถ้าย่อลงในแง่บุคคลที่เกี่ยวข้องก็มีเพียง ๒ อย่าง คือ

- ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติธรรมวินัย (ด้วยตนเอง)
- เผยแผ่ธรรมวินัยด้วยการสั่งสอนแนะนำให้ผู้อื่นศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติธรรมวินัย)

บุคคลที่พระสงฆ์สั่งสอนแนะนำ ให้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติธรรมวินัยนั้นมี ๒ พวก คือ พระสงฆ์ด้วยกันเองพวกหนึ่ง และคฤหัสถ์หรือชาวบ้านอีกพวกหนึ่ง เมื่อพูดมาถึงขั้นนี้ ก็เป็นอันเริ่มก้าวข้ามเขตแดนของวัดออกมา คือ เชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์หรือวัด กับชาวบ้านหรือประชาชน

โดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน หรือระหว่างวัดกับประชาชนนั้น เกิดจากที่มาสำคัญ ๒ อย่าง คือ

๑. การปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับประชาชน คือการเผยแผ่อบรมชาวบ้าน ให้เรียนรู้ และปฏิบัติธรรมวินัย ดังที่กล่าวมาแล้ว

๒. มีพุทธบัญญัติวางไว้เป็นวินัยของพระสงฆ์ ให้ชีวิตของพระสงฆ์ต้องผูกพันอยู่กับประชาชน ไม่อาจตัดขาดจากสังคมภายนอกได้ คือ ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ที่ชาวบ้านอำนวยความสะดวกให้อำนวยให้

ทั้งสองข้อนี้สัมพันธ์กัน คือ วางไว้เพื่อให้การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์กับชาวบ้าน หรือพุทธบริษัททั้งสองฝ่าย (บรรพชิตกับคฤหัสถ์) พึ่งพาอาศัยกัน ผูกพันกันอยู่ และอำนวยความสะดวกแก่กันตามหลักพุทธพจน์ที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เป็นผู้มียุพการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร

“แม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มียุพการะมากแก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรม . . . จงประกาศวิธีดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ (พรหมจรรย์ - มรรค ๘) . . . แก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด

“ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิต (ชาวบ้านกับพระสงฆ์) ต่างอาศัยกันและกัน โดยทางอาณัติสถาน (การให้สิ่งของปัจจัย ๔) กับธรรมทาน (การให้ธรรม) ดำเนินชีวิตอันประเสริฐ (พรหมจรรย์ - มรรค ๘) นี้ เพื่อสละโอหังกิเลส กำจัดทุกข์ให้หมดสิ้น ด้วยวิธีการดังกล่าวมานี้”^๑

^๑ ข.อิติ.๒๕/๒๘๗/๓๑๕

และพุทธพจน์อีกแห่งหนึ่งว่า

“สมณพราหมณ์ (พระสงฆ์และนักบวช) ผู้เป็นทิศเบื้องบน อันกุลบุตร (ชาวบ้านที่ดี) พึ่งบำรุงด้วยฐานะ ๕ คือ

- ๑) ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา
- ๒) ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา
- ๓) ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา
- ๔) ด้วยความเต็มใจต้อนรับ
- ๕) ด้วยจัดหาอาณัติสถาน

“สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน เมื่อได้รับการบำรุงจากกุลบุตร โดยฐานะ ๕ อย่างแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตร โดยฐานะ ๖ อย่าง คือ

- ๑) สอนให้ละเว้นจากความชั่ว
- ๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
- ๔) สอนสิ่งที่เขายังไม่เคยได้เล่าเรียนสดับฟัง
- ๕) ชี้แจงสิ่งที่ได้เล่าเรียนสดับฟังแล้ว ให้เข้าใจชัดเจน
- ๖) บอกทางดำเนินชีวิตให้ประสบสุขสวรรค์”^๑

เมื่อสรุปความตามนี้ โดยยึดบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก จะเห็นว่า พระสงฆ์กับชาวบ้าน มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน ต่างฝ่ายต่างให้ ต่างฝ่ายต่างรับ ซึ่งเรียกว่าเป็นหน้าที่ต่อกัน

^๑ ที.ปา.๑๑/๒๐๔/๒๐๕

พระสงฆ์สัมพันธ์กับชาวบ้าน โดย

๑. ให้ธรรม คือเครื่องบำรุงเลี้ยงชีวิตทางจิตใจ
 ๒. รับสิ่งของ คือเครื่องบำรุงเลี้ยงชีวิตทางกาย
- ชาวบ้านสัมพันธ์กับพระสงฆ์โดย
๑. ให้สิ่งของ คือเครื่องบำรุงเลี้ยงชีวิตทางกาย
 ๒. รับธรรม คือเครื่องบำรุงเลี้ยงชีวิตทางจิตใจ

หน้าที่ของพระสงฆ์ต่อชาวบ้านก็คือหน้าที่ของวัดต่อประชาชน เมื่อมองจากด้านของชาวบ้านเข้ามา ก็เห็นว่า ชาวบ้านมีความเกี่ยวข้องกับวัด หรือไปวัด ด้วยกิจ ๒ อย่าง คือ

- ไปอุปถัมภ์บำรุงวัดและพระสงฆ์
- ไปแสวงธรรม ด้วยการเล่าเรียนศึกษา และประกอบกิจกรรมที่เป็นกุศล

เมื่อพูดมาถึงตอนนี้ ก็สรุปได้ว่า ศาสนกิจ อันได้แก่หน้าที่ การงานหรือกิจกรรมของพระสงฆ์นั้น จัดเป็น ๒ ประเภท พูดยสั้น ๆ ว่า งานหลักของวัดมี ๒ อย่าง คือ

๑. กิจการในหมู่พระสงฆ์เอง
๒. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาชน

เป็นอันว่า วัด มิใช่แต่จะเป็นที่พระสงฆ์อยู่อาศัยและปฏิบัติ ศาสนกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นที่สำคัญสำหรับชาวบ้านหรือประชาชนใช้ ประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นกุศลอีกด้วย

วัดเกิดขึ้นเมื่อไร?

หลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้และเริ่มบำเพ็ญพุทธกิจแล้ว อย่างเข้าปีที่ ๒ พระองค์ได้เสด็จถึงเมืองราชคฤห์ นครหลวงของแคว้นมคธ ทรงหยุดประทับที่ป่านอกเมือง พระเจ้าพิมพิสาร ราชานแห่งแคว้นมคธทรงทราบข่าวและได้เสด็จมาเฝ้า พระเจ้าพิมพิสารสดับธรรม แล้วได้ทรงเลื่อมใส ประกาศพระองค์เป็นอุบาสก ครั้นแล้วได้ทรงพระราชดำริหาสถานที่อันเหมาะสมสำหรับพระพุทธเจ้าจะได้เสด็จประทับ ในที่สุดได้ทรงรำลึกถึงพระราชอุทยานเวฬุวันว่าเป็นสถานที่อันเหมาะสมต้องตามพระราชดำริ จึงได้ทรงประกอบพิธีถวายพระราชอุทยานเวฬุวันแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระราชอุทยานเวฬุวันก็ได้เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา และเป็นต้นเรื่องให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตการมีวัดเป็นที่อยู่อาศัยแก่พระสงฆ์สืบมา

ดำรัสของพระเจ้าพิมพิสารในการถวายครั้งนั้นว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอถวายเวฬุวันอุทยานนี้ แก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข”

พุทธดำรัสอนุญาตการมีวัดว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาราม”^๑

^๑ วินย.๔/๖๓/๗๑

วัดที่มีลักษณะเหมาะสมเป็นอย่างไร?

พระราชดำริของพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งทรงหาสถานที่ที่เหมาะสมให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้านั้น แสดงลักษณะของวัดที่ดีดังนี้

“พระผู้มีพระภาค จะพึงประทับอยู่ ณ ที่ไหนดีหนอ ซึ่งจะเป็นที่ไม่ไกลเกินไป และไม่ใกล้เกินไป จากชุมชนชาวบ้าน สะดวกแก่การคมนาคม เป็นที่ซึ่งประชาชนผู้ต้องประสงค์จะเข้าไปเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด ปราศจากเสียงอึกทึก ไม่แข็งแฉจ่อแจ ควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สงบ เหมาะสมแก่การแสวงวิเวก”^๑

สถานที่ซึ่งมีลักษณะเหมาะสมครบถ้วนตามพระราชดำรินี้ก็คือ เวฬุวนอุทยาน จึงได้ตกลงพระทัยถวาย ดังได้กล่าวมา

ลักษณะสถานที่อันเหมาะสมที่จะเป็นวัด ตามพระราชดำริของพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งมีวัดเวฬุวันเป็นตัวอย่างนี้ ได้เป็นที่นิยมถือเป็นหลักเกณฑ์สำหรับกำหนดคุณสมบัติของวัดที่ดีสืบมา

มีข้อที่น่าสังเกตว่า วัดสำคัญๆ ทั้งหลายในสมัยพุทธกาลล้วนเป็นอาราม คือ เป็นสวนประเภท วนะ หรือ วนอุทยานทั้งนั้น

อย่างไรก็ดี เวฬุวันที่เป็นวัดแรกนี้ เป็นแต่เพียงอาราม ไม่ปรากฏว่ามีวิหาร คืออาคารที่อยู่อาศัย ซึ่งสร้างถวายโดยเฉพาะ ดังนั้น พุทธาณุญาตในเรื่องการสร้างวัดจึงยังไม่จบเพียงแค่นี้

ผู้ที่เริ่มต้นคิดทำให้มีพุทธาณุญาตในการสร้างอาคารวัดเป็น

ที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ ก็คือ เศรษฐีใหญ่ประจำเมืองราชคฤห์ นครหลวงของพระเจ้าพิมพิสารนั่นเอง

วัดเป็นสมบัติของใคร?

มีเรื่องราวเป็นมาว่า ในระยะแรกๆ มีคณะสงฆ์ใหม่ๆ พระภิกษุทั้งหลายเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าดงบัง ตามโคนไม้บ้าง บนภูเขาบ้าง ซอกเขาบ้าง ถ้ำบ้าง ป่าช้าบ้าง กลางแจ้งบ้าง ตลอดกระทั่งลอมฟาง ก็มี ท่านเหล่านั้นล้วนแต่เป็นผู้มีความประพฤติงดงาม นำเลื่อมใส วันหนึ่งท่านเศรษฐีไปอุทยานแต่เช้า ได้เห็นพระภิกษุเหล่านั้นเดินออกมาจากสถานที่ต่างๆ มีกิริยาอาการสงบงาม จึงเกิดความเลื่อมใสอย่างมาก และได้เข้าไปหาพระภิกษุเหล่านั้น กล่าววาทะว่าจะสร้างวิหาร(อาคารที่อยู่อาศัย) ถวาย โดยตั้งเป็นคำถามว่า

“พระคุณเจ้าที่เคารพ ถ้าข้าพเจ้าสร้างวิหารถวาย พระคุณเจ้าจะอยู่ในวิหารของข้าพเจ้าหรือไม่?”

พระภิกษุเหล่านั้นตอบว่า พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงอนุญาตวิหาร แล้วรับเรื่องไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาตให้พระภิกษุใช้วิหารเป็นที่อยู่อาศัยได้

เศรษฐีได้ทราบพุทธาณุญาตแล้ว ก็ดีใจ ได้สร้างวิหารขึ้น ๖๐ ห้องเสร็จแล้วทูลถามพระพุทธเจ้าถึงวิธีปฏิบัติดังข้อความในคัมภีร์ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าจะพึงปฏิบัติต่อวิหารเหล่านั้นอย่างไร?”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

^๑ วินย.๔/๖๓/๗๑

“ท่านจงถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์ทั่ว ๔ ทิศ ทั้งที่มาแล้ว และยังมีได้มา”๑

หลักการถวายวัดเช่นนี้ได้เป็นมาตรฐานที่ถือปฏิบัติตลอดมา

เมื่อมีพุทธาณุญาตในเรื่องวิหารแล้ว ก็มีพุทธาณุญาตเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้และสิ่งก่อสร้างส่วนประกอบต่างๆ ติดตามมา เช่น พุทธาณุญาตให้มีเตียง ตั่ง ม้านั่ง หมอน พูก หอฉัน ท่อระบายน้ำ โรงไฟ เป็นต้น

วัดที่สร้างอย่างสมบูรณ์แบบ และมีชื่อเสียงมากที่สุด ได้แก่ วัดเชตวัน ที่อนาถปิณฑิกเศรษฐีสร้างถวาย

อนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นชาวเมืองสาวัตถี แต่เป็นเพื่อนสนิทกับเศรษฐีใหญ่แห่งเมืองราชคฤห์ ได้ทราบข่าวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า และได้เลื่อมใสกลายเป็นอุบาสกในคราวที่เดินทางมาธุรกิจและเยี่ยมเยียนเศรษฐีผู้เป็นเพื่อนที่เมืองราชคฤห์นั่นเอง เมื่อกลายเป็นพุทธสาวกแล้ว อนาถปิณฑิกเศรษฐีได้อุทิศทรัพย์บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมากมาย งานชิ้นสำคัญของท่านผู้นี้ก็คือ การสร้างวัดเชตวัน หรือเชตวันาราม ถวายแก่สงฆ์

ในการสร้าง อนาถปิณฑิกเศรษฐีได้ใช้หลักการในการหาสถานที่ที่เหมาะสมอย่างเดียวกับพระเจ้าพิมพิสาร คือที่ไม่ไกลและไม่ใกล้นักจากชุมชนชาวบ้าน เป็นต้น อย่างที่กล่าวมาแล้ว สถานที่ก็เป็นอาราม คือสวนเจ้าเชต ที่กว้างขวางใหญ่โต และมีวิหารพร้อมด้วยสิ่งก่อสร้างส่วนประกอบอื่นๆ อย่างครบบริบูรณ์ เช่น ชัม

๑ วินย.๗/๒๐๒/๘๗

ประตู่ หอฉัน โรงไฟ กับปิยภูฏี วัจกุฏี ที่จิงกรม โรงจิงกรม ศาลาบ่อน้ำ ศาลาเรือนไฟ สระโบกขรณี และมณฑป เป็นต้น๑ วัดเชตวันเป็นวัดที่พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษาบอญที่ที่สุด คือ ๑๙ พรรษา ในจำนวนพรรษาที่ทรงบำเพ็ญพุทธกิจทั้งหมด ๔๕ พรรษา พระสูตรหรือพระธรรมเทศนาส่วนมากในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสที่วัดพระเชตวันนี้

วัดมีบทบาทในสังคมไทยอย่างไร?

ย้อนกลับไปพูดถึงหน้าที่ของวัด ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า วัดเป็นทั้งสถานที่ดำเนินกิจการในหมู่ของพระสงฆ์เอง และเป็นทั้งประกอบกิจกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับประชาชน กิจการและกิจการเหล่านี้ อิงอยู่กับหน้าที่ หรือศาสนกิจหลักของพระสงฆ์ คือ การศึกษา การปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่สั่งสอนประชาชน

จากการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินกิจการเหล่านี้ บทบาทของวัดได้พัฒนาขึ้นโดยลำดับตามกาลเวลา จนในที่สุด วัดได้กลายเป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นที่รวมจิตใจของประชาชน ทำหน้าที่ทั้งทางศาสนา ทางการศึกษา ทางวัฒนธรรม และทางสังคมโดยตรง มีบทบาทที่เป็นรายละเอียดมากมาย

ในที่นี้จะตัดตอนพูดถึงเฉพาะบทบาทของวัดที่มีในสังคมไทยเท่าที่ดำเนินมาก่อนความเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตก เมื่อกล่าวโดยสรุป บทบาทเหล่านั้นมีดังนี้

๑ วินย.๗/๒๕๖/๑๑๐

๑. เป็นสถานศึกษาและฝึกอบรมศีลธรรม ส่งสอนวิชาการ ต่างๆ เท่าที่มีในสมัยนั้นๆ ทั้งโดยตรง คือ แก่ผู้มาบวชตามประเพณี และแก่เด็กที่มาอยู่วัด และโดยอ้อม แก่ผู้มาทำกิจกรรมต่างๆ ในวัด หรือมาร่วมกิจกรรมในวัด ทั้งวิชาหนังสือและวิชาช่างต่างๆ

๒. เป็นสถานก่อกำเนิดและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นที่ สืบทอดวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรม ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์

๓. เป็นสถานสงเคราะห์ ช่วยให้ผู้ทรนถนชาวบ้านที่ยากจน ได้มาอาศัยเลี้ยงชีพพร้อมไปกับได้ศึกษาเล่าเรียน เป็นที่รับเลี้ยงฝึก อบรมเด็กที่มีปัญหา เด็กอนาถา ตลอดจนผู้ใหญ่ซึ่งไร้ที่พึ่งพิง

๔. เป็นสถานที่ปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับปัญหาชีวิต เป็นที่ ระบายความทุกข์ความเดือดร้อน ความรู้สึกคับแค้นข้องใจต่างๆ และ ปรึกษาหารือรับคำแนะนำสั่งสอนเกี่ยวกับวิถีแก้ปัญหา

๕. เป็นสถานที่ใกล้ชิดระงับข้อพิพาท โดยอาศัยความ เคารพนับถือเชื่อฟัง ทำให้พระสงฆ์สามารถทำหน้าที่ประดุจศาล ดัดลีนความ แต่มุ่งในทางสมัคปรมาสามัคคีเป็นสำคัญ

๖. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาล งานสนุกสนานรื่นเริง และมหรสพต่างๆ ของชุมชน รวมทั้งเป็นที่เล่นที่สนุกสนานของเด็กๆ

๗. เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ทำหน้าที่อย่างสวน ที่ให้ ความร่มรื่นสดชื่นของธรรมชาติ พร้อมไปกับให้บรรยากาศที่สงบ เยือกเย็นทางจิตใจของพระศาสนา

๘. เป็นสถานที่พบปะ ประชุมสโมสร ที่ชาวบ้านบางคนนัด

พบ หรือบางคนมาพบปะกันเป็นประจำ บางคนได้มีโอกาสเจอเจอ กันเป็นครั้งคราว ทำให้ไม่ลืมกันไป โดยเฉพาะเป็นที่ชุมนุมสังสรรค์ สนทนาปรึกษาหารือกันในกิจการที่เหมาะสม และผ่อนคลาย

๙. เป็นสถานที่แจ้งข่าว แพร่ข่าว และสื่อสารสัมพันธ์เกี่ยวกับ กิจการของชุมชน ชาวภายในชุมชนก็ดี ชาวจากภายนอกชุมชน เช่น ชาวเกี่ยวกับเหตุการณ์ของประเทศชาติบ้านเมืองก็ดี อาศัยวัดเป็น ศูนย์เผยแพร่ว่าสำคัญที่สุด และวัดหรือศาลาวัดเป็นที่สำหรับกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนนายอำเภอ เรียกชาวบ้านหรือลูกบ้านมา ประชุม หรือถือโอกาสที่มีชุมนุมในงานวัด แจ้งข่าวคราวกิจการต่างๆ

๑๐. เป็นสถานที่จัดกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนดำเนิน กิจการบางอย่างของบ้านเมือง เช่น เป็นที่กล่าวปราศรัยหาเสียงของ นักการเมือง ที่จัดลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือยามสงครามสมัย โบราณ เป็นที่ชุมนุมทหาร ก็มีบ่อยครั้ง

๑๑. เป็นสถานพยาบาล ที่รวบรวมสืบทอดตำรายาแผน โบราณ ยากกลางบ้าน ที่รักษาผู้ป่วยเจ็บตามภูมิรู้ซึ่งถ่ายทอดสืบๆ มา

๑๒. เป็นสถานที่พักคนเดินทาง ทำหน้าที่ดุจโรงแรมฟรี สำหรับผู้เดินทางไกล โดยเฉพาะจากต่างถิ่น และไม่มีญาติเพื่อนพ้อง

๑๓. เป็นคลังพัสดุ สำหรับเก็บอุปกรณ์และเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด หรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน

๑๔. เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม ซึ่งผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาและเหตุการณ์ต่างๆ ของชีวิต ตามวัฒนธรรมประเพณี

ชุมชนไทยแต่ละชุมชน เช่น แต่ละหมู่บ้าน มีวัดประจำชุม

ชนของตน และต่างก็ยึดถือว่าวัดนั้นเป็นวัดของตน เป็นสมบัติร่วมกันของคนทั้งหมดในชุมชน วัดแต่ละวัดจึงเป็นเครื่องผูกชุมชนให้รวมเป็นหน่วยหนึ่งๆ ของสังคม วัดที่สำคัญมีปูชนียสถานที่ประชาชนเคารพอย่างกว้างขวาง ก็เป็นเครื่องรวมใจประชาชนทั้งเมือง ทั้งจังหวัด ทั้งภาค หรือทั้งประเทศ พระสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ ก็ได้กลายเป็นส่วนประกอบสำคัญในระบบการรวมพลังและควบคุมทางสังคม

วัดมีฐานะและภาวะแตกต่างกันอย่างไร?

ตามกฎหมายคณะสงฆ์ในประเทศไทย (ปัจจุบัน คือ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ มาตรา ๓๑) แบ่งวัดเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
๒. สำนักสงฆ์

วิสุงคาม คือ ที่ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองประเทศ แบ่งออกจากเขตบ้านเมืองตามปกติ พระราชทานให้หรือมอบให้เป็นสิทธิแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง

วิสุงคามสีมา คือ เขตแดนของสงฆ์ ซึ่งแยกต่างหากจากบ้านเมือง หรือดินแดนของพุทธจักร แยกต่างหากจากอาณาจักร โดยมีพระบรมราชานุญาตพระราชทานไว้ หรือรัฐบาลประกาศอนุญาตไว้

เดิมที วิสุงคามสีมา เป็นที่ยกเว้นจากการเก็บค่าภาษีอากร มีอภิสิทธิ์หลายประการ ดังเช่น สถานทูตเป็นตัวอย่าง แต่มาในบัดนี้

คงเทียบได้เพียงการพระราชทานพระบรมราชานุญาตที่ป่าไม้หรือเหมืองแร่เป็นเขตสัมปทาน หรือการอนุญาตให้มีกรรมสิทธิ์ถือครองในที่ดินนั้นๆ โดยถูกต้องตามฐานะที่เป็นองค์การศาสนา

การพระราชทานที่ให้เป็นวิสุงคามสีมานี้ ตกมาเป็นธรรมเนียมพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งวัด วิสุงคามสีมา มีความสำคัญทั้งในด้านวินัยและกฎหมาย ปราชญ์ฝ่ายศาสนาในวงราชการไทยเคยชี้แจงว่า การรับพระราชทานวิสุงคามสีมา หมายถึง การเลื่อนฐานะของวัดเพื่อประโยชน์ในทางพระวินัย เพื่อจะได้มีการผูกพัทธสีมา ใช้เป็นที่ประกอบสังฆกรรม เปรียบเหมือนการเลื่อนฐานะของบุคคลธรรมดาจากฐานะผู้เยาว์ขึ้นเป็นผู้บรรลุนิติภาวะ

หากยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาก็ยังเป็นเพียงสำนักสงฆ์ คือเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์เท่านั้น

เมื่อได้รับพระราชทานที่เป็นวิสุงคามสีมาแล้ว พระสงฆ์ก็จะผูกสีมาลงภายในให้เป็นพัทธสีมาต่อไป

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นพัทธสีมา (เขตแดนที่สงฆ์ได้มาประชุมกันลงมติกำหนดขอบเขตไว้แล้ว) หรือเป็นอพัทธสีมา (เขตแดนที่ต้องถือตามบ้านเมือง หรือตามธรรมชาติ เพราะสงฆ์ยังไม่ได้มาประชุมตกลงไว้) ก็ตาม ก็ใช้ประกอบพิธีบวชนาค กรานกฐิน และทำสังฆกรรมอื่นๆ ได้เหมือนกัน

แต่อพัทธสีมา มีข้อเสียเปรียบตรงที่ว่า พระสงฆ์ไม่เป็นตัวของตัวเองโดยสมบูรณ์ และยากที่จะดูแลควบคุมการประชุม เพราะจะต้องให้พระภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในเขตหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือเมืองนั้นมีเท่าไร ต้องให้เข้าประชุมทั้งหมด ถ้าขัดข้องมาไม่ได้เช่นเจ็บไข้

ก็ต้องมอบฉันทะมา

ถ้าหากปรากฏว่า เมื่อสงฆ์ประชุมกันอยู่ มีพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในเขตนั้นไม่ได้เข้าที่ประชุม จะเป็นเพราะหลงเหลืออยู่ ไม่รู้หรือเป็นพระอาคันตุกะเดินทางผ่านเข้ามาก็ตาม การบวช การทอดกฐิน หรือสังฆกรรมใดๆ ที่ทำอยู่นั้น ก็จะกลายเป็นโมฆะ เรียกว่าเป็นกรรมวิบัติ ถึงแม้บวชแล้ว ก็ไม่เป็นอันบวช กรานกฐินแล้ว ก็ไม่เป็นอันกราน ดังนี้ เป็นต้น

เพื่อให้เป็นหลักฐานมั่นคง และควบคุมการประชุมได้โดยสมบูรณ์ จึงนิยมสืมาประเภทพัทธสีมา เมื่อสร้างวัดเป็นหลักเป็นฐานแล้ว จึงถือว่าควรมีการฝังลูกนิมิต ผูกสีมาให้เป็นที่เรียบร้อย

นอกจากวิธีแบ่งวัดอย่างทีกล่าวนมาแล้ว วัดในประเทศไทยยังอาจแยกประเภทได้อีกแบบหนึ่ง คือ แบ่งเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. วัดหลวง หรือพระอารามหลวง

๒. วัดราษฎร์

วัดหลวง คือ วัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้าง (เช่น วัดสุทัศน์ฯ วัดเทพธิดาราม ฯลฯ) หรือทรงปฏิสังขรณ์ (เช่น วัดพระเชตุพนฯ วัดเบญจมบพิตร ฯลฯ) หรือวัดที่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ พ่อค้า เศรษฐี คฤหบดี สร้างขึ้นใหม่ หรือช่วยกันปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่จากวัดเก่า มั่นคง สวยงาม เมื่อสร้างเสร็จบริบูรณ์แล้ว ได้นำความกราบบังคมทูลเกล้าถวายแด่พระมหากษัตริย์ เพื่อทรงรับไว้ในพระราชูปการะ (เช่น วัดไตรมิตรวิทยาราม วัดชนะสงคราม ฯลฯ)

วัดหลวงจัดชั้นแยกออกไปอีกเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นเอก (มี ๓

ชั้นย่อย คือ เอกชนินทราชมหาวิหาร เอกชนินทราศวรวิหาร และเอกชนินทรมหาวิหาร) ชั้นโท (มี ๔ ชั้นย่อย คือ ชนินทรมหาวิหาร ชนินทราศวรวิหาร ชนิต วรมหาวิหาร และชนินทรวรวิหาร) และชั้นตรี (มี ๓ ชั้นย่อย คือ ชนินทราศวรวิหาร ชนินทรวรวิหาร และชั้นตรีสามัญ)

วัดราษฎร์ คือ วัดที่ราษฎร์ จะเป็นบุคคล หรือกลุ่มชนก็ตาม ผู้มีจิตศรัทธา สร้างขึ้นไว้ในพระบวรพุทธศาสนา

ใน พ.ศ. ๒๕๑๗ ก่อนที่จะเขียนบทความนี้ วัดในประเทศไทยมีจำนวนรวมทั้งสิ้น ๒๔,๒๘๔ วัด แบ่งเป็นพระอารามหลวง ๑๖๖ วัด วัดราษฎร์ ๒๔,๑๑๘ วัด

ตามสถิติล่าสุดใน พ.ศ. ๒๕๓๕ วัดในประเทศไทยมีจำนวนรวมทั้งสิ้น ๒๔,๓๒๒ วัด แบ่งเป็นพระอารามหลวง ๒๓๑ วัด วัดราษฎร์ ๒๔,๐๙๑ วัด

ความรู้เรื่องวัด ขอบลงด้วยคาถาอนุโมทนา แสดงอานิสส วิหารทาน คือ การสร้างวัด ดังนี้

สิด์ อุณห ปฐิหนติ	คโต วาพมิตานิ จ
สิริสเป จ มกเส	สิสิเร จาปี ฐฐิโย
คโต วาตาดโป โฆโร	สยชาโต ปฐิหญญติ
เลนคตถจ สยคตถจ	ฉายคฺ จ วิปสฺสิตุ
วิหารทานํ สงฺฆสฺส	อภฺคํ พุทธะหิ วมณฺติ
คสมฺมา หิ ปณฺชิโต โปโส	สมปสฺสํ อตฺถมคฺคโน
วิหาระ การะเย รุมเม	วาสเยตฺถ พุทฺธสฺสเด
เตสํ อนุนนฺจ ปานนฺจ	วตฺถเสนาสนานิ จ
ทเทยฺย อุชฺฐุเตสฺ	วิปฺปสนฺเนน เจตฺสา

เต ตสฺส ธมฺมํ เทเสนติ สัพพทุกขาปนุหนํ
 ยํ โส ธมฺมมิธญฺยาเย ปรินิพฺพาตยนาสโวติ.

แปลได้อธิบายว่า

“อันวิหาร คือที่อยู่อาศัย ย่อมป้องกัน หนาว ร้อน และสัตว์ร้าย นอกจากนั้นยังป้องกัน ุง เหลือบยุง และฝนในคราวเยือกเย็น หนึ่ง ลมแรงและแดดกล้า เกิดมีมา ก็กันได้

การสร้างที่อยู่อาศัยถวายเป็นสังฆ เพื่อเป็นที่พำนัก เพื่อความสุข เพื่อบำเพ็ญทาน และเพื่อบำเพ็ญวิปัสสนา พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญว่า เป็นทานอันเลิศ เพราะเหตุฉะนั้น บัณฑิตชน เมื่อเล็งเห็นประโยชน์ที่แท้แก่ตน จึงควรสร้างวัดอันรื่นรมย์ และให้ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นพหูสูต เข้าอยู่อาศัย

หนึ่ง พึงจัดถวาย ซึ่ง ข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะ ด้วยจิตอันเลื่อมใสในพระภิกษุทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติตรงตามพระธรรมวินัย

พระภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมแสดงธรรมอันเป็นเครื่องบรรเทาสรรพทุกข์ ซึ่งเมื่อเขาเข้าใจชัดแล้ว จะกำจัดกิเลสที่หมักหมมในใจได้ ดับทุกข์ดับร้อน สงบเย็นจิตใจ ตั้งแต่ในโลกนี้”^๑

๒

หลักของชาวพุทธ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

^๑ วินย.๗/๒๗๑/๑๒๑

แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดั่งาม

ขอเจริญพร คณะโยมญาติมิตรทุกท่าน

วันนี้คณะโยมญาติมิตรได้ขึ้นมาทำวัตรสวดมนต์ นั่งสมาธิบ่นยอดเขา เริ่มต้นตั้งแต่ยังไม่สว่าง โดยผ่านเวลาตามลำดับ ตั้งแต่ยังมีติดในตอนท้ายของกลางคืน จนกระทั่งมีแสงเงินแสงทอง แล้วในที่สุดพระอาทิตย์ก็ขึ้นมา สว่างแจ้ง จนบัดนี้แดดก็ซีกจะกล้าแล้ว ทั้งหมดนี้ก็เป็น การได้บรรยากาศที่ดี คือความสดชื่นผ่องใสในเวลาเช้า ซึ่งมีอากาศที่เย็นสบาย ท่ามกลางธรรมชาติที่สดใสเบิกบาน ทั้งเสียงนก ร้องขับขานรับอรุณ และหมู่ไม้ที่ร่มรื่นเขียวขจี

บรรยากาศที่ผ่านจากความมืดสู่ความสว่างนี้ เตือนใจให้ระลึกถึงธรรมของพระพุทธเจ้า ที่เกี่ยวกับเรื่องการขึ้นมาของดวงอาทิตย์ หรือ รุ่งอรุณ

มีพุทธพจน์ตรัสเปรียบเทียบไว้ เกี่ยวกับเรื่องการขึ้นมาของดวงอาทิตย์ โดยตรัสว่า ก่อนที่ดวงอาทิตย์จะอุทัย ย่อมมีแสงเงินแสงทอง ปรากฏขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต

บุพนิมิต แปลว่า สิ่งที่เป็นเครื่องหมาย เป็นสิ่งบ่งบอกล่วงหน้า พระพุทธองค์ตรัสเปรียบเทียบว่า ก่อนที่ดวงอาทิตย์จะขึ้น ย่อมมีแสงเงินแสงทองปรากฏให้เห็นก่อนฉันใด ก่อนที่อริยมรรคซึ่งเป็นข้อปฏิบัติสำคัญในพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้น ก็มีธรรมบางประการปรากฏ

ขึ้นก่อนเหมือนแสงเงินแสงทองฉนั้น

ธรรมที่เป็นเหมือนแสงเงินแสงทองนี้ คืออะไร พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้หลายอย่าง แต่ที่เน้นมากมี ๒ ประการด้วยกัน

เข้าหาแหล่งความรู้และความดี

ประการแรก คือ *ความมีกัลยาณมิตร* พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าความมีกัลยาณมิตร เกิดขึ้นแก่ภิกษุ หรือเกิดขึ้นแก่ใครก็ตามแล้ว ก็หวังได้ว่าอริยมรรคจะเกิดขึ้นแก่ผู้นั้น ความมีกัลยาณมิตรนี้จึงถือว่าเป็นธรรมที่สำคัญมาก

ก่อนที่เราจะเข้าเดินในมรรค คือเข้าสูการปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ที่จะนำไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนาได้นั้น ตามปกติก็จะต้องมีสื่อที่ชักนำเข้ามา ความมีกัลยาณมิตรนี้แหละเป็นตัวนำที่สำคัญ เพราะว่า เมื่อมีกัลยาณมิตร มีผู้ที่ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องแล้ว ก็จะทำให้บุคคลเริ่มรู้จัก เริ่มมีความเข้าใจหรือเห็นทางที่ถูกต้อง ตัวเห็นทางนั้น ก็คือสัมมาทิฐิ ซึ่งจะทำให้เดินทางไปได้

ถ้าไม่มีกัลยาณมิตร ก็มองไม่เห็น ไม่รู้แม้กระทั่งว่าทางเดินอยู่ที่ไหน ก็เลยดำเนินชีวิตผิดพลาด เหมือนนวนเวียนอยู่ในป่า หลงไปหลงมา บางทีตลอดชีวิตก็ไม่ได้เข้าสู่ทางที่ถูกต้อง

กัลยาณมิตรนั้นเหมือนกับเป็นผู้ที่รู้ทางเพราะเคยเดินทางนั้นมาแล้ว หรืออย่างน้อยก็ได้เคยผ่านใกล้ได้ทราบได้รู้ว่าทางอยู่ตรงไหน ทำให้สามารถไปพูดไปชี้แนะและชักนำเข้ามาสู่ทางได้กัลยาณมิตรนี้จึงสำคัญมาก

สำหรับเด็กๆ พ่อแม่เป็นกัลยาณมิตรที่หนึ่ง ถ้าพ่อแม่ทำตัวดีเป็นแบบอย่างที่ดี และรู้จักชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง เด็กก็จะเดินไปในวิถีชีวิตที่ดีงาม แต่ถ้าพ่อแม่ไม่รู้จักชี้แนะแนวทาง หรือทำตัวไม่ดี แทนที่จะเป็นกัลยาณมิตร ก็อาจจะกลายเป็นปามิตรไป แล้วก็จะทำให้เด็กมีความคิดความเห็น และประพฤติตัวเขวออกนอกกลุ่มนอกทาง ดำเนิน

ชีวิตที่ผิดพลาดเสียหาย

ต่อจากพ่อแม่ก็ได้แก่ครูอาจารย์ซึ่งก็ถือเป็นกัลยาณมิตรที่สำคัญมาก ต่อจากครูอาจารย์ก็คือผู้ใหญ่ทั่วๆ ไป

พระสงฆ์ก็มีหน้าที่สำคัญ ที่จะต้องทำตนให้เป็นกัลยาณมิตรของญาติโยม ของประชาชน คอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ให้รู้จักธรรม ให้ดำเนินชีวิตตามธรรม ให้ปฏิบัติต่อกันตามธรรม และให้อยู่ในโลกอย่างมีธรรม

ถ้าพระสงฆ์ไม่ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร เช่น มุ่งหาผลประโยชน์ เห็นแก่ลาภสักการะ ก็อาจจะชักจูงญาติโยม ให้หลงผิดไขว่เขวออกนอกพระพุทธศาสนาไปเลย ทำให้ลุ่มหลงไปกันใหญ่ แทนที่จะเดินไปสู่ทางที่พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะไว้ ก็จะกลับออกไปนอกกลุ่มนอกทาง นอกพระพุทธศาสนา จนอาจจะกลายเป็นศาสนาอื่นไปได้ พระนี้ในปัจจุบันก็ยังสำคัญมาก เพราะมีบทบาทมากกว่าใครอื่น ที่จะนำพุทธศาสนิกชนเข้าสู่มรรค หรือจะนำออกนอกมรรคไป

แม้ตลอดจนองค์พระพุทธเจ้าเอง ก็ทรงเป็นกัลยาณมิตรด้วย พระพุทธเจ้าก็คือแบบอย่างหรือยอดสุดของกัลยาณมิตรนั่นเอง พระองค์ได้ตรัสไว้เองว่า เราเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลาย คือเป็นผู้ที่ช่วยชักนำสรรพสัตว์ให้ออกไปจากทุกข์ภัยในสังสารวัฏ ด้วยการสั่งสอนให้เดินไปในทางของอริยมรรค

คนทั่วไปจะต้องอาศัยกัลยาณมิตรเป็นจุดเริ่มต้น ที่จะชักนำเข้าสู่ทางชีวิต ให้เลือกหรือให้เบบวิถีชีวิตไปในทางใดทางหนึ่ง เริ่มจากพ่อแม่ ต่อด้วยครูอาจารย์ หรือคนที่นิยมเอาเป็นตัวอย่างในหนังในทีวี เป็นต้น ตั้งแต่เป็นเด็ก ตลอดจนเพื่อนเล่น เพื่อนเรียน เพื่อนเที่ยว เพื่อนกิน เพื่อนนอนทั้งหลาย

คนจำนวนมากก็อย่างที่เราเห็นกันอยู่ทั่วไป ถ้าไม่มีกัลยาณมิตร หรือได้ปามิตรคือเพื่อนชั่วร้ายละก็ อาจจะเดินไปในทางที่ผิดพลาดเสียหาย

เสียคน เสียอนาคตไปเลย แต่ถ้าได้กัลยาณมิตร ก็จะมีชีวิตที่ดีงาม อาจกลายเป็นชีวิตที่มีคุณค่ายิ่งใหญ่ ในอารยธรรมของโลกก็ได้ ดังนั้น ความมีกัลยาณมิตรจึงเป็นหลักธรรมสำคัญข้อแรก เป็นเหมือนแสงเงินแสงทอง ซึ่งเมื่อฉายขึ้นมาแล้วก็จะ ทำให้บุคคลได้เริ่มเห็นทางที่จะเดินอย่างถูกต้อง เมื่อแสงเงินแสงทองปรากฏแล้ว พระอาทิตย์ก็ขึ้นมา นั่นก็คือการที่ว่าอริยมรรคได้เกิดขึ้น

มีความคิดที่แยบคาย

ธรรมอีกข้อหนึ่ง ที่ตรัสไว้เปรียบเทียบเหมือนแสงเงินแสงทอง ก็คือ โยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการแปลว่า การทำในใจโดยแยบคาย คล้ายกับที่เรียกกันว่ารู้จักคิด คิดเป็น หรือคิดถูกทาง

เมื่อมองเห็นอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไปพบอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าทำใจถูกต้อง คิดถูกต้อง รู้จักพิจารณา ก็จะทำให้เกิดปัญญาขึ้น ทำให้รู้ว่าควรจะทำอย่างไร ปฏิบัติอย่างไรจึงจะถูกต้อง จะเอามาใช้หรือเอามาทำให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร

โยนิโสมนสิการก็เป็นหลักที่สำคัญมาก เป็นตัวนำเข้าสู่มรรค หรือแนวทางที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นคู่กับกัลยาณมิตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า กัลยาณมิตรเป็นองค์ประกอบภายนอก คืออยู่นอกตัวเรา เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ และพระสงฆ์อย่างทีกล่าวมาแล้วนั้น ท่านอยู่ข้างนอก แต่โยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายใน หรือปัจจัยภายใน อยู่ในตัวเราเอง อยู่ที่ความคิดของเรา

คนทั่วไปต้องอาศัยกัลยาณมิตร คือมีผู้ที่ชี้แนะบอกให้รู้ให้คิดว่าเป็นอย่างไร หรือชี้แนะว่ามีช่องทางอย่างไร จึงจะมองเห็นทาง คนทั่วไปนั้นจึงจะเข้าใจ

แต่ถ้าเป็นคนที่มีปัญญามาก เขาจะสามารถคิดเองด้วย โยนิโสมนสิการ บางทีก็ไม่ต้องอาศัยกัลยาณมิตรเลย หรืออาศัยน้อย

เช่นบุคคลที่เป็นผู้เริ่มต้นค้นพบธรรม หรือตรัสรู้สัจธรรม จะต้องเป็นผู้ที่มีโยนิโสมนสิการ คิดค้นได้เองโดยไม่ต้องอาศัยกัลยาณมิตร บุคคลอย่างนี้ได้แก่พระพุทธเจ้า และพระปัจเจกพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงออกแสวงหาสัจธรรม พระองค์เสด็จไปเรียนไปทดลองปฏิบัติอยู่กับอาจารย์ และหมู่พวกนักบวชต่างๆ จนจบลัทธิวิธีของเขา และในที่สุดก็ทรงเห็นว่าไม่บรรลุจุดหมายที่พึงประสงค์ จึงได้ทรงคิดค้นต่อไปด้วยพระองค์เอง แล้วก็ได้ค้นพบสัจธรรมเป็นบุคคลแรก โดยไม่ได้มีกัลยาณมิตรมาแนะนำบอก ถ้าพระองค์ไม่มีโยนิโสมนสิการ จะต้องคอยอาศัยกัลยาณมิตร พระพุทธเจ้าก็เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะต้องเป็นผู้ค้นพบก่อนคนอื่น บุคคลพิเศษอย่างนี้จึงต้องมีโยนิโสมนสิการมากเป็นพิเศษ คือเมื่อพบเห็นอะไรต้องรู้จักคิดรู้จักพิจารณาเชื่อมโยงไปหาความจริง และให้เห็นความจริง ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก

เมื่อพระพุทธเจ้าประสูติ สมัยเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ พระองค์ก็อยู่ในวัง อยู่ท่ามกลางสิ่งบำรุงบำเรอมากมาย เหมือนกับผู้ที่รำรวยมั่งมีศรีสุขทั้งหลาย เหมือนกับเจ้านายทั้งหลายที่มีความสุข แต่คนอื่นเขามัวเมาอยู่ในความสุขแล้วก็ปล่อยชีวิตผ่านไป ดำเนินชีวิตเหมือนคนรุ่นก่อนๆ ที่เคยทำกันมา

สำหรับพระพุทธเจ้า เพราะพระองค์มีโยนิโส มนสิการ เมื่อมองเห็นสิ่งบำรุงบำเรอ อยู่ท่ามกลางวัตถุที่แวดล้อม จิตใจก็ไม่ได้ติดอยู่ในสิ่งเหล่านั้น กลับทรงยกเอาสิ่งเหล่านั้นขึ้นมาเป็นข้อพิจารณา แล้วกลับมามองเห็นความจริงต่างๆ ที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังสภาพแวดล้อมเหล่านั้น และทำให้พระองค์คิดไปอีกทางหนึ่ง คือคิดไปในทางที่จะแสวงหาสัจธรรม เมื่อมองเห็นความจริง มองเห็นความทุกข์ในสังสารวัฏ มองเห็นความเกิด แก่ เจ็บ ตาย อะไรต่างๆ ที่ครอบงำมนุษย์ ก็มองหาทางออก การที่จะคิดอย่างนี้ได้ก็เป็นเรื่องของโยนิโสมนสิการ

คนที่โยนิโสมนสิการ เชื่อว่ามีเครื่องมือที่จะทำให้ค้นพบเห็น

ความจริง และหาประโยชน์จากสิ่งทั้งหลายแม้ว่าสำหรับคนทั่วไปจะต้องอาศัยกัลยาณมิตรบ้าง แต่ถ้าใครมีโยนิโสมนสิการมาก ก็จะสามารถคิดเห็นช่องทางของตนเอง ที่จะติดต่อคิดแยกแยะเชื่อมโยงออกไป แล้วก็ก่อให้เกิดปัญญาสามารถก้าวหน้าไปในการปฏิบัติ หรือในอริยมรรคได้รวดเร็วขึ้น โยนิโสมนสิการจึงเป็นเรื่องสำคัญ

เมื่อไปเห็นอะไรสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คนหลายคนก็เห็นสิ่งเดียวกัน แต่คิดไม่เหมือนกัน

คนจำนวนมาก จะคิดไปตามแนวทางที่เคยคิดกันมา หรือมองตามที่เห็นเพียงผิวเผิน ความคิดจะตันอยู่แค่นั้น หรือมีเจเน้น ก็คิดเตลิดเปิดเปิงไปเลย ไม่เป็นลำดับ ไม่มีเหตุผล ไม่เป็นขั้นเป็นตอน หรืออย่างที่ท่านเรียกว่า คิดปรุงแต่งไปตามความยินดียินร้าย หรือชอบชัง คนทั่วไปจะเป็นอย่างนั้น เมื่อเห็นอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็คิดแค่ตามที่ชอบที่ชัง หรือยินดียินร้าย

คนที่ขาดโยนิโสมนสิการ เมื่อพบเห็นอะไร ไม่รู้จักคิด ก็จะมองแค่ตามที่ชอบใจและไม่ชอบใจ ถ้าชอบใจก็สุข ถ้าไม่ชอบใจก็ทุกข์วนอยู่แค่นั้น โดยเฉพาะเวลาเจอสิ่งที่ไม่ชอบใจ มัวแต่ขัดใจอยู่ เลยไม่เห็นประโยชน์ที่จะได้จากสิ่งนั้น มองแค่ว่าจะได้ จะเอา จะเสพหรือไม่ เลยได้แค่ออยจะกิน คอยจะใช้ คอยจะบริโภค ทำอะไรไม่เป็น ไม่รู้จักสร้างสรรค์หรือแก้ไข ปรับปรุง ชีวิตของตนเองก็ไม่พัฒนา จะช่วยพัฒนาสังคมประเทศชาติก็ไม่สามารถทำได้

แต่คนที่มียโยนิโสมนสิการจะพิจารณาด้วยปัญญา คิดให้เห็นเหตุเห็นผล พบอะไรที่ยังไม่เข้าใจ ก็คิดค้นจนได้ความจริง แม้แต่เจออะไรที่ไม่ถูกใจ ก็มองให้เห็นทางที่จะเอาประโยชน์จากสิ่งนั้นได้

เมื่อพบเห็นอะไรแปลกใหม่ ก็รู้จักคิดค้นว่า สิ่งนั้นทำขึ้นมาได้อย่างไร นำไปสู่การรู้จักทำ รู้จักสร้างสรรค์ ทำได้และทำเป็น เมื่อพบปัญหา ก็คิดค้นหาเหตุปัจจัย ทำให้แก้ปัญหาได้ จากคิดเป็น ก็นำไปสู่ทำเป็น

และแก้ปัญหาเป็น ชีวิตของตนก็พัฒนา และช่วยพัฒนาประเทศ พัฒนาสังคมไปในทางที่ถูกต้อง

บางทีก็คิดแยกแยะเชื่อมโยงต่อไปอีก เอาข้อมูลความรู้ที่มีอยู่เก่า มาปรุงสรเป็นความรู้และความคิดใหม่ๆ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ หรืออย่างน้อยก็เห็นช่องทางที่จะปฏิบัติให้เกิดประโยชน์หรือผลดียิ่งขึ้นไป จนทำอะไร ได้เรียบร้อยสมบูรณ์

เพราะฉะนั้น โยนิโสมนสิการจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญมาก ที่จะนำเข้าสู่อริยมรรค ให้ก้าวหน้าไปในวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม จึงเป็นองค์ประกอบที่คู่กันกับกัลยาณมิตร

เมื่อมีองค์ประกอบภายนอก คือ กัลยาณมิตร และองค์ประกอบภายใน คือโยนิโสมนสิการ ๒ อย่างนี้แล้ว ก็เหมือนกับได้มีแสงเงินแสงทองปรากฏฉายขึ้นมา เรียกว่า รุ่งอรุณ ต่อจากนั้น พระอาทิตย์ก็จะอุทัย ได้แก่ การที่อริยมรรค กล่าวคือ วิถีชีวิตที่ดีงาม อันประเสริฐ บังเกิดขึ้นแก่ตัวบุคคลนั้น

สำหรับคนทั่วไปจะต้องมี ๒ อย่าง คือมีกัลยาณมิตรมาช่วยเริ่มต้น และก็ต้องมีโยนิโสมนสิการข้างในตนเองออกมาจับไปต่อด้วย ถ้ามีแต่กัลยาณมิตร ไม่มีโยนิโสมนสิการ บางทีก็ไม่ได้ประโยชน์จากกัลยาณมิตร เหมือนคนบางคน ถึงแม้จะมีกัลยาณมิตรช่วยแนะนำอย่างไร เขาก็ไม่รู้จักคิดเลยไม่เข้าใจ ไม่สามารถจะทำให้เกิดปัญญาได้ ก็ไปไม่ไหว จึงต้องมีโยนิโสมนสิการด้วย และต้องสร้างเสริมหมั่นใช้ให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นไป

โดยเฉพาะถ้ามีโยนิโสมนสิการมากเท่าไร ก็ยิ่งดี จะทำให้ต้องพึ่งพากัลยาณมิตรน้อยลง สามารถพึ่งตนเองได้ดียิ่งขึ้นโดยลำดับ โยนิโสมนสิการจึงเป็นหลักธรรมสำคัญ ที่จะทำให้มีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

แม้แต่การเจริญวิปัสสนา บางที่ท่านก็ใช้คำว่ากระทำโยนิโสมนสิการนั่นเอง คนที่มีโยนิโสมนสิการสามารถเจริญวิปัสสนาได้ดีและ

จะประสบความสำเร็จในการปฏิบัตินั้นเพราะวิปัสสนาเป็นเรื่องของปัญญา ปัญญาเกิดขึ้นได้ โดยอาศัยโยนิโสมนสิการเป็นตัวนำที่สำคัญ

ที่กล่าวมานี้คือหลักธรรมข้อใหญ่สองประการที่เป็นแสงเงินแสงทอง แต่นอกจากนี้แล้วยังมีอีกห้าข้อที่อยู่ในชุดของแสงเงินแสงทองนี้ เป็นแต่ว่าจุดที่เน้นมากก็คือสองข้อนี้ได้แก่ กัลยาณมิตร กับ โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นหัวข้อต้น กับหัวข้อสุดท้าย คือคุมหัวคุมท้าย หรือต้นขบวนกับท้ายขบวน ในท่ามกลางระหว่างสองอย่างนี้มีอีก ๕ อย่าง กล่าวคือ ต่อจากข้อที่หนึ่ง อันได้แก่ความมีกัลยาณมิตรที่พูดมาแล้ว ก็มี

ใช้วินัยจัดสรรโอกาสแห่งชีวิต

ข้อที่สอง *ความถึงพร้อมด้วยศีล* คือความมีระเบียบวินัย ชีวิตของเราที่เป็นส่วนเฉพาะตัวก็ต้องมีระเบียบ การมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นก็ต้องมีระเบียบ ซึ่งจะทำให้เกิดความเรียบร้อย ทำอะไรต่างๆ ก็มีลำดับ ชีวิตความเป็นอยู่ก็ไม่สับสน การอยู่ร่วมกับผู้อื่นก็ไม่เกิดความวุ่นวาย ทำให้ปฏิบัติธรรมและทำทุกอย่างได้สะดวก

ความมีศีล ก็คือ การตั้งตนอยู่ในวินัย วินัย ก็คือ การจัดสรรสภาพชีวิตของตนเอง และจัดสรรสภาพแวดล้อม ให้เรียบร้อย ซึ่งจะทำให้เกิดมีโอกาสมากขึ้น หรือมากที่สุด ที่จะทำกิจอะไรต่างๆ ได้ตามที่ประสงค์

ความมีศีลนี้เป็นเรื่องสำคัญมากเมื่ออยู่ร่วมกันมีศีลไม่เบียดเบียนกัน และเมื่อชีวิตส่วนตัวก็มีวินัยจัดไว้เป็นระเบียบเป็นลำดับ ช่องหรือโอกาสที่จะทำอะไรต่างๆ ก็มีมากขึ้น การอยู่ร่วมกันนั้นก็ไม่วุ่นวายไม่เดือดร้อนจะปฏิบัติประพฤติดะไรก็ได้สะดวกเกิดความคล่องตัวไม่ติดขัด

พูดง่ายๆ ว่า *วินัย* ก็คือ การจัดโอกาสให้ชีวิตมีช่องมีจังหวะพร้อมที่จะทำอะไรๆ ได้สะดวกสบายคล่องตัวขึ้น

ถ้าไม่มีวินัยแล้วอะไรๆ ก็สับสนไปหมด มั่วแต่ขัดแย้งติดพันติดนี้

เพราะไม่ได้จัดสรรไว้ให้เรียบร้อย แม้แต่เวลาที่จะทำอะไรก็ไม่มี เพราะไม่ได้จัดเวลา จึงวุ่นไปหมด เพราะฉะนั้น ความมีศีลนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญ และถือว่าอยู่ในชุดของแสงเงินแสงทองด้วย

มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์

ต่อจากนั้น ท่านบอกว่า จะต้อง *ถึงพร้อมด้วยฉันทะ* ฉันทะคือความรักความพอใจในธรรม พูดง่ายๆ ว่า รักความจริง รักความถูกต้องดีงาม ข้อนี้เป็นแรงจูงใจที่จะชักนำให้ก้าวไปในทางของการศึกษาและสร้างสรรค์

คนเรานี้จะทำอะไร ก็ต้องมีแรงจูงใจ จึงจะมีเรี่ยวแรงกำลัง ที่จะทำสิ่งนั้นๆ ได้อย่างจริงจัง ถ้าไม่มีแรงจูงใจ ก็ไม่อยากจะทำ ไม่มีแรงจะทำและไม่ตั้งใจทำ ถ้ามีแรงจูงใจที่ดี ก็ชักนำให้ทำสิ่งที่ดี ถ้ามีแรงจูงใจที่ไม่ดี ก็พาให้ทำสิ่งชั่วร้ายเสียหาย

แรงจูงใจที่ดีก็คือความพอใจหรือความรักที่จะทำสิ่งที่ดีนั้นๆ ให้สำเร็จ เช่น รักความรู้ และรักความดีงาม เมื่อรักความรู้ หรือใฝ่รู้ ก็ทำให้หาความรู้ ตั้งใจศึกษาค้นคว้าเรื่องนั้นๆ จนกระทั่งรู้จริงๆ เมื่อรักความดีงาม หรือใฝ่ดี ก็ทำให้ตั้งใจสร้างสรรค์ความดีนั้นๆ ให้เกิดขึ้น เมื่อต้องการให้ชีวิตเจริญไปในอริยมรรค ก็ทำให้เราปฏิบัติธรรม

ถ้าไม่มีตัวฉันทะคือความพอใจใฝ่รู้ใฝ่ดีนี้แล้ว ก็ไม่สามารถที่จะศึกษาหรือสร้างสรรค์ได้ เพราะใจไม่เอา และไม่มีแรงไม่มีกำลัง ชำร่ายแรงจูงใจที่ไม่ดีก็จะมาชักพาให้เขวไปในทางที่ผิดหรือเสียหายด้วย เพราะฉะนั้นจึงต้องมีฉันทะ

มุ่งมั่นฝึกตนไม่กลัวความยาก

ต่อจากนั้น ก็ถึงพร้อมด้วย *จิตสำนึกในการที่จะพัฒนาตนเอง* เห็น

ความสำคัญของการที่จะต้องฝึกตนเอง รู้ว่าชีวิตของคนเรานี้ที่จะประเสริฐได้ ก็ต้องฝึกต้องฝนต้องพัฒนาไป เมื่อมองเห็นความสำคัญอย่างนี้แล้ว ก็เอาใจใส่ในการที่จะฝึกตน พัฒนาค้นขึ้นไป ไม่อยู่นิ่งเฉย ไม่ยืนอยู่กับที่ ไม่หยุดนิ่ง ก็จะทำให้ก้าวหน้าไปในมรรคได้

ถ้ามองเห็นว่าตัวเรานี้ มีความสมบูรณ์อยู่แล้ว ดีแล้ว ก็ไม่ต้องฝึก ถ้าเห็นอย่างนี้ก็จะไม่ทำอะไรที่จะเป็นการปรับปรุงให้ดีขึ้นพอจะต้องทำอะไร หรือพบอะไรที่ยาก ก็ต้องทำด้วยความผินใจ เลยกทำไม่ได้ผล และมีความทุกข์มาก

แต่ถ้าคิดจะฝึกตัวอยู่แล้ว พอเจออะไรยากๆ ก็กลับชอบใจดีใจว่า เราจะได้ฝึกตนมากๆ อย่างคิดที่ว่า ยิ่งยากยิ่งได้มาก ความยากก็กลายเป็นง่าย และแทนที่จะเป็นทุกข์ ก็กลับได้ความสุข

เพราะฉะนั้น จะต้องเห็นว่ามนุษย์เรานี้ชีวิตจะดีงามประเสริฐได้ จะร้างทุกข์ ลุสุข ประสบอิสรภาพได้จริง จะต้องฝึกฝน จะต้องพัฒนา แล้วคิดที่จะฝึกตัวเองอยู่ตลอดเวลา อันนี้เรียกว่ามองเห็นความสำคัญของการฝึกตน หรือพัฒนาดน และถือเป็นแสงเงินแสงทองอย่างหนึ่ง

ยึดหลักเหตุผลมองตามเหตุปัจจัย

ข้อต่อไปท่านว่าจะต้องมีทิวฐิสัมปทา คือถึงพร้อมด้วยทิวฐิที่ถูกต้อง ทิวฐิในที่นี้หมายถึง ความคิดเห็น ความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ และหลักการที่ยึดถือไว้

คนเรานี้ เมื่อมองสิ่งทั้งหลาย ก็มองไปต่างๆ กัน แต่ถ้าถือตามหลักการของพระพุทธศาสนา ก็จะมองเห็นสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ทิวฐิที่ถูกต้อง คือความเข้าใจ ความคิดเห็น หรือการถือหลักการเบื้องต้น ที่เป็นพื้นฐาน โดยมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยนี้ เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เราได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะหลัก

คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็นเรื่องของความเป็นเหตุเป็นผล ให้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุปัจจัย เหตุทำให้เกิดผล และผลก็เกิดจากเหตุ

เมื่อมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย พอพบเห็นอะไรหรือประสบปัญหาอะไร ก็สืบสาวค้นคว้าหาเหตุปัจจัยก็ก้าวเข้าไปในวิถีทางแห่งปัญญา ปัญญา ก็พัฒนายิ่งขึ้นตลอดเวลา เมื่อปัญญามากก็แก้ปัญหาได้ และสร้างสรรค์ทำการต่างๆ ได้สำเร็จ

การที่เราจะเดินทางก้าวหน้าไปในมรรค และบรรลุผลนั้นได้ เราจะต้องทำเหตุของมัน เมื่อมีความเข้าใจพื้นฐานอย่างนี้ ถือหลักการของความเป็นไปตามเหตุปัจจัยอย่างนี้ ก็จะทำให้เราปฏิบัติ คือทำเหตุปัจจัยเพื่อให้เกิดผล

ถ้าไม่มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยอย่างนี้ เราก็จะปล่อยให้ความอยากกำหนดชีวิตของเรา จะทำอะไรๆ เพียงตามที่ใจอยาก หรือไม่ก็เชื่องมลายเอาแต่อ่อนวอน คอยอาศัยสิ่งภายนอกมาช่วยหรือมาบันดาลให้หรือไม่ก็ได้แต่นอนคอยโชค เราก็เลยไม่ต้องทำอะไร เมื่อไม่ทำตามเหตุปัจจัย ก็จะไม่สามารถก้าวไปในมรรคได้ การก้าวไปในมรรคจะต้องทำเหตุ

เมื่อเรามีทัศนคติมีความคิดเห็นที่สอดคล้อง ตามแนวทางของเหตุปัจจัย มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยแล้ว ก็เป็นทิวฐิพื้นฐานที่จะทำให้ก้าวหน้าไปถูกต้อง ท่านจึงเรียกหลักข้อนี้ว่า จะต้องมียุทธิสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยทิวฐิที่ถูกต้อง

เป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท

ต่อจากนั้นก็ต้องมีอีกประการหนึ่ง คือ อัปมาทะ จะต้อง ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท

ความไม่ประมาทก็คือความกระตือรือร้น มองเห็นความสำคัญ

ของกาลเวลา มองเห็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสิ่งทั้งหลายซึ่งไม่อยู่นิ่ง เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา เป็นอนิจจัง

ชีวิตของเราและสังขารทั้งหลาย ล้วนแต่เป็นอนิจจัง คือไม่เที่ยงแท้แน่นอน เราจะประมาทอยู่ไม่ได้ สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมสลายแตกดับไป กาลเวลาไม่รอเรา เราจะต้องเร่งต้องรีบ ต้องเอาใจใส่ในการที่จะกระตือรือร้น ทำหน้าที่ของเรา ในการประพฤติดิปฏิบัติธรรมนี้เรียกว่าความไม่ประมาท

ความไม่ประมาท ซึ่งจะทำให้เร่งรัดตัวเอง มองเห็นคุณค่าของเวลา เห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลง จะนอนใจนิ่งเฉยอยู่ไม่ได้ จะต้องรีบพัฒนาตนเอง จึงเป็นข้อธรรมสำคัญที่จะทำให้เดินหน้าไปในมรรคได้ จึงเรียกว่าเป็นแสงเงินแสงทองอีกอย่างหนึ่ง

ข้อธรรม ๕ อย่างที่อยู่ระหว่างกลางห้วท้ายนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ก้าวหน้าไปในมรรคได้ รวมทั้งหมดในชุดใหญ่นี้ จึงมีธรรมที่เป็นองค์ประกอบที่เรียกว่าเป็นเหมือนแสงเงินแสงทอง ๗ ประการด้วยกัน

ทบทวนอีกครั้งหนึ่ง

ข้อที่ ๑. *กัลยาณมิตตตา* ความมีกัลยาณมิตร เป็นข้อต้น ต่อจากนั้นเป็นข้อในระหว่าง

ข้อที่ ๒. *สีลสัมปทา* ถึงพร้อมด้วยศีล มีวินัย มีความเป็นระเบียบในชีวิตของตน และในการอยู่ร่วมในสังคม

ข้อที่ ๓. *ฉันทสัมปทา* ถึงพร้อมด้วยฉันทะ มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง คือความพอใจใฝ่รักในปัญญา ในสัจธรรม และในจริยธรรม ใฝ่รู้ในความจริง และใฝ่ที่จะทำความดีงามทุกอย่าง

ข้อที่ ๔. *อตฺตสัมปทา* ความถึงพร้อมด้วยการที่จะฝึกฝน พัฒนาตนเอง เห็นความสำคัญของการที่จะต้องฝึกตน ว่าชีวิตของเรานี้จะดีงามได้จะต้องมีการฝึก

ข้อที่ ๕. *ทิจฺจุสสัมปทา* ถึงพร้อมด้วยทิจจุ ยึดถือ เชื้อถือ ในหลักการและมีความเห็นความเข้าใจพื้นฐานที่มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย

ข้อที่ ๖. *อัปปมาทสัมปทา* ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท มีความกระตือรือร้นอยู่เสมอ เห็นคุณค่าของกาลเวลา เห็นความเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งกระตุ้นเตือน ที่จะทำให้เร่งรัดในการที่จะค้นหาให้เข้าถึงความจริง และในการปฏิบัติ หรือในการที่จะทำชีวิตที่ดีงามให้สำเร็จ

ข้อสุดท้าย ๗. *โยนิโสมนสิการ* รู้จักทำในใจโดยแยบคาย รู้จักคิด รู้จักพิจารณา คิดเป็น มองสิ่งทั้งหลายให้ได้รับความรู้ และได้ประโยชน์ ที่จะเอามาใช้พัฒนาตนเองยิ่งๆ ขึ้นไป

ถ้าจะให้จำง่าย ก็ว่าสั้นๆ ดังนี้

๑. เข้าหาแหล่งความรู้และความดี
๒. มีวินัยไว้จัดสรรโอกาสแห่งชีวิต
๓. มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์
๔. มุ่งมั่นฝึกตนไม่กลัวความยาก
๕. ยึดหลักเหตุผลมองตามเหตุปัจจัย
๖. เป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท
๗. ฉลาดคิดให้แยบคาย

เป็นอันว่าครบชุด ๗ ประการ นี่คือแสงเงินแสงทอง ตามหลักพุทธธรรม ซึ่งจะทำให้ชีวิตพัฒนาไปตามวิถีแห่งอริยมรรคได้อย่างแท้จริง
วันนี้ คณะโยมญาติมิตรก็ได้ขึ้นมาบนภูเขาดังแต่เข้ามิด และก็ได้มาทันเห็นแสงเงินแสงทอง จนกระทั่งพระอาทิตย์ขึ้นมาส่องแสงโดยสมบูรณ์

เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ทุกท่านได้มีแสงเงินแสงทองเป็นตัวนำ และให้อริยมรรค คือดวงอาทิตย์อุทัยปรากฏขึ้นในจิตใจและในการดำเนินชีวิตของญาติโยมทุกท่านโดยทั่วกัน

อาตมภาพขออนุโมทนาที่โยมมีความตั้งใจดี มีศรัทธา ขึ้นมารับ
บรรยากาศบนภูเขา ตั้งใจจริงว่าจะมาทำวัตรสวดมนต์ระลึกถึงพระรัตน-
ตรัยกันในวันนี้ ก็ได้ปฏิบัติสมตั้งใจหวัง เต็มตามความปรารถนาแล้ว ขอ
ให้ทุกท่านมีความสุขชื่นร่าเริงเบิกบานใจ มีความปิติเอิบอímใจ อันจะ
เป็นปัจจัยแห่งความเจริญงอกงามในธรรมยิ่งๆ ขึ้นไป

ขออานุภาพคุณพระรัตนตรัย อภิบาลรักษาให้โยมทุกท่าน เจริญ
ด้วยจตุรพิธพรชัย มีความร่มเย็นเป็นสุข งอกงามในพระธรรมของพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดกาลนาน ทวักันทุกท่าน เทอญ

ธรรมะฉบับเรียนลัด

บทที่ ๑

เมื่อสุขแท้ ก็ถึงธรรม

มนุษย์ทุกคนต้องการชีวิตที่ดีและมีความสุขที่แท้จริง และ
เราก็ดำเนินชีวิต เพียรพยายามทำทุกอย่างเพื่อหาสิ่งนี้ แต่แล้ว
มนุษย์ก็ประสบปัญหากันอยู่อย่างนี้แหละ เพราะเพียรพยายามไป
โดยไม่รู้ไม่เข้าใจว่าชีวิตที่ดีและมีความสุขที่แท้จริงนั้นคืออะไร

ขอรวบรัดว่า หลักในการสร้างชีวิตที่ดีและมีความสุขนี้ ไม่มี
อะไรมาก ก็คือการเข้าถึงธรรมนั่นเอง เป็นอันเดียวกัน เมื่อใดเราเข้า
ถึงชีวิตที่ดีมีความสุขที่แท้จริง ก็คือเข้าถึงธรรม พูดสั้นๆ ว่า **เมื่อสุขแท้
ก็ถึงธรรม** เมื่อพูดอย่างนี้แล้วทุกท่านจะได้ไม่หนักใจ คือจะได้เห็นการ
ก้าวเข้าไปหาธรรม เป็นเรื่องโดยตรงกับจุดหมายของชีวิตของเราอยู่แล้ว

ถ้าหากท่านใดยืนยันกับตัวเองได้ว่า ฉันเข้าถึงชีวิตที่ดีมี
ความสุขแท้จริงแล้ว ถ้าท่านยืนยันได้อย่างนั้น ท่านก็บอกกับตนเอง
ได้เลยว่า ข้าพเจ้าเข้าถึงธรรมแล้ว แต่ท่านจะยืนยันได้หรือเปล่า ถ้า
ท่านยืนยันไม่ได้ก็ต้องบอกว่า ฉันยังต้องพยายามเข้าถึงชีวิตที่ดีมี
ความสุขต่อไป นั่นก็คือ ฉันจะต้องเข้าถึงธรรมต่อไป สองอย่างนี้เป็น
อันเดียวกัน คือ **เมื่อสุขแท้ ก็ถึงธรรม และเมื่อถึงธรรม ก็สุขแท้**

พระพุทธศาสนาก็ได้บอกแล้วว่า การเข้าถึงชีวิตที่ดีมีความสุข หรือการเข้าถึงธรรมนั้น มีให้เราเข้าถึงได้อยู่แล้วเป็นขั้นๆ หลายขั้น ซึ่งจัดรวมได้เป็น ๓ ขั้น คือ

๑. **ขั้นกามามิส** ได้แก่ชีวิตที่วุ่นวายหรือวเนยนอยู่กับการหารูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งสัมผัสกาย ที่สวยงาม ไพเราะ หอมหวาน ชูชา เอรีดอรรอย มาเสพบริโภคบำรุงบำเรอ ตา หู จมูก ลิ้น และร่างกาย เป็นสุขสนุกสนานเพลิดเพลินอยู่กับสิ่งเหล่านั้น

ชีวิตและความสุขขั้นนี้แบ่งซอยออกไปได้เป็น ๒ ระดับ คือ

ก) **ระดับที่ไร้การศึกษา หรือยังไม่พัฒนา** การบำรุงบำเรอตา หู จมูก ลิ้น กาย ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสเนื้อหนังนั้น เป็นเรื่องที่แต่ละคนทำให้แก่ตัวเอง และเมื่อหาไปเสพไปก็ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ จึงต้องหามาเสพให้มากที่สุด และหามาเติมเรื่อยไป

สิ่งเสพนั่นอยู่นอกตัว ซึ่งจะต้องหาเอามา ความสุขขั้นกาม จึงเป็นความสุขจากการได้การเอา เมื่อทุกคนต่างก็หาให้แก่ตัวให้ได้มากที่สุดและให้ยิ่งขึ้นไป ก็ต้องแย่งชิงเบียดเบียนข่มเหงเอารัดเอาเปรียบตลอดจนทำลายกัน จนกลายเป็นว่า ทุกคนแย่งกันเอา จนอดไปด้วยกัน หรือคนที่แข็งแรงกว่าได้เต็มที่เพียงสองสามคน แต่คนอื่นอดแย่ไปทั้งหมดรวมแล้วมนุษย์ก็อยู่กันอย่างไม่มีความสุข

ชีวิตและความสุขของคนในขั้นกามระดับที่ยังไม่พัฒนานี้ ว่า โดยคุณภาพไม่แตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายที่คนดูถูกว่าเป็นชั้นต่ำ และยิ่งเลวร้ายกว่าด้วยซ้ำ โดยอัตราของความรุนแรง เพราะมนุษย์มีมือ สมอ และอุปกรณ์ที่จะใช้แย่งชิงและทำลายกันได้นักหนากว่า

ข) **ระดับที่เข้าสู่การศึกษา หรือเริ่มมีการพัฒนา** ถึงแม้ว่า

แต่แต่ละคนจะแสวงหาทรัพย์สินเงินทอง และยศศักดิ์ฐานะตำแหน่งกันไป เพื่อจะได้มีสิ่งเสพสิ่งบริโภค และมีโอกาสเสพบริโภคได้มากๆ ท่านก็ไม่ว่า แต่ขอให้เครื่องยับยั้งหรืออยู่ในขอบเขตที่จะไม่ก่อปัญหาแก่ชีวิตและสังคมมากเกินไป และให้รู้จักพัฒนาชีวิตขึ้นสู่ขั้นที่สูงขึ้นไปอีก เพื่อจะได้สร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคมให้มากขึ้น

เครื่องยับยั้งหรือขอบเขตที่ว่านั้น ก็คือ **ศีล** โดยเฉพาะในขั้นพื้นฐาน ก็คือศีล ๕ ซึ่งอาจจะมาในรูปของกฎหมาย และกติกาสังคมอย่างอื่นๆ ศีลนั้นจะเป็นเครื่องยับยั้งและเป็นกรอบกัน ทำให้การแสวงหากามอยู่ในขอบเขตที่จะไม่แย่งชิงเบียดเบียนกันเกินไป ทำให้มนุษย์พอกอยู่กันได้ ทำให้สังคมพอมีสันติสุขบ้าง อย่างน้อยแต่ละคนก็พอจะได้พอจะมีวัตถุมำรุงความสุขของตัวเองบ้าง ต่างคนก็มีโอกาสเสวยสุขจากสิ่งบำเรอประสาททั้ง ๕ กันได้ตามสมควร

ในระดับนี้ ท่านให้เอาทาน มาช่วยเสริมความมั่นคงปลอดภัย และความสงบสุขของสังคม โดยให้มนุษย์รู้จักให้แก่กัน มีการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เฉลี่ยรายได้ ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์หรือยากไร้

พอมีสีลเป็นฐาน และมีทานมาเสริม มนุษย์ก็อยู่ร่วมกันได้ดีขึ้น มีการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน สังคมมีสันติสุขพอสมควร

เมื่อมนุษย์พัฒนามาถึงขั้นนี้ ซึ่งทำให้มีโอกาสได้รับความสุขจากกามามิสที่สนุกสนานหวานอรรอยทั่วๆ กันแล้ว ก็น่าจะเป็นชีวิตและสังคมที่สมบูรณ์ แต่ความจริงไม่เป็นอย่างนั้น เพราะกามามิส นอกจากหากันเสพกันไม่รู้จักอิ่มไม่รู้จักพอ ซึ่งทำให้เบียดเบียนกดขี่ข่มเหงกันแล้ว ยังมีจุดอ่อนที่ทำให้เกิดปัญหาอย่างอื่นอีก

ความสุขจากกามามิสหรือกามามิสนั้น ต้องอาศัยสิ่งที่อยู่

นอกตัว เช่นวัตถุบริโภคต่างๆ จึงเป็นความสุขแบบพึ่งพา ขึ้นต่อกายนอก ไม่เป็นอิสระแก่ตัว นอกจากนั้น ทั้งสิ่งเสพที่อยู่ข้างนอกเหล่านั้น และตัวเราคือคนที่เสพเอง ต่างก็ตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติแห่งความไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลง มีการเกิดดับเสื่อมสลาย

เมื่อจุดอ่อนเหล่านี้มาบวกเข้ากับลักษณะที่แสวงหาและเสพไม่รู้จักอิ่มไม่รู้จักพอ ก็ทำให้เกิดปัญหาเพิ่มขึ้นอีก ถึงแม้จะผ่อนเบาปัญหาจากการเบียดเบียนกันลงไปได้แล้ว ก็ยังเจอกับปัญหาของชีวิตจิตใจ ที่พ่วงเอาอาการของความทุกข์เข้ามาแฝงไว้กับความสุขในการเสพกามามิส เช่น ความหวาดที่มากับความหวัง ความห่วงหวังระแวงหวั่นใจที่ซ่อนตัวซ่อนอยู่ในการได้ครอบครอง ความชิงช้าเบื่อหน่ายที่ตามติดมาต่อจากการได้เสพสมปรารถนา การตกเป็นทาสหมดอำนาจในตัวเมื่อหลงใหลเมามัว ความรันทดเมื่ออดหรือหมดหวัง และความโศกเศร้าเหี่ยวแห้งใจเมื่อต้องสูญเสียหรือพลัดพรากจากไป

แม้แต่ที่ประพุดอยู่ในศีลรักษาระเบียบวินัยและทำทานให้ปัน ก็เป็นการฝืนใจ ทำด้วยความจำใจ เพราะการมีศีลทำให้หาและเสพไม่ได้เต็มที่ตามใจอยาก ทานก็ทำให้ต้องเสียต้องสละเกิดความเสียดาย

เพราะฉะนั้น ท่านจึงบอกว่า แค่นี้ยังไม่พอนะ เธอเป็นมนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาตัวได้อีก ถ้าพัฒนาเพียงแค่นี้ ยังหนีทุกข์ไม่พ้นหรอก ยังจะเจอทั้งทุกข์นอกและทุกข์ใน เพราะเป็นสุขที่ตั้งอยู่บนสิ่งที่เป็นทุกข์ ฐานมันไม่มั่น ฉะนั้น เราจะต้องพัฒนาชีวิตต่อไป

มนุษย์ที่มีการศึกษา (ในความหมายที่ถูกต้อง) จึงก้าวต่อไปสู่การพัฒนาในชั้นจิต และชั้นแห่งอิสรภาพด้วยปัญญา และเอาผล

จากการพัฒนาในชั้นของจิตใจและปัญญานั้นมาช่วยแก้ปัญหาของชีวิตในชั้นกามามิส ทำให้การปฏิบัติต่อกามามิสเกิดโทษทุกข์ภัยน้อยที่สุด และได้ประโยชน์มากที่สุด พร้อมทั้งมีความสุขในชั้นที่สูงขึ้นไปมาเสริมเพิ่มขึ้นอีกด้วย

๒. **ชั้นจิตวิวัฒนะ** พอพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรม เกิดมีเมตตาหรือกรุณาขึ้น ก็มีความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น อยากให้เขามีความสุข แล้วก็อยากทำให้เขามีความสุข ก็เลยให้ สละ แบ่งปันช่วยเขา เมื่อเห็นเขามีความสุข ตัวเองก็มีความสุขด้วย การให้หรือทาน แทนที่จะเกิดความเสียดาย ก็กลายเป็นความสุข ก่อนนี้รู้จักแต่ความสุขจากการได้และเอา แต่เดี๋ยวนี้ มีความสุขอย่างใหม่ เกิดเพิ่มขึ้น คือความสุขจากการให้และการสละ การให้หรือเสียกลายเป็นความสุขไปได้ ในเมื่อจิตใจได้พัฒนาเปลี่ยนไป

จากการพัฒนาจิตเช่นเดียวกัน เกิดมีศรัทธา เชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ในการสร้างสรรค์ทำสิ่งที่ดีงาม ก็เอาเงินทองออกมาให้ สละ บำเพ็ญประโยชน์ แล้วก็มีสุขสบายเอิบอิ่มปลาบปลื้มใจ จากการให้หรือเสียสละนั้น

ก่อนนี้เคยมองทรัพย์สินเงินทองและยศศักดิ์ตำแหน่งฐานะตลอดจนอำนาจ เห็นความหมายเพียงว่าเป็นเครื่องมือและช่องทางที่จะแสวงหากามามิสหรือสิ่งเสพติดต่างๆ มาบำรุงบำเรอตนเองให้มากมายเต็มที่ที่สุด แต่พอได้พัฒนาจิตปัญญาขึ้นบ้างแล้ว ก็มองเห็นความหมายใหม่ว่า ทรัพย์สินเงินทองและยศศักดิ์อำนาจเป็นเครื่องมือขยายโอกาสให้สามารถสร้างสรรค์ความดีงามและประโยชน์สุขได้กว้างขวางและสำเร็จผลได้ดียิ่งขึ้น

ถึงจะมีความคิดสร้างสรรค์ดี ๆ แต่ขาดทรัพย์ศบิรวาร ความคิดนั้นก็ไม่มีสัมฤทธิ์ผล หรือทำได้เพียงในวงแคบ แต่พอมีทรัพย์ มีอำนาจ มีบิรวาร ความคิดที่ดี ๆ ก็ออกผลเป็นประโยชน์แผ่ออกไปมากมายกว้างไกล ตอนนี้ ทรัพย์และอำนาจที่เคยเป็นเครื่องมือรับใช้ค้นหาหรือความเห็นแก่ตัว ก็กลายมาเป็นอุปกรณ์ของธรรม

คนที่ยังไม่พัฒนาหรือมีการศึกษาที่ผิด เข้าใจว่า การที่มนุษย์สามารถสร้างสรรค์เทคโนโลยี ประดิษฐ์วัตถุมาเสพบำรุงบำเรอความสุขได้มากที่สุดนั่นแหละ คือสภาพของสังคมที่พัฒนาแล้ว หรือการมีอารยธรรมอย่างสูง แต่เมื่อมีการศึกษาที่ถูกต้องได้พัฒนาตนขึ้นบ้างแล้ว ก็จึงเข้าใจว่า อาการอย่างนั้นหาใช่เป็นลักษณะของอารยธรรม หรือการได้พัฒนาแล้วแต่อย่างใดไม่ การที่ได้พัฒนา หรือการมีอารยธรรมนั้นอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงในตัวมนุษย์ ที่ทำให้เขาจัดการกับเทคโนโลยีเป็นต้นเหล่านั้น อย่างถูกต้องต่างหาก

การพัฒนาในชั้นจิตวิวัฒนะจะทำให้คนมีจิตใจที่มีคุณภาพ ประกอบด้วยคุณธรรมเช่นเมตตากรุณา ศรัทธา ความกตัญญูกตเวที เป็นต้น มีสมรรถภาพ เป็นจิตใจที่เข้มแข็งมั่นคง ขยันอดทน มีสติ รู้จักรับผิดชอบ และมีสุขภาพ เพราะสงบสบาย ผ่อนคลาย เอิบอิ่ม ผ่องใส สดชื่นเบิกบาน มีความสุข

เพียงแค่นี้การพัฒนาในชั้นจิตปัญญามาช่วยแทรกเสริมบ้าง ก็ยังช่วยให้การหาความสุขในชั้นกามามิสเป็นไปด้วยดีขึ้นมากมาย ทั้งในส่วนของชีวิตของบุคคล และในด้านสันติสุขของสังคม และยังได้ความสุขที่ประณีตสูงขึ้นไป มาเพิ่มคุณค่าให้แก่ชีวิตนั้นอีกด้วย

การพัฒนาในชั้นจิตวิวัฒนะโดยตรง จะทำให้จิตเกิดมีคุณ

สมบัติที่สำคัญ คือ มีพลังมาก (เหมือนปล่อยน้ำให้ไหลไปในท่อ หรือรางทางเดียวไม่กระจัดกระจาย) ไส้กระจางเอื้อต่อการใช้ปัญญา (เหมือนน้ำนิ่งสนิทไม่ไหวระเพื่อม ฝุ่นละอองตกตะกอนจึงใสมองเห็นทุกอย่างในน้ำชัดเจน) และสงบสบายมีความสุข (เพราะไม่มีอะไรรบกวน ไม่ขุ่นมัว ไม่ฟุ้งซ่านร้อนรนกระวนกระวาย)

จิตที่มีคุณสมบัติอย่างนี้ เรียกว่าเป็นกัมมณีย์ คือเหมาะแก่การใช้งาน พร้อมทั้งจะปลูกฝังคุณธรรมต่างๆ หรือใช้คิดพิจารณาพัฒนาปัญญา ซึ่งเป็นลักษณะของจิตที่มีสมาธิ การพัฒนาในชั้นจิตนี้ จึงมีสมาธิ เป็นแกน หรือเป็นตัวแทนเลยทีเดียว

ถ้ามุ่งหน้าเอาจริงเอาจังกับเรื่องสมาธิ ก็ฝึกสมาธิให้แน่นแนสนิทลึกลงไปอีก จนถึงชั้นเป็นฌานระดับต่างๆ ซึ่งมีทั้งชั้นที่อยู่กับรูปธรรม (รูปาวจร) และชั้นที่อยู่กับอรูปธรรม (อรูปาวจร)

ความสุขในชั้นจิตนี้ ประณีตและบริสุทธิ์ขึ้นไปมาก เพราะไม่มีอาการของความทุกข์แบบที่แผ่มากับการเสพกามามิส เช่น ความหวาด ระแวง เปื่อหน่าย รันทดใจ เป็นต้น

แม้จะได้ถึงขั้นนี้ท่านก็บอกว่ายังไม่พออีกนั่นแหละ การที่เราจะอยู่ข้างในกับจิตใจของตัวนั้น มันตีמד่าไปได้ลึกถ้าก็จริง แต่อาจจะติดเพลินกับสมาธิและผลพลอยได้ของมัน แล้วกลายเป็นพวกหลึกหลินสังคม ไม่เผชิญหน้าความจริง เป็นการหลบทุกข์พ้นปัญหาไปได้ชั่วคราว พอออกจากสมาธิก็เจอกับสภาพเก่า ยังมีความยึดติดถือมั่นและถูกธรรมดาของธรรมชาติบีบคั้นเอาได้ ไม่ได้แก้ปัญหาให้เสร็จสิ้นไป เพราะฉะนั้นจะต้องก้าวต่อไปอีกให้ถึงความสมบูรณ์จบสิ้นปัญหา ให้เป็นสุขโดยไม่มีทุกข์เหลืออยู่ แล้วท่านก็บอกขั้นต่อไปอีก

๓. **ชั้นอิสระหลุดพ้น** หมายถึงชีวิตที่พ้นหรืออยู่เหนือ การที่จะถูกบีบคั้นครอบงำด้วยปัญหาไม่ว่าอย่างใด ๆ แม้แต่ความเป็นไปของกฎธรรมชาติแห่งความเปลี่ยนแปลง ไม่เที่ยงแท้และเสื่อมสลาย มีความสุขที่ปลอดโปร่งโล่งเบา ไม่มีเงาของความทุกข์รบกวน เรียกว่าเป็นพุทธะ ที่แปลให้เข้าใจกันง่าย ๆ ว่า รู้ ตื่น และเบิกบาน

ผู้ที่มีชีวิตและความสุขถึงขั้นนี้จะมีคุณสมบัติสำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นผู้ทำกิจเสร็จแล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้ว ไม่มีอะไรที่จะต้องทำเพื่อตัวเองอีก ปลอดเปลื้องตัวเป็นอิสระแล้ว จึงทำเพื่อผู้อื่นได้เต็มที่ เรียกว่ามีกรุณาหรือการุณยธรรมที่บริสุทธิ์และสมบูรณ์

ชีวิตและความสุขขั้นนี้เป็นขั้นที่ถึงได้ด้วย **ปัญญา** ผู้ที่มีชีวิตในขั้นนี้ เป็นผู้มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ที่รู้เท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นอยู่ตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ หรือรู้เท่าทันกฎธรรมชาตินั่นเอง จนความเป็นไปของธรรมชาติที่มีความเปลี่ยนแปลงเป็นต้น ครอบงำก่อความทุกข์แก่เขาไม่ได้ สิ่งใดไม่เป็นปัญหาก็ไม่ทำให้เป็นปัญหาขึ้นมา สิ่งใดเป็นปัญหาก็แก้ไขด้วยปัญญาที่รู้และทำให้ตรงกับเหตุปัจจัย จนเผชิญได้กับทุกสิ่งโดยไม่ทุกข์ใดๆ

เมื่อพัฒนามาจนมีชีวิตและความสุขถึงขั้นนี้ โดยมีความสดชื่นเบิกบานอยู่เป็นธรรมดาแล้ว ถ้าจะเอาความสุขทางจิตมาใส่อีกก็ไม่ว่า จะมีความสุขทางประสาททั้งห้ามาเสริม ก็ได้ความสุขนั้นเต็มสภาพบริบูรณ์ และทั้งไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใครด้วย ทุกอย่างอยู่ในภาวะสมดุลพอดีไปหมด เพราะมีปัญญาที่ไร้ทุกข์เป็นตัวควบคุมโดยนัยนี้ เมื่อมีความสุขขั้นสุดท้ายที่ไร้ทุกข์ด้วยปัญญา ก็จบสูงสุด

ถึงจุดหมาย

ทั้งหมดนี้สรุปได้ว่า ชีวิตและความสุข ๓ ขั้นนั้น พุดโดยย่อ คือ

๑) **ชั้นกามามิส** (เรียกให้สั้นว่าชั้นกาม ชื่อเต็ม = ชั้นกามาวจร-ท่องเที่ยวไปในกาม) ต้องใช้**ศีล** เป็นเครื่องควบคุม โดยมีทานสนับสนุน

๒) **ชั้นจิตวิมุตตะ** (ชื่อเต็ม = ชั้นรูปาวจร = ท่องเที่ยวไปในรูป และอรูปาวจร = ท่องเที่ยวไปในอรูป) มี**สมาธิ** เป็นแกนนำในการพัฒนา

๓) **ชั้นอิสระหลุดพ้น** (ชื่อเต็ม = ชั้นโลกุตตระ-เหนือโลก หรือขั้นปรมาตม-ประโยชน์สูงสุด) มี**ปัญญา** เป็นตัวชี้ขาดที่จะนำเข้าถึงจุดหมาย

เป็นอันว่าพระพุทธานุศาสน์ได้แสดงไว้แล้ว เกี่ยวกับหลักการในการเข้าถึงชีวิตที่ดีมีความสุข แล้วก็แบ่งไว้เป็นขั้นเป็นตอน ดังที่ได้กล่าวมา ซึ่งที่จริงเป็นเรื่องง่าย ๆ ไม่มีอะไรยาก เพราะว่าตัวสาระแท้อยู่ที่แค่นี้เอง คือให้เราใช้ชีวิตที่ดีมีความสุขได้จริง ก็จบเรื่องกัน

ได้พูดไว้แต่ต้นว่า เมื่อสุขแท้ ก็ถึงธรรม และเมื่อถึงธรรม ก็สุขแท้ หมายความว่า การเข้าถึงชีวิตที่ดีมีความสุข ก็คือการเข้าถึงธรรม จะเข้าถึงธรรมได้ ก็ต้องปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมนั้นคงไม่ยากอย่างที่หลายคนคิด จึงลองมาดูกันว่า ปฏิบัติธรรมนั้นคือทำอย่างไร

บทที่ ๒

ปฏิบัติธรรม คืออย่างไร

คำว่า ปฏิบัติธรรม นั้น หมายความว่าอย่างไร ปฏิบัติธรรม ก็คือ เอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ เอามาใช้ดำเนินชีวิตทำการงาน คือเอาธรรมมาให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริง ทำให้เป็นชีวิตที่ดีมีความสุขนั่นเอง

เมื่อปฏิบัติธรรมก็หมายถึงว่า เอาธรรมมาใช้ในชีวิตจริง หรือเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต ถ้ายังไม่ได้ใช้ ก็ไม่เรียกว่า เป็นการปฏิบัติ

ว่าถึงตัวคำว่า “ปฏิบัติ” เองนี้ เดิมนั้นแปลว่า “เดินทาง” มาจากภาษาบาลีของเดิมนี้นี้มีคำคล้าย ๆ กัน อีกคำหนึ่งคือ “ปฏิบัติ”

“ปฏิบัติ” แปลว่าอะไร จะเห็นได้ในคำว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ที่เราแปลกันว่า “ทางสายกลาง” มัชฌิมา แปลว่า สายกลาง และ ปฏิปทา แปลว่า ทาง ทางคืออะไร ทางนั้นคือ ที่ที่จะเดิน คำว่าปฏิปทา ก็คือที่ที่จะเดิน คำว่าปฏิปทา กับคำว่าปฏิบัตินี้ เป็นคำเดียวกัน รากศัพท์อันเดียวกัน ถ้าเป็นกริยา มีรูปเป็น ปฏิปชฺชติ แปลว่า ดำเนิน หรือเดินทาง

เพราะฉะนั้น ปฏิปชฺชติมาเป็น ปฏิบัติ หรือเป็นปฏิปทา ก็ตาม ก็แปลว่า การเดินทาง หรือแปลว่า ทางที่เดิน ถ้าเป็นการเดินทางก็นิยมใช้ในรูปว่า ปฏิบัติหรือไทยใช้ว่า ปฏิบัติ ถ้าเป็นทางที่เดินก็นิยมใช้ ปฏิปทา เพราะฉะนั้น เราเอาถ้อยคำสำหรับสิ่งที่เป็นรูปธรรมนั่นเอง มาประยุกต์ใช้ในทางนามธรรม

การเดินทางตามปกติ นั้น เป็นการเดินทางภายนอก เป็นการเดินทางด้านวัตถุ เอาเท้าเดิน หรือแม้มีรถแล้ว เอารถวิ่งไปตลอดจนไปด้วยเครื่องบิน ก็เรียกว่า เป็นการเดินทาง

ที่นี่ ชีวิตของเราก็เหมือนกัน ชีวิตก็เป็นการเดินทางชนิดหนึ่ง แต่เรามักเปลี่ยนคำพูดจากเดินมาเป็นดำเนิน ที่จริงเดินกับดำเนินนั้น ก็ศัพท์เดียวกันนั่นแหละ เดินก็แปลมาเป็นดำเนิน แล้วเราก็มีการดำเนินชีวิต ในการดำเนินชีวิตนั้น ก็เหมือนกับว่า เราเอาชีวิตนี้ไปเดินทาง หรือว่าการเป็นอยู่ของเรานั้นเปรียบเสมือนทาง ถ้าเป็นอยู่อย่างถูกต้อง ก็เรียกว่าเดินทางชีวิตอย่างถูกต้อง คือ ดำเนินชีวิตได้ดี ถ้าเดินทางชีวิตไม่ถูกต้อง ก็เรียกว่าดำเนินชีวิตที่ผิด

ในเมื่อปฏิปทา หรือปฏิบัตินี้ แปลว่า การเดินทาง และทางที่เดิน เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมก็คือเอาธรรมมาใช้ในการเดินทางชีวิต หรือเอามาช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง หรือเอามาช่วยในการเดินทางชีวิต เพื่อให้การดำเนินชีวิตนั้นเป็นไปด้วยดี

หมายความว่า ถ้าเราไม่เอาธรรมมาใช้ การเดินทางชีวิตของเราก็อาจจะผิด อาจจะเขว อาจจะพลาด อาจจะหลง อาจจะไปในทางที่เกิดความเสื่อมความพินาศ แทนที่จะเป็นทางแห่งความสุข ความเจริญ เราก็เลยเอาธรรมมาช่วย เอาธรรมมาปฏิบัติ ก็คือเอา

ธรรมมาช่วยช่วยให้การเดินทางชีวิตนี้ถูกต้อง ได้ผลดีที่ประสงค์

พูดง่าย ๆ จึงว่า การปฏิบัติธรรมคือการเอาธรรมมาใช้นั่นเอง ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของเรา

เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมก็จึงเป็นเรื่องกว้าง ๆ ไม่เฉพาะ การที่จะปลีกตัวออกจากสังคม ไปอยู่ที่วัด ไปอยู่ที่ป่า แล้วก็ไปนั่งบำเพ็ญสมาธิอะไรอย่างนั้น ไม่ใช่แค่นั้น อันนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง เป็นการพยายามนำธรรมมาไว้ในชั้นลึก ในการที่จะฝึกฝนจิตใจอย่างจริงๆ จังๆ

ถ้าจะเรียกเป็นภาษาสมัยใหม่ การปลีกตัวไปปฏิบัติแบบนั้น ก็เรียกว่าเป็นการปฏิบัติแบบ intensive เป็นการปฏิบัติแบบเข้มข้น หรือลงลึกเฉพาะเรื่อง

ที่จริงนั้น การปฏิบัติธรรมต้องมีตลอดเวลา เรานั่งกันอยู่ในที่นี้ ก็ต้องมีการปฏิบัติธรรม คือเอาธรรมมาใช้ เมื่อปฏิบัติสิ่งนั้น ทำสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง ก็เป็นการปฏิบัติธรรม

เมื่อทำงานหรือทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง ตั้งใจทำให้ดี ให้เกิดคุณประโยชน์ ให้สำเร็จความมุ่งหมายที่ตั้งงาม ก็เป็นการปฏิบัติธรรม

ดังนั้น ถ้าตนมีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน แล้วศึกษาเล่าเรียนอย่างถูกต้อง มีความขยันหมั่นเพียร ตั้งใจเล่าเรียน เล่าเรียนให้ได้ผล ก็เป็นการปฏิบัติธรรม เช่น เล่าเรียนโดยมีอิทธิบาท ๔ มีฉันทะ พอใจรักในการเรียนนั้น มีวิริยะ มีความเพียร ใจสู้ มีจิตตะ เอาใจใส่ รับผิดชอบ มีวิมังสา คอยไตร่ตรอง ตรวจสอบ ทดสอบ ทดลองให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป อย่างนี้ก็เรียกว่าปฏิบัติธรรม

หรือในการทำงานก็เหมือนกัน เมื่อมีอิทธิบาท ๔ เอาอิทธิบาท ๔ มาใช้ในการทำงานนั้น ก็เป็นการปฏิบัติธรรม

แม้แต่ออกไปในท้องถนน ไปขับรถ ถ้าขับโดยรักษากฎจราจร ขับเรียบร้อยดีไม่ประมาท มีความสุภาพ หรือลึกเข้าไป แม้กระทั่งว่า ทำจิตใจให้สบาย ไม่เครียด มีความผ่องใสสบายใจในเวลาที่ขับรถนั้นได้ ก็เป็นการปฏิบัติธรรมในระดับต่างๆ

แล้วแต่ว่าใครจะสามารถเอาธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต หรือในการทำกิจหน้าที่นั้นๆ ให้ได้ผลแค่ไหนเพียงไร ก็เรียกว่าปฏิบัติธรรมทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมที่แท้จริงนั้น ต้องมีอยู่ตลอดเวลา เพราะเราทุกคนมีหน้าที่ต้องดำเนินชีวิตให้ดีงามถูกต้อง

แม้แต่การนั่งฟังปาฐกถานี้ก็มีการปฏิบัติธรรม เมื่อตั้งใจฟัง ฟังเป็นใช้ความคิดพิจารณาไตร่ตรองสิ่งที่รับฟังนั้นทำให้เกิดปัญญาขึ้น ก็เป็นการปฏิบัติธรรมทั้งนั้น

เป็นอันว่า การปฏิบัติธรรมนี้ เป็นเรื่องที่กว้างมาก หมายถึง การนำเอาธรรมมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิต หรือการทำงาน ทำหน้าที่ให้ถูกต้อง ทำทุกเรื่องทุกอย่างให้ถูกต้อง ให้ดี ให้เกิดผลเป็นประโยชน์ เพื่อจะได้เข้าถึงชีวิตที่ดีงามมีความสุขที่แท้จริงนั่นเอง เป็นการปฏิบัติธรรม

บทที่ ๓

หลักการทั่วไปของการปฏิบัติธรรม: ชุดที่ ๑

เนื้อตัวของการปฏิบัติที่ท่านจัดวางไว้เป็นหลักธรรมหัวข้อต่างๆ นั้น ย่อให้สั้นก็คือสิกขาหรือการศึกษา ซึ่งแยกออกไปเป็น ศิล สมาธิ ปัญญา เรียกว่า **ไตรสิกขา**

ถ้าแยกแบบง่าย ๆ โดยเน้นด้านภายนอกสำหรับคฤหัสถ์ ก็เป็นทาน ศิล ภavana ซึ่งเรียกว่า **บุญสิกขา**

หลักการศึกษา ๓ อย่าง จะเป็นไตรสิกขา หรือบุญสิกขาก็ตาม ควรจะทบทวนความหมายกันไว้เล็กน้อยพอได้สาระ

ขอเริ่มด้วย **ไตรสิกขา** ก่อน ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา หรือ การศึกษา ๓ อย่าง ดังนี้

๑. **ศีล** คือ ความมีระเบียบในการดำเนินชีวิต และในการอยู่ร่วมสังคม หรือพูดให้ง่ายอีกอย่างหนึ่งว่า ได้แก่ ความมีวินัย และการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกากในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้มีความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม ชีวิตและสังคมจะได้เรียบร้อยราบรื่น ไม่สับสน วุ่นวาย ไม่ระส่ำระสาย เอื้อโอกาสต่อการที่จะทำอะไรๆ ให้สะดวก ได้ผลดีและมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

ศีลมีหลายระดับ หรือจัดไว้หลายประเภท ให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตและสังคมหรือชุมชนนั้นๆ ในการที่จะปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายของตน

ศีล ๕ เป็นกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์พื้นฐานในสังคม เพื่อให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดี ไม่เบียดเบียนกัน สังคมจะได้ไม่เดือดร้อนระส่ำระสาย เป็นฐานรองรับความมีสันติสุขของสังคม

ดังนั้น ในหลักศีล ๕ จึงกำหนดให้มีการไม่เบียดเบียนทำร้าย ไม่ละเมิดต่อชีวิตและร่างกาย ไม่ละเมิดต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ไม่ละเมิดต่อคูครองของกันและกัน ไม่ใช้วาจาทำร้ายหลอกลวงกัน และไม่คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้อื่นด้วยความสูญเสีย สติสัมปชัญญะเนื่องจากยาเสพติดที่ทำให้เกิดความประมาท และไม่นำไว้วางใจ

จะเห็นว่า ศีล ๕ เป็นมาตรฐานอย่างต่ำสำหรับจัดระเบียบชีวิตและสังคมของมนุษย์ ให้อยู่ในสภาพที่เอื้อโอกาสขั้นพื้นฐาน ในการที่จะสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม หรือทำการพัฒนาไม่ว่าอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ดี ทางจิตใจก็ตาม ทางวัตถุก็ตาม

ศีลเฉพาะกลุ่มเฉพาะหมู่ชน และศีลในระดับที่สูงขึ้นไป จะเป็นการทำตามข้อปฏิบัติต่างๆ ในการฝึกหัดขัดเกลาพฤติกรรมของบุคคล เพื่อสร้างเสริมสภาพชีวิตความเป็นอยู่ และการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้สอดคล้อง และเอื้อโอกาสแก่การที่จะปฏิบัติให้เข้าถึงภาวะสูงสุดที่เป็นจุดหมายของบุคคลหรือสังคมนั้น เช่น

ศีล ๘ มุ่งฝึกให้มีสภาพชีวิตที่เอื้อต่อการพัฒนาทางจิตใจ จึงเพิ่มการรับประทานอาหารจำกัดเวลา และการหัดลดละการ

หาความสุขจากสิ่งบันเทิง หรือเครื่องปรนเปรอความสุขทางประสาทสัมผัส ตลอดจนงดการใช้เครื่องนุ่งนอนฟูกฟูกหุหุรา เป็นการฝึกฝนตนให้รู้จักที่จะมีชีวิตที่เป็นอิสระได้มากขึ้น สามารถอยู่ดีมีสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งพาหรือขึ้นต่อวัตถุภายนอกมากเกินไป

ศีล ๘ นั้น เป็นเครื่องเสริมและเอื้อโอกาสยิ่งขึ้นไป ทั้งด้านเวลาและแรงงาน ในการที่จะพัฒนาชีวิตทางด้านจิตใจและปัญญา พูดอีกถ้อยคำหนึ่งว่า เป็นเครื่องเสริมและเอื้อโอกาสในการบำเพ็ญจิตตภาวนา และปัญญาภาวนา

ศีลอย่างอื่นๆ ยังมีอีกมาก เช่น ศีลในการฝึกอินทรีย์ คือ ฝึกให้รู้จักใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ โดยเฉพาะ ๕ อย่างแรก ให้ดูเป็น ฟังเป็น คือ ดู และฟังให้ได้ประโยชน์แก่ชีวิต ไม่ให้เกิดโทษ ก่อความเสียหายความเดือดร้อน หรือความลุ่มหลงมัวเมา และ ศีลในการเสพ หรือบริโภคสิ่งต่างๆ ให้ได้คุณค่าแท้ ไม่หลงไปในคุณค่าเทียม เป็นต้น

การมีสภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันที่จัดระเบียบไว้ด้วยดี เรียกว่าศีล

การจัดระเบียบชีวิตและการอยู่ร่วมกันให้เรียบร้อย รวมทั้งตัวระเบียบนั่นเอง เรียกว่าวินัย

ข้อปฏิบัติต่างๆ ในการจัดสภาพชีวิตและการอยู่ร่วมในสังคมให้มีระเบียบ เรียกว่าสิกขาบท

ข้อปฏิบัติต่างๆ ในการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมเพื่อสร้างเสริมสภาพชีวิตให้สอดคล้องเกื้อกูลต่อการปฏิบัติในแนวทางที่จะเข้าถึงจุดหมายที่ต้องการยิ่งๆ ขึ้นไป เรียกว่า วัตร

ทั้งหมดนี้เมื่อเรียกคลุมๆ รวมๆ ก็พูดว่า ศีล

๒. สมาธิ หมายถึง การฝึกฝนอบรมจิตใจให้สงบแน่วแน่มั่นคง เพื่อให้เป็นจิตใจที่สามารถทำงานหรือใช้การได้ดี โดยเฉพาะในการคิดพิจารณาให้เกิดปัญญา หรือใช้ปัญญาอย่างได้ผล

อนึ่ง จิตใจที่มีสมาธิ จะเป็นจิตใจที่เอื้อหรือเหมาะต่อการพัฒนาของคุณสมบัติต่างๆ เช่น คุณธรรมทั้งหลายที่จะเจริญเพิ่มพูนพ่วงมาด้วยในจิตนั้น

นอกจากนั้น เมื่อจิตใจสงบมั่นคงแน่วแน่มีสมาธิแล้ว ก็จะสามารถที่จะปลอดพ้นจากการรบกวนของความเศร้าหมองขุ่นมัว ความเร่าร้อนสับสนวุ่นวายต่างๆ จึงเป็นจิตที่ปลอดโปร่ง เบาสบาย เบิกบาน สดชื่น ผ่องใส เป็นสุข

พูดสั้นๆ ว่า เป็นการฝึกฝนพัฒนาจิตใจ ทำให้บุคคลมี สมรรถภาพจิต คุณภาพจิต และสุขภาพจิต

๓. ปัญญา ได้แก่ การมีความรู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และการฝึกฝนอบรมหรือพัฒนาให้มีความรู้ความเข้าใจเช่นนั้น ปัญญามีหลายชั้นหลายระดับ เช่น

ขั้นเริ่มต้น ก็คือการใช้ใจที่เล้าเรียน สดับตรับฟังหรือข่าวสารข้อมูลต่างๆ และประสบการณ์ที่เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ตลอดจนความจำหมายและความรู้สึกนึกคิดที่ปรากฏหรือสัมผัสอยู่ในใจ ปัญญาทำให้รับรู้และมองดูประสบการณ์นั้นๆ อย่างถูกต้องตรงความจริง และอย่างบริสุทธิ์ ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยความชอบชัง ยินดียินร้าย ไม่เอนเอียงด้วยอคติต่างๆ

ขั้นต่อไป ได้แก่การพิจารณาวิจจัยและคิดการต่างๆ ได้ถูกต้องชัดเจน โดยไม่ถูกกิเลสเช่นความเห็นแก่ได้ และความเกลียดโกรธเคียดแค้นชิงชังเป็นตัวครอบงำชักจูง

ปัญญาอีกด้านหนึ่ง หมายถึงการมองเห็นสิ่งทั้งหลายล้วนทะลุถึงเหตุปัจจัยต่างๆ ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงความรู้ในสิ่งทั้งหลายมาใช้แก้ไขปัญหาและทำการสร้างสรรค์ จัดดำเนินการต่างๆ

ปัญญาในขั้นสูงสุด หมายถึงความรู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกและชีวิต ที่ทำให้หายติดข้องหมกมุ่นในสิ่งทั้งหลาย ซึ่งส่งผลย้อนกลับไปยังจิตใจ ทำให้เกิดความเป็นอิสระหลุดพ้น เป็นอยู่ด้วยความปลอดโปร่งโล่งเบา เบิกบานผ่องใสอย่างแท้จริง

สิกขา หรือ ศีลภา แปลว่า การฝึกฝนปฏิบัติ หรือเรียนให้รู้ และฝึกทำให้เป็น หลักไตรสิกขา หรือการศึกษา ๓ อย่างนี้ เป็นการฝึกพัฒนาชีวิต ๓ ด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางวัตถุและทางสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา

ในการกระทำทุกครั้งทุกอย่าง ไม่ว่าจะแสดงพฤติกรรมอะไร หรือมีกิจกรรมใดๆ ก็ตาม เราสามารถฝึกฝนพัฒนาตนและสำรวจตรวจสอบตนเองตามหลักไตรสิกขานี้ให้มีการศึกษาครบทั้งสามอย่าง ทั้งศีล สมาธิ และปัญญา พร้อมกันไปทุกครั้งทุกครั้ง คือเมื่อทำอะไรก็พิจารณาว่า

พฤติกรรมหรือการกระทำของเราครั้งนี้ มีการเบียดเบียน จะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ใครหรือไม่ หรือว่าเป็นไปเพื่อความเกื้อกูล ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสร้างสรรค์ (ศีล)

ในการกระทำเดียวกันนี้ จิตใจของเราเป็นอย่างไร เราทำ

ด้วยจิตใจที่เห็นแก่ตัว มุ่งร้ายต่อใคร ทำด้วยความโลภ โกรธ หลง หรือไม่ หรือทำด้วยความเมตตา มีความปรารถนาดี ทำด้วยศรัทธา ทำด้วยสติ มีความเพียร มีความรับผิดชอบ เป็นต้น และในขณะที่ทำเรามีสภาพจิตใจเป็นอย่างไร เราร้อน กระวนกระวาย ชุ่นมัว เศร้าหมอง หรือว่ามีจิตใจที่สงบ ร่าเริง เบิกบาน เป็นสุข เอิบอิ่ม ผ่องใส (สมาธิ)

การกระทำครั้งนี้เราทำด้วยความรู้ความเข้าใจ มองเห็นเหตุผล รู้เข้าใจหลักเกณฑ์และความมุ่งหมาย มองเห็นผลดีผลเสีย และหนทางแก้ไขปรับปรุงพร้อมดีแล้วหรือไม่ (ปัญญา)

เพราะฉะนั้น คนที่ฉลาดจึงสามารถบำเพ็ญสิกขา คือฝึกฝนพัฒนาตน และสำรวจตรวจสอบวัดผลการพัฒนาตนได้เสมอตลอด ทุกครั้งทุกเวลา เป็นการบำเพ็ญไตรสิกขาในระดับจุลภาคหรือรอบเล็ก คือครบทั้งสามอย่างในพฤติกรรมเดียว หรือในกิจกรรมเดียว พร้อมกันนั้นก็เจริญไตรสิกขาในระดับมหัพภาคหรือรอบใหญ่ คือค่อยๆ ทำทีละส่วนไปด้วย ชนิดที่ดูภายนอกก็เหมือนศึกษาไปตามลำดับทีละอย่าง โดยที่การบำเพ็ญไตรสิกขาในระดับจุลภาคนี้นี้ก็จะช่วยให้การเจริญไตรสิกขาในระดับมหัพภาคก้าวหน้าไปด้วยดี แล้วในทางย้อนกลับการเจริญไตรสิกขาในระดับมหัพภาค ก็จะส่งผลให้การบำเพ็ญไตรสิกขาในระดับจุลภาคมีความมั่นคงและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจนเต็มเปี่ยมในที่สุด

บทที่ ๔

หลักการทั่วไปของการปฏิบัติธรรม: ชุดที่ ๒

ส่วนทาน คือ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน เพื่อช่วยเหลือกัน
อย่างเดียวกับไตรสิกขานี้เอง

๑. ทาน คือการให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน เพื่อช่วยเหลือกัน
เพื่อยึดเหนี่ยวสังคม และเพื่อส่งเสริมความดีงามและการทำสิ่งที่ดี

ทานเป็นเครื่องเสริมการอยู่ร่วมในสังคมให้เป็นไปด้วยดี มี
ระเบียบมั่นคงยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นก็เป็นเครื่องฝึกหัดขัดเกลาทั้ง
พฤติกรรมภายนอกทางกาย วาจา และฝึกฝนอบรมจิตใจให้เจริญ
ยิ่งขึ้นไปในคุณธรรม และความเอื้ออิมเบิกบานผ่องใส

๒. ศีล ก็มีสาระอย่างศีลในไตรสิกขาข้างต้น

๓. ภาวนา แยกเป็นภาวนาในด้านสมาธิ และภาวนาในด้าน
ปัญญา ตรงกับที่ได้บรรยายมาแล้ว

การปฏิบัติธรรมในความหมายที่เราพูดกันมาก ตามที่นิยม
กันในปัจจุบันนี้ เป็นการจำกัดแคบในระดับภาวนา คือเป็นการ
ปฏิบัติในระดับภาวนาและเน้นที่รูปแบบ เช่นไปนั่งสมาธิ เข้าไปใน
วัดที่วิเวก เข้าไปในป่า ก็เลยจะขอพูดเจาะจงเฉพาะระดับนี้เสียที่
หนึ่งก่อน ว่าในแง่ที่เรานิยมปฏิบัติธรรมคือไปบำเพ็ญสมาธิเป็นต้นนี้

เราจะต้องรู้จักตัวภาวนาเสียก่อนว่ามันเป็นอย่างไร

ภาวนา นั้น จะต้องแยกจากภาวนาในภาษาไทยก่อน คือ
ไม่ใช่เป็นเพียงมามุบมิบๆแต่ปาก แล้วบอกว่าเป็นภาวนา หรือเอา
ถ้อยคำในภาษาพระ เอามนต์เอาคาถามาท่องมาบ่นแล้วว่าเป็น
ภาวนา ไม่ใช่ใช้อย่างนั้น

ภาวนา แปลว่า ทำให้เกิดให้มีขึ้น ทำให้เป็นขึ้น สิ่งที่ยังไม่
เป็นก็ทำให้มันเป็น สิ่งที่ยังไม่มีก็ทำให้มันมีขึ้น เรียกว่าภาวนา
เพราะฉะนั้น จึงเป็นการปฏิบัติ ฝึกหัด หรือลงมือทำ ภาวนาจึงแปล
อีกความหมายหนึ่งว่า การฝึกอบรม ฝึกนั้น เมื่อยังไม่เป็นก็ทำให้มัน
เป็น อบรมนั้น เมื่อยังไม่มีการให้มีขึ้น ยิ่งกว่านั้น เมื่อทำให้เกิด
ให้มี ให้เป็นขึ้นมาแล้ว ก็ต้องทำให้เจริญงอกงาม เพิ่มพูนพร้อม
ขึ้นไปด้วยจนเต็มที่

ภาวนาจึงมีความหมายตรงกับคำว่า พัฒนา ด้วย และจึง
แปลง่ายๆ ว่า เจริญ

ในภาษาไทยแต่โบราณมาก็นิยมแปล ภาวนา ว่าเจริญ เช่น
เจริญสมาธิ เรียกว่าสมาธิภาวนา เจริญเมตตา เรียกว่าเมตตาภาวนา
เจริญวิปัสสนา เรียกว่าวิปัสสนาภาวนา

ตกลงว่า ภาวนา แปลว่าการฝึกอบรมหรือการเจริญ หรือ
การทำให้เป็นให้มีขึ้นมา และพัฒนาให้งอกงามบริบูรณ์

การภาวนาในระดับที่เราต้องการในที่นี้แยกเป็น ๒ อย่างคือ
จิตตภาวนา การฝึกอบรมจิตใจ อย่างหนึ่ง และปัญญาภาวนา การ
ฝึกอบรมปัญญา อีกอย่างหนึ่ง

ถ้าใช้ตามนิยามของภาษาสมัยใหม่ เจริญ แปลว่า พัฒนา

เพราะฉะนั้น จิตตภาวนา ก็แปลว่า การพัฒนาจิต หรือพัฒนาจิตใจ ส่วนปัญญาภาวนา ก็แปลว่า การพัฒนาปัญญา

จิตตภาวนานั้น เรียกว่าง่าย ๆ ว่า สมถะ บางทีก็เรียกว่าสมถภาวนา สมถะนี้ตัวแก่นของมันแท้ๆ คือสมาธิ เพราะสมถะนั้นแปลว่า ความสงบ ตัวแก่นของความสงบก็คือสมาธิ ความมีใจแน่วแน่ สมถะนั้นมุ่งที่ตัวสมาธิ จะว่าสมาธิเป็นสาระของสมถะก็ได้ ฉะนั้นก็เลยเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สมาธิภาวนา

คำว่าจิตตภาวนาก็ดี สมถภาวนาก็ดี สมาธิภาวนาก็ดี จึงใช้แทนกันได้หมด

ต่อไปอย่างที่สอง ปัญญาภาวนานั้นเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า วิปัสสนาภาวนา การเจริญวิปัสสนา มุ่งให้เกิดปัญญา คือ ปัญญาที่เข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลาย ปัญญาในขั้นที่รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เรียกว่าวิปัสสนา แปลว่ารู้แจ้ง ไม่ใช่รู้แค่ทำมาหาเลี้ยงชีพได้เท่านั้น แต่รู้สภาวะ รู้สภาพความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย จึงเรียกว่า วิปัสสนา ซึ่งก็เป็นปัญญาระดับหนึ่งนั่นแหละ

เพราะฉะนั้น วิปัสสนาภาวนา ถ้าจะเรียกให้กว้างก็เป็นปัญญาภาวนา

ตกลงก็แยกภาวนาเป็น ๒ อย่าง

อย่างทีหนึ่ง เรียกว่า จิตตภาวนาบ้าง สมถภาวนาบ้าง สมาธิภาวนาบ้าง

อย่างที่สอง เรียกว่า ปัญญาภาวนา หรือเรียกให้แคบจำกัดลงไปว่าวิปัสสนาภาวนา

เอาละเรื่องภาวนาก็ทำความเข้าใจกันง่ายๆ อย่างนี้

อย่างไรก็ตาม ได้บอกข้างต้นแล้วว่า ท่าน ศील ภาวนานี้ ท่านมุ่งสำหรับคฤหัสถ์ ดังนั้น บุญสิกขาจึงเน้นข้อปฏิบัติขั้นต้นๆ หรือขั้นพื้นฐาน คือ ท่านเน้นที่อาบิสทาน ได้แก่การให้วัตถุ ศีลเน้นที่ศีล ๕ หรือขยับขึ้นไปอีกก็เป็นศีล ๘ ส่วนภาวนาในที่นี้ ก็เน้นแค่เมตตาภาวนา คือการเจริญเมตตาหรือไมตรี ที่จะเป็พื้นฐานแห่งสันติสุขของสังคม ถ้าสามารถทำได้มากกว่านั้น ก็ขยายออกไปสู่จิตตภาวนา และปัญญาภาวนาเต็มรูปอย่างที่ว่าข้างต้น

ว่าที่จริง ทั้ง ๒ ชุด คือ ท่าน ศील ภาวนา กับ ศील สมาธิ ปัญญา นี้ ที่จริงก็เรื่องเดียวกัน แต่ชุดหนึ่งเน้นด้านภายนอก เน้นด้านหยาบ จัดเป็นท่าน ศील และภาวนา โดยขยายด้านนอกเป็น ๒ อย่าง คือ ท่าน กับ ศील เอาข้างใน ๒ อย่างคือ สมาธิ และปัญญาไปยุบเป็นภาวนาอย่างเดียว

ส่วนชุดศีล สมาธิ ปัญญา นั้น เอาด้านในคือภาวนาไปแยกละเอียดเป็นจิตใจ(สมาธิ) กับปัญญา แต่ด้านนอกคือ ท่านกับศีลนั้นรวมเป็นอันเดียว เพราะว่าศีลนั้นหลักการก็คืออยู่ร่วมกันด้วยดีกับผู้อื่นในสังคม ส่วนท่านก็เป็นองค์ประกอบในการที่จะอยู่ร่วมกันด้วยดีกับผู้อื่นในสังคม ก็เลยมารวมอยู่ในคำว่าศีล

เพราะฉะนั้น เมื่อท่านได้ฟังคำว่า ท่าน ศील ภาวนา กับ ศील สมาธิ ปัญญา นี้ ก็ให้ทราบว่ที่จริงเป็นระบบอันเดียวกัน แต่เราแยกเพื่อให้เห็นจุดเน้นที่ต่างกัน สำหรับคฤหัสถ์จะเน้นด้านนอก จัดเป็นท่าน ศील ภาวนา แต่สำหรับพระสงฆ์จะเน้นด้านใน วางหลักเป็นศีล สมาธิ ปัญญา

อนึ่ง ชื่อเรียกก็คล้ายๆ กัน ชุต ศีล สมาธิ ปัญญา ทุกท่านรู้จักกันดีแล้วว่า **ไตรสิกขา** ไตร แปลว่า ๓ สิกขา คือ การศึกษา รวมเป็นไตรสิกขา แปลว่า การศึกษา ๓ อย่าง

ส่วนชุตทาน ศีล ภาวนา เรียกชื่อต่างไปนิดหนึ่งว่า **ปญฺญสิกขา** หรือ **บุญสิกขา** ก็คือ การฝึกฝนในเรื่องความดี หรือการฝึกหัดทำความดีนั่นเอง ปญฺญ=ความดี สิกขา=การฝึกอบรม คือการฝึกฝนปฏิบัติอบรมในเรื่องความดี การทำให้คนเจริญงอกงามขึ้นในความดี ต่างๆ ด้วยทาน ศีล ภาวนา

รวมแล้วทั้ง ๒ ชุตก็เป็นอันเดียวกัน ต่างกันที่จุดเน้นดังกล่าว

เมื่อปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขา หรือบุญสิกขา ๓ ประการอย่างถูกต้องดีแล้ว ก็จะเข้าถึงชีวิตที่ดีงาม มีความสุขที่แท้จริง โดยเข้าถึงธรรมและความสุขทั้ง ๓ ระดับ ได้จนถึงที่สุด ดังได้กล่าวแล้วแต่เบื้องต้น

สิ่งศักดิ์สิทธิ์

เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์*

ถาม ครูบาอาจารย์ที่มีชื่อเสียงในอดีตจนปัจจุบัน จะมีลูกศิษย์ลูกหาแบ่งเป็น ๒ พวกพวกหนึ่งเห็นว่าควรเน้นการสอนสังฆธรรมล้วนๆ อีกพวกหนึ่งเห็นว่าอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เป็นอุบายอย่างหนึ่ง และยังอ้างสมัยพุทธกาลด้วยว่า บางครั้งพระอรหันต์บางองค์ยังต้องใช้อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เป็นการดึงดูดคนเหมือนกัน อยากกราบเรียนว่าไม่ทราบว่าหลวงพ่อบุญญิตเห็นอย่างไร?

ตอบ ยุคนี้อายุคนรุ่นนี้ที่พูดเรื่องนี้ที่สุด คำถามนี้ดีมาก เพราะเวลานี้กำลังเกร่อเหลือเกิน ถ้าปฏิบัติไม่ถูก เสียหลักเมื่อไรก็ไปเลย คือทำให้ตกจากพระศาสนา ตัวเองก็พลัดตกจากพระพุทธศาสนา พร้อมกันนั้นก็พาให้เกิดผลเสียแก่สังคมส่วนรวม พุทธศาสนาเองก็จะเสื่อมโทรม ดังนั้นจะต้องมีหลัก เราต้องเข้าใจเรื่องนี้ก่อน เพราะมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา

สำหรับพระพุทธเจ้าเราพูดกันที่หนึ่งแล้วว่า พระองค์เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมอย่างไร คนสมัยนั้นเขาเชื่อถึงขนาดว่าความดีเป็นพระอรหันต์อยู่ที่มีฤทธิ์ปาฏิหาริย์ พระองค์จึงต้องทำลาย

* คำให้สัมภาษณ์แก่คุณเนตร จันทรมณี หัวหน้ากองบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ ขาวสุญญตา ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๖

ความเข้าใจผิดของมนุษย์เสียใหม่ ให้เห็นว่ามันไม่ได้อยู่ที่สิ่งนี้ และสิ่งนี้มีปมไม่ดีด้วย พระองค์ทรงใช้ฤทธิ์เพื่อปราบฤทธิ์ แต่พอปราบเสร็จแล้ว พระองค์ก็ไม่ใช้อีก หมายความว่า คนไหนที่หลงเรื่องฤทธิ์ พระองค์ก็ปราบด้วยฤทธิ์ ปราบเสร็จ สำหรับคนนั้นก็จบกันเรื่องฤทธิ์ แล้วเข้าไปสู่นุสสาสนีปาฏิหาริย์ (คำสอนที่เป็นจริง และทำให้เห็นความจริง เมื่อนำไปปฏิบัติก็พบความจริงแห่งความพ้นทุกข์เป็นที่น่าอัศจรรย์) แสดงความจริงเป็นสังฆธรรม ทรงใช้วิธีนี้ นี่คือหลักหนึ่งที่จะต้องเอามาใช้

ขณะนี้คนกำลังมีค่านิยมสูงในเรื่องการนิยมอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ในทุกที่ เราต้องถือหลักของพระพุทธเจ้า คือการเอาฤทธิ์ปราบฤทธิ์ ไม่ใช่ต้องการยกย่องฤทธิ์และไม่ต้องการให้คนหลงระเหิงและมัวเมาในเรื่องนี้มากขึ้น แต่ในขณะที่เขายังหลงอยู่ เราต้องมีเป้าหมายให้เขาหายหลง แล้วก็หาวิธีว่าชักจูงอย่างไรให้เขาก้าวหน้าไป ในกรณีนี้จะมีหลักการที่ว่า หลักพระพุทธศาสนาต้องการพัฒนาคนให้เจริญองกงามขึ้นในศีล สมาธิ ปัญญา แต่ตอนแรกคนเขายังไม่ได้พัฒนา เขาก็อยู่ของเขาที่จุดยืนของเขา (ลุ่มหลงมัวเมาในฤทธิ์หรือหวังผลจากฤทธิ์) เราทำใจจะพาเขาให้ก้าวจากจุดยืนนี้ไป ตอนนี้ก็จะมีความทุกข์ที่เป็นความละเอียดอ่อน ซึ่งมันก็จะมีความยืดหยุ่นและความแตกต่างเกิดขึ้น ซึ่งขึ้นต่อปัจจัยว่า สำหรับคนที่เขายืนอยู่ เขาอยู่ในสภาพไหนที่จุดใด (เราจะต้องปฏิบัติให้เหมาะสมกับเหตุปัจจัยของแต่ละคน)

สำหรับคนหมู่มากที่แตกต่างหลากหลายทั่วทั้งสังคมนี้ เราไม่สามารถกำหนดเลือกให้เป็นไปอย่างใจ คนจำนวนมากยังไม่แว่วเสียงของธรรมเลย ถ้าคนเหล่านี้จะยอมละเว้นการประพฤติดตาม

อำเภอใจ ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่เพื่อนมนุษย์ และอยู่ให้เป็นปกติสุขได้บ้าง เพราะเชื่อถือและเกรงกลัวต่ออำนาจลี้ลับศักดิ์สิทธิ์บางอย่าง ก็ยังดีกว่าปล่อยให้เขาล่องลอยคว้างคว่างอย่างไม่มีหลักอะไรเลย ถ้าเขายังเข้าไม่ถึงสิ่งที่จริงแท้ดีกว่านั้น แม้จะได้แค่นี้ ก็ยังดีกว่าไม่มีอะไรเกาะเกี่ยวเหนี่ยวรั้งเสียเลย ข้อสำคัญก็คือ อย่าหยุดจมกันอยู่กับความเชื่อแบบปฐมกับนั้นเรื่อยไป หรือเอาความศักดิ์สิทธิ์นั้นไปปรับใช้สนองกิเลสของเขา หรือใช้ล่อเขาเพื่อหาลาภให้แกตัว แทนที่จะใช้เพื่อช่วยยกเขาให้ขยับขึ้นมา เมื่อถึงจุดนี้ ก็ต้องพูดถึงปัจจัยที่สอง

ปัจจัยที่สองคือ “ผู้สอน” ผู้สอนต้องรู้ก่อนว่า *หลักพระพุทธศาสนา* คืออะไร จะต้องสอนให้เขารู้หลักนั้น ถ้าเป็นผู้สามารถสอนแบบเดียว ผู้ฟังก็ก้าวมาถึงจุดที่ต้องการได้เลย ไม่ต้องไปยุ่งเกี่ยวกับฤทธิ์อย่างพระพุทธเจ้าปกติก็ไม่ทรงใช้ฤทธิ์แต่ใช้วิธีชี้แจงในศาสนาที่เดียวเขาก็ข้ามมาอย่างที่เราต้องการเลย แต่ที่นี้ในกรณีผู้สอนไม่มีความสามารถ หรือมีความสามารถไม่เพียงพอ ก็อาจจะไปสู่จุดที่พูดเมื่อีกว่า อาจจะเอาฤทธิ์เป็นสื่อชักจูง คือต้องยอมรับความสามารถของตัวเองว่าฉันไม่มีความสามารถอย่างพระพุทธเจ้าเป็นต้นที่จะสอนได้ขนาดนั้น ไม่สามารถใช้นุสสาสนีปาฏิหาริย์ให้คนถึงความจริงได้ ก็เลยยังต้องอาศัยอันนี้เป็นสื่อเป็นอุบายเพื่อจูงคนขึ้นมา แต่ต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนว่า เพื่อดึงเขาก้าวต่อ ไม่ใช่ดึงตัวเข้าไปหมกอยู่กับเขา หรือไปทำให้เขาหลงยิ่งขึ้น หรือตัวเองหลงลาภสักการะแทนที่จะมุ่งประโยชน์แก่เขา ก็กลายเป็นมุ่งจะไปเอาจากเขา ไปทำกับเขาเพื่อหาผลประโยชน์ให้แกตัว แล้วทำให้เขาหลง ก็กลายเป็นการหลอกลวงเขาไป อันนี้เป็นข้อพิจารณาในแง่แรงจูงใจ

เอาละ ตกลงจะต้องมีความชัดเจนในเรื่องนี้ คือเรื่องเจตนาที่จะพาเขาเดินก้าวหน้า แต่เพราะความสามารถไม่พอก็เลยไปพบเขาที่จุดที่เขายืนอยู่แล้วจะพาเขาก้าวต่อไป นี่เป็นส่วนที่หนึ่งคือพูดในแง่แรงจูงใจ หรือ “เจตนา”

ในส่วนที่สองจะต้องปฏิบัติให้ถูกหลักการ แ่งที่สองนี้ก็สำคัญมาก ต้องไม่ให้ผิดหลักการ ๓ อย่าง จะต้องรู้ว่าหลักการทั้ง ๓ อย่าง เป็นอย่างไร ขอให้เอาหลักการนี้มาพิจารณากัน

หลักการที่ ๑ คือ *หลักกรรม* ตามปกติความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์นี้มีลักษณะทั่วไป ก็คือ การหวังผลสำเร็จจากการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้า พูดสั้นๆ ว่าหวังผลจากการดลบันดาล จุดนี้แหละสำคัญที่สุด ตนเองไม่ต้องทำความเพียร ได้แต่รอคอยผลสำเร็จที่เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะดลบันดาลให้ ก็นั่งคอยนอนคอย นั่งนอนรอคอยโชค หวังลาภเลื่อนลอย แล้วก็อมมืองอเท้า ไม่ทำ จุดนี้คือจุดตัดสิน จุดตัดสินที่หนึ่งคือหลักกรรม การที่จะเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์จะต้องไม่ให้เสียหลักกรรม

หลักกรรม ขั้นต้นเป็นหลักความเชื่อ เชื่อในกรรม คือเชื่อในการกระทำ เชื่อในการกระทำ คือเชื่อในหลักเหตุผล ได้แก่ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย กรรมก็คือหลักเหตุผลในแง่การกระทำของมนุษย์ว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จด้วยการกระทำ

ความเชื่อกรรมที่ว่า เป็นความเชื่อในความเป็นเหตุเป็นผลแห่งการกระทำของมนุษย์นั้น ก็บ่งบอกว่า เมื่อทำเหตุดี ก็ให้เกิดผลดี เมื่อทำเหตุชั่ว ก็ให้เกิดผลชั่ว เมื่อเราต้องการผลดี ก็ต้องทำเหตุดี

และต้องเว้นการกระทำชั่ว ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะต้องให้มาสนับสนุนการกระทำดี ตามหลักกรรมนี้ ไม่ใช่ว่าอยากได้ผลดีก็อ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดิฉันบนเทพเจ้าเอา แล้วจะทำดีหรือทำชั่ว หรือประพติเหลวไหลอย่างไรก็ได้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าก็จะดลบันดาลผลที่ต้องการให้ทั้งนั้น ถ้าอย่างนั้นก็เสียหลักกรรม ไม่อยู่ในพระพุทธศาสนา ไปๆ มาๆ ทั้งมนุษย์และทั้งเทวดาสังค์ดิ์สิทธิ์ก็จะเสื่อมลงไปด้วยกัน จนถึงสภาพที่กลายเป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่ซื้อได้ด้วยเงิน

เมื่อเราหวังผลสำเร็จเราต้องทำ และจะต้องทำเหตุดี เพื่อให้เกิดผลที่ดี อย่าให้หลักการนี้เสียไปเป็นอันขาด อันนี้คือหลักความเชื่อที่สำคัญ ถ้าความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นทำให้คนรอคอยหวังผลสำเร็จจากการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วผิดหลักกรรมทันที อันนี้ถือว่าผิดจากความเป็นพุทธศาสนิกชนเลย

ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ของเทพเจ้า ตลอดจนเรื่องไสยศาสตร์ทั้งหลายนั้นก็เป็นเครื่องบำรุงขวัญ ปลอบขวัญ เมื่อคนยังมีพลังจิตพลังปัญญาไม่เข้มแข็งพอ ก็มักเรียกร้องไฝหาสิ่งเหล่านี้ ทำให้เกิดความอุ่นใจมั่นใจขึ้นมา อย่างน้อยก็ทำให้มีที่เกาะเกี่ยวยึดเหนี่ยว เป็นเครื่องปลอบใจ สะโลมใจ ทำให้ชุ่มชื่นขึ้น มีความหวังขึ้น แต่ก็ต้องระวังอย่างยิ่ง ถ้าไม่มีหลักกรรมมาคุมไว้ ก็จะมัวสบายใจ แซ่มชื่นใจ อุ่นใจว่า เราได้ทำพิธีแล้วเราได้บวงสรวงท่านแล้วเดี๋ยวท่านก็จะบันดาลให้ พวกเรามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง มีภัยอันตรายมา เดี่ยวท่านก็จะช่วยเอง เลยปล่อยตัวปล่อยใจ ไม่เร่งคิดการและทำอะไรๆ ที่ควรทำตามเหตุตามผล ทอดทิ้งเรื่องเหตุปัจจัย เสียเอาความหวังมากล่อมใจตัว เลยเพลิดเพลินจมอยู่ในความประมาท

ก็คือหลอกตัวเองนั่นเอง ไม่อยู่กับความเป็นจริง ไม่ได้แก้ไขปรับปรุงอะไร ไม่ได้เตรียมการป้องกันอะไร ในที่สุดก็พังพินาศ ชีวิตล่มจม สังคมเสื่อมสลาย และแม้แต่พระศาสนาต้องย่อยยับมา เพราะมัวหลงเพลินกับยากล่อมอย่างนี้เท่าไรแล้ว ควรจะได้บทเรียนกันเสียที อย่าดึงกันลงไปเลย จงดึงกันขึ้นมาเถิด

ในแง่นี้ก็แน่นอนว่า ถ้าความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังเป็นเพียงสิ่งส่งเสริมให้เกิดกำลังใจที่จะทำความเพียรพยายาม โดยหวังผลสำเร็จจากการลงมือทำและสนับสนุนให้ทำกรรมที่ดี ไม่ทำให้เกิดความประมาท ก็ยังพอใช้ได้ ไม่ผิดหลักกรรม ตัวตัดสินที่หนึ่งนี่ย่าให้ผิด ฉะนั้นเราดูเลยว่า การที่พระไปสอนให้คนเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มีผลอย่างไร ท่านมีหลักในการสอนของท่านหรือเปล่า ถ้าสอนโน้มน้าวให้เขาออกจากหลักกรรมยิ่งขึ้นก็จะเป็นการทำผิดต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงที่สุด ฉะนั้น ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะต้องเป็นเพียงสิ่งที่เสริมให้เขายิ่งกระทำความดีโดยมีกำลังใจ และยิ่งทำการที่ดีเพื่อผลสำเร็จที่ถูกต้อง อันนี้จึงจะไม่ผิดหลักความเชื่อเรื่องกรรม

หลักการที่ ๒ ในพุทธศาสนาคือหลักสิกขา หลักสิกขาคือหลักการฝึกฝนพัฒนาตน พุทธศาสนาสอนให้คนฝึกฝนพัฒนาตนขึ้นไปเรื่อยๆ ไม่ว่าใครต้องศึกษาทั้งนั้น ที่เราเข้ามาบวชก็เพื่อต้องการศึกษาเพื่อพัฒนาตนจนกระทั่งเป็นเสขะ (ผู้ยังต้องศึกษาได้แก่อริยบุคคล ๓ คือ โสตาบัน สกิทาคามี อนาคามี) และอเสขะ (ผู้ศึกษาจบสิ้นแล้ว คือพระอรหันต์) กระบวนการปฏิบัติในพุทธศาสนา คือสิกขา เพราะฉะนั้นถ้าเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา ก็ต้องทำตามหลักการใหญ่ ที่เป็นหลักปฏิบัติ คือสิกขา ต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตน อย่าให้ผิดหลักนี้ เมื่อเขาเชื่อความศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ต้อง

ให้เขาโน้มจิตมาสู่การฝึกฝนพัฒนาตนและก้าวต่อ ไม่ใช่มัวเพลินหยุดนิ่ง ไม่ใช่หมกมุ่นอยู่กับที่ ถ้าความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เขาหมกมุ่นอยู่กับที่ ก็ผิดหลักปฏิบัติ ผิดหลักสิกขา พระจะต้องจูงให้เขาเดินหน้า

ถ้าปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ก็ต้องพัฒนาขึ้นไป ไม่ใช่ถอยหลังลงมา พฤติกรรมที่วุ่นวายเกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฤทธิเดชปาฏิหาริย์ที่เป็นการพึ่งพาอาศัยปัจจัยภายนอกนี้ เมื่อเข้ามาสู่พระพุทธศาสนาแล้ว ก็ควรจะต้องเบาบางลดน้อยลงไปทุกวันๆ ไม่ใช่ในวันแต่ระบาศดาชด้นแพร่หลายหนักหนามากขึ้น คนเรานั้นทางด้านร่างกายก็ต้องเจริญเติบโตขึ้นฉับไฉน ทางด้านจิตใจและภูมิปัญญาก็ต้องเติบโตพัฒนาขึ้นฉับนั้น ถ้าต้องมัวปลอบขวัญกันอยู่ ก็ไม่รู้จักเติบโตเป็นผู้ใหญ่สักที

เพราะว่าพระพุทธเจ้าทรงต้องการให้เราพัฒนาขึ้น มีจิตใจและปัญญาที่เติบโตขึ้น จึงไม่ทรงสนับสนุนอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ซึ่งทำให้คนไปฝากความหวังไว้กับเครื่องปลอบใจภายนอก ถึงกับทรงให้ปรับอาบัติพระที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ทรงสรรเสริญแต่อนุศาสนีปาฏิหาริย์ ที่ทำให้คนเข้าถึงความจริงได้ด้วยปัญญาของตนเอง ทำให้มนุษย์แก้ปัญหาและพึ่งพาตนเองได้จริง

ในการเดินทางชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย ที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนกันไป และเสี่ยงภัยมากมาย ท่ามกลางความไม่เที่ยงแท้แน่นอนและอนาคตกี่ไม่อาจรู้ได้นี้ ก็น่าเห็นใจ คนทั้งหลายมีกำลังกาย กำลังใจ กำลังปัญญา กำลังความสามารถไม่เหมือนกัน เมื่อดิ้นรนกันไปหลายคนจะเหน็ดเหนื่อยล้า อ่อนแรง บางทีรู้สึกแห้งโหย และหวั่นหวาด เมื่อยังไม่พบสิ่งจริงแท้ที่ดีกว่า เมื่อตัวเองยังทำอะไรไม่ได้ดีกว่านั้น

ความมั่นใจในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความหวังในฤทธิ์เดชอภินิหาร ก็เหมือนที่פקใจให้ได้ความชุ่มชื้นกลางหนทาง แต่ถ้ามัวเพลินติดอยู่ที่นั่น ก็จบสิ้นความก้าวหน้า ไม่ได้เดินทางต่อไป กลับยิ่งเสี่ยงภัยหนักขึ้นไปอีก เพราะเป็นภัยในความเพลิดเพลินที่เกิดจากความหลงและความประมาทของตัวเอง เพราะฉะนั้น ถ้าจะหาที่พักอย่างนี้บ้าง ก็เอาพอช่วยให้สดชื่นมีกำลังวังชาขึ้นแล้วรีบลุกขึ้นเดินทางมุ่งหน้าต่อไป

ถ้าความเชื่อไม่ผิดหลักกรรมและการปฏิบัติไม่ผิดหลักสิกขานี้ แม้เขายังจะเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่มั่นก็จะไม่พลาดแล้วเขาจะเดินทางต่อไปจนในที่สุด เขาจะไม่ต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้ไปเอง เรายอมรับความจริงของปุถุชนว่า ธรรมชาติของเขา ยังไม่มีความเข้มแข็งพอ จิตใจของเขายังไม่เข้มแข็ง แล้วเราช่วยเขาแค่ไหน เราเป็นกัลยาณมิตรที่มีความสามารถขนาดไหน ต้องดูตัวเองด้วย ถ้าตัวเองมีความสามารถมากอย่างพระพุทธเจ้าเอาเลย สอนให้เลิกละไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ข้ามกระโดดไปเลย แต่ที่นี้ตัวเองก็ไม่มีความสามารถขนาดนั้น ก็เอาความศักดิ์สิทธิ์มาเป็นสื่อแต่อย่าให้ผิดต่อหลักกรรมและต่อหลักสิกขา ถ้าอย่างนี้แล้วเขาจะเดินทางแล้วเขาจะพ้นเอง เมื่อเขามีความเข้มแข็งขึ้นมา เขาพัฒนาตัวไป เขาจะเข้มแข็งขึ้น เขาจะหลุดพ้นไปเอง แต่ข้อสำคัญต้องให้เขาเดินทาง นี่สองละ

หลักการที่ ๓ คือ ความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ อันนี้เราจะเห็นได้ชัด พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในท่ามกลางความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลากหลาย เชื่อเทพเจ้าที่เต็มไปด้วยฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ อยู่อยู่กับเรื่องฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ งามาย หวังผลสำเร็จจากการดลบันดาลของเทพเจ้าไม่ต้องคิดทำอะไร อ่อนนอนบวงสรวงบูชาัญญไป

ไม่ต้องฝึกฝนตนเอง นี่ก็ผิดหลักสองข้อข้างต้น

เทพเจ้าที่คนนับถือที่มีฤทธิ์มีเดชนั้นคืออย่างไร ก็คือฤทธิ์ที่เกิดจากกิเลส ฤทธิ์แสดงกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ทั้งนั้นเลย ดังจะเห็นว่าเทพเจ้ามีโทสะแรง มีความโลภ มีราคะรุนแรง แย่งชิงคู่ครองกัน เบียดเบียนทำลายกัน โกรธแค้นกัน ยกทัพไปรบกัน เวลาสร้างเทวรูปขึ้นเป็นอย่างไร จะเห็นว่ามักแสดงความอึกห้าวโหดเหี้ยมทารุณ หรือแสดงความสามารถที่จะไปทำลายผู้อื่น ต้องทำให้มีมือมาก ๆ สองมือไม่พอ เอาสิบมือ เคียวเดียวไม่พอ เอาสิบเคียว ตาเดียวไม่พอ เอาหลายตา มือเท้ามีเยอะแล้วยังไม่พอ ต้องเอาอาวุธอีก ต้องมีจักร มีสังข์ มีคทา มีอะไรต่างๆ อาวุธเยอะแยะ แสดงรูปร่างท่าทาง ผาดโผนโจนทะยาน กำลังจะจัดการคนอื่น มีแต่เรื่องกิเลสทั้งนั้น

ตามเรื่องที่เล่ากันมาประวัติเทพเจ้ามีแต่่วนวายทั้งนั้น คือ ฤทธิ์จะควบมากับกิเลส ความศักดิ์สิทธิ์อยู่กับกิเลส แต่มาในพุทธศาสนา ความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ก็ค่อยโน้มมาสู่ปัญญาและคุณธรรมพอมมาถึง พระพุทธศาสนาฤทธิ์ทั้งหมดที่ผสมความโกรธ ความหลง ราคะ โทสะ โมหะ เหล่านั้น จะสู้ฤทธิ์แห่งความบริสุทธิ์ ไม่ได้ ความศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมดมาสูงที่สุดที่ความบริสุทธิ์ปัญญาและคุณธรรม เราสร้างพระพุทธรูปขึ้นมา เป็นมนุษย์ธรรมดา นิ่งงาม สง่าด้วยธรรมะ ไม่ต้องแผลงฤทธิ์ สงบเย็น มีเมตตา ยิ้มแย้ม ให้คนมีความอุ่นใจ สบายใจ มีความสุข มีพระปัญญาคุณ มีพระวิสุทธิคุณ มหากุณาธิคุณ

ตกลงความศักดิ์สิทธิ์ก็โอนมาอยู่ที่ความบริสุทธิ์ คุณธรรม และปัญญา และนี่แหละคือความศักดิ์สิทธิ์ที่สูงที่สุด เพราะฉะนั้น

ความศักดิ์สิทธิ์ที่ให้นับถือนี้จะต้องค่อยดังจากความมีกิเลส สูความหมดกิเลส จากความเป็นอยู่ภายใต้อำนาจของโลภะ โทสะ โมหะ สูความเป็นอยู่และกระทำการต่างๆ ด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจเหตุผลตามเหตุปัจจัย เราก็คิดว่า การสอนในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าหลักนี้หรือไม่ ควรจะคนให้เข้ามาสู่ความศักดิ์สิทธิ์แบบมีกิเลสน้อยลง มาสู่ความหมดกิเลส มาสู่ความหมดโลภะ โทสะ โมหะ มาสู่ความบริสุทธิ์ มีปัญญาคุณ วิสุทธิคุณ มหากุศลคุณหรือไม่ แค่นั้นเอง

เป็นอันว่าให้เลิกจากความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า พระนารายณ์ พระอิศวร พระอินทร์ พระพรหม ฯลฯ ที่มีฤทธิ์ แสดงตันทา มานะ แสดงโทสะ โมหะ ที่มีกิเลสเรียกร้องการอ้อนวอนบนบาน โปรดใคร ก็ช่วย ไม่โปรดก็แข่ง นำเขาให้เข้ามาหาพระรัตนตรัย ให้มันในคุณา นุภาพของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ให้เขาได้เข้าสู่คุณธรรม มากขึ้น ซึ่งก็มาสัมพันธ์กับหลักการแห่งกรรม ให้เขาหวังผลสำเร็จ จากการเพียรพยายามกระทำเอา และให้เขาฝึกฝนพัฒนา คือ ปฏิบัติตามหลักสิกขา เขาจะได้ฝึกฝนตัวเองให้ดีขึ้น และให้เจริญ ใน ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าหากว่าพระอาจารย์ไปสอนแล้วกลับทำให้ เขาออกไปหาฤทธิ์ที่วุ่นวายกับกิเลสมากขึ้น ก็ผิดหลักทันที

รวมความว่า ในแง่หลักการสามอย่างนี้ชัดแล้ว ถ้าหาก ความศักดิ์สิทธิ์ยังอยู่ในหลักความเชื่อกรรม อยู่ในหลักปฏิบัติสิกขา และอยู่ในความหมายของความศักดิ์สิทธิ์แบบไม่มีกิเลส โดยหัน มาสู่ความบริสุทธิ์มีปัญญากุศลเป็นหลัก ก็ใช้ได้ ถือว่าพออนุโลมได้

ทบทวน

ขอสรุปอีกทีว่า การใช้หรือการยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ทั้งหลายนั้น จะพอยอมรับได้หรือไม่ ให้ดูที่จุดสำคัญต่อไปนี้

๑. *ดูที่เจตนาของผู้ปฏิบัติ* ถ้ามีเจตนาใช้สิ่งเหล่านี้เป็นอุบาย ดึงหรือชักจูงคนที่ยังอยู่ห่างไกล ให้ขึ้นมาเข้าสู่ธรรม และใช้ภายใน ขอบเขตที่จำกัดไม่ให้ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนา และมีการ สอนธรรมไปด้วย ก็พอยอมรับได้

แต่ถ้าใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์ เพื่อดึงคนให้มาหลงติด หรือตัวเองก็หลงหมกมุ่นอย่างนั้น ก็ไม่อาจยอมรับได้ ยิ่งถ้าใช้ล่อ คนเพื่อหาลาภสักการะผลประโยชน์ให้แก่ตน ก็ยิ่งเป็นการทำลาย พระศาสนาหนักขึ้นไปอีก

๒. *ดูว่าผิดหลักการของพระพุทธศาสนาหรือไม่* โดยตรวจดู หลักการสำคัญ ๓ อย่าง คือ

๒.๑ *หลักกรรม* คือ ความเชื่อในการกระทำให้เกิดผล ตามเหตุปัจจัยด้วยความเพียรพยายาม

ถ้าใช้ความศักดิ์สิทธิ์แล้วทำให้คนหมกมุ่นหวังผล สำเร็จจากการดลบันดาล งอมืองอเท้า นั่งนอนคอยรอผล ก็ผิดหลัก

พระศาสนาอย่างเต็มที่

แต่ถ้าช่วยให้เขาเกิดกำลังใจมีกำลังใจมาเสริมส่งให้มีความเพียรพยายามทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม หรือทำกรรมดีด้วยความหนักแน่นจริงจังยิ่งขึ้น ก็พอยอมรับได้

๒.๒ หลักสิกขา คือ การที่มนุษย์ทุกคนมีหน้าที่ต้องฝึกฝนพัฒนาตนให้เจริญงอกงามขึ้นทั้งในด้านพฤติกรรม การดำเนินชีวิต จิตใจ และปัญญา

ถ้าใช้แล้วกลายเป็นการล่อให้หลงมกมุ่นเพลิดเพลินอยู่กับความหวัง ขัดขวางการฝึกฝนพัฒนาตนของคน ก็ใช้ไม่ได้

แต่ถ้าใช้เพียงเป็นสะพานหรือบันไดให้เขาก้าวหน้าไปในทางที่ถูกต้องต่อไป ไม่ขัดขวางการฝึกฝนพัฒนาตนในศีล สมาธิ และปัญญา ก็พอยอมรับได้

๒.๓ หลักความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ คือ การที่ความหมายของความศักดิ์สิทธิ์จะต้องพัฒนาให้ประณีตสมบูรณ์ขึ้น เปลี่ยนจากฤทธิ์เดชที่เกลือกกลั้วเกิดจากกิเลส มาเป็นความศักดิ์สิทธิ์สูงสุดแห่งความบริสุทธิ์ ความดีงาม และปัญญาที่ลอยพ้นอยู่นอกกิเลส

ถ้ายังมัววุ่นวายอยู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์เดชที่เกลือกกลั้วกิเลส เอาความศักดิ์สิทธิ์อภินิหารมาเสริมสนองโลภะ โทสะ โมหะ ใช้เป็นเครื่องมือแย่งชิงหาผลประโยชน์ทำร้ายเอาเปรียบกัน ก็เท่ากับถอยหลังกลับไปวนเวียนอยู่ในโลกยุคดึกดำบรรพ์ แล้วอารยธรรมจะพัฒนาไปได้อย่างไร ก็เหมือนกับเอาเทคโนโลยีและวิทยาการที่ก้าวหน้ามาใช้ทำสงครามหรือเบียดเบียนทำร้ายกัน อย่างที่เป็น

ปัญหากันมาจนบัดนี้ มนุษย์มองเห็นคุณค่าของศาสนาเพียงแค่นี้เท่านั้นเองหรือ พระพุทธเจ้าไม่ได้ตั้งพระพุทธศาสนาไว้ให้คนเอามาทำกันอย่างนี้แน่

เพราะฉะนั้น จะต้องโอนย้ายจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกที่เต็มไปด้วยกิเลส เข้ามาสู่คุณพระรัตนตรัยซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากคุณธรรม ความบริสุทธิ์ และปัญญาที่อยู่เหนือกิเลส เพื่อให้มนุษย์เดินเข้าสู่ทางของการที่จะพัฒนาต่อไป ไม่ใช่ดึงเขาออกไปในทางตรงข้าม